

SINULLE ON SATTUNUT JOTAIN PELOTTAVAA
- lasten kriisikirjanen Hyvinkään
Kriisikeskukselle

Hasan, Kirsi
Myllyoja, Jaana

LAUREA-AMMATTIKORKEAKOULU
TIKKURILA

SINULLE ON SATTUNUT JOTAIN PELOTTAVAA
- lasten kriisikirjanen Hyvinkään Kriisikeskukselle

Kirsi Hasan
Jaana Myllyoja
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2009

SINULLE ON SATTUNUT JOTAIN PELOTTAVAA - Lasten kriisikirjanen
Hyvinkään Kriisikeskukselle

Vuosi

2009

Sivumäärä 126

Tämä opinnäytetyö käsittelee leikki-ikäisten ja juuri lukemaan oppineiden 4-8-vuotiaiden lasten tukemista äkillisessä kriisitilanteessa. Opinnäytetyö on laadullinen tutkielma, jossa on piirteitä käytäntötutkimuksesta. Työn teoreettisena viitekehysenä on kriisiteoria, joka käsittelee aikuisten kriisejä. Sitä voidaan soveltaa lapsiin, kun otetaan huomioon lapselle ja hänen kehitysvaiheelleen ominaisia piirteitä kohdata äkillinen kriisi ja reagoida siihen. Näitä asioita tuomme opinnäytetyössämme esiin.

Opinnäytetyömme tuotoksena teimme Hyvinkään Kriisikeskuksen tilauksesta Lasten kriisikirjansen, joka on tarkoitettu toimimaan apuvälineenä 4-8-vuotiaan lapsen tukemiseen äkillisessä kriisitilanteessa. Suositeltavaa on, että lapsi käy kirjasta läpi aikuisen kanssa. Kirjasessa on kuvia, joita pieni lapsi voi katsella sekä tekstiä, jota juuri lukemaan oppinut lapsi voi lukea yksin tai yhdessä aikuisen kanssa. Kirjanen on tarkoitettu keskustelun virittäjäksi lapsen ja aikuisen välillä ja keinoksi päästä läpikäymään lapsen kanssa äkillistä tapahtumaa.

Kirjasessa on lasten tekemiä piirustuksia, lasten ajatuksia ja lorun muotoon kirjoitettu teksti, joka on meidän tuottamamme. Piirrookset ovat syntyneet Hyvinkääläisessä päiväkodissa toteutetussa toimintatuokiossa, jonka aikana esitettiin draaman kaari lorun pohjalta. Lapset jaettiin ryhmiin, joissa aikuisen ohjauksessa lapsia piirrettiin lorun säkeen sekä draaman kaaren pohjalta. Aiheesta käytiin myös keskustelua, josta kirjattiin lasten ajatuksia ylös. Lasten ajatuksia on painettu kirjaseen.

Lorun ja kuvien tarina etenee kriisin vaiheita mukailleen. Alussa kaikki on hyvin, kunnes seuraa äkillinen tapahtuma, josta voi aiheutua shokki. Shokkia seuraa reaktiovaihe, läpityöskentelyvaihe ja lopulta hyväksytään tapahtunut osaksi elettyä elämää, jolloin on uudelleen suuntautumisen vaihe. Opinnäytetyömme sisältää teoriaosuuden ja toiminnankuvauksen, jossa kerrotaan edellä mainitun kriisikirjansen tekoprosessista sekä eräänlaisena kriisikirjansen ennakoarviointina toteutetut teemahaastattelut. Haastateltavat ovat kasvatus- sosiaali- terveydenhoito- ja kriisityön ammattilaisia.

Tutkielman tuloksena nousi kriisikirjansen käytölle muitakin tapoja kuin mihin se alun perin on tarkoitettu. Kriisikirjasta voidaan soveltaa luovasti monenlaiseen käyttötarkoitukseen haastattelujen perusteella. Haastatteluissa nousi myös esille, että tämäntyyppiselle materiaalille on tilausta eri sosiaali- ja terveydenhuoltoalan työkentillä. Tämänkaltaista suomenkielistä materiaalia on vähän julkaistu. Erilaisesta materiaalista ylipäätään koettiin olevan hyötyä lasten kanssa työskenneltäessä. Haastateltavat toivat esille myös parannusehdotuksia kriisikirjaseen, peilaten niitä oman asiakaskunnan tarpeisiin.

Lapsen kykyä ymmärtää ja käsitellä järkyttäviä tapahtumia usein aliarvioidaan ja siksi hänen kokemuksensa myös helposti sivuutetaan kriisitilanteessa. Lapsi on aina riippuvainen aikuisen tuesta auttaa häntä läpikäymään vaikeita asioita. Siksi koemme tärkeänä edistää kriisitietouden lisäämistä aikuisten ja lasten keskuudessa, niin kouluissa, päiväkodeissa kuin kotonakin.

Asiasanat: kriisi, toiminnalliset menetelmät, psykososiaalinen tuki.

Laurea - Tikkurila

Degree Programme in Social Services

Kirsi Hasan, Jaana Myllyoja

SOMETHING SCARY HAPPENED TO YOU - childrens ´s crisisbooklet to Hyvinkää Crisis Center

Year

2009

Pages 126

The purpose of this thesis was to find out how to support a child who has faced a sudden crisis. The target group of the study consisted of 4-8 year old children or children who are just learning to read. The research method was qualitative, with features of practical survey. The theoretical framework included crisis theory, which deals with crisis in the adult life. It can be applied to children, when the child and the development phase of his or her characteristic way to deal with and react to a sudden event are taken into account. The focus in this thesis is crisis created by a sudden event.

The study was completed in co-operation with Hyvinkää Crisis Center. They ordered a booklet, which is intended to act as a tool for 4-to 8-year-old children to support them after a sudden crisis. It is recommended that the child goes through the booklet with an adult. The booklet has pictures that small children can look at and texts that a child who is just learning to read can read alone or together with an adult. The booklet is intended to facilitate child-adult discussion and to act as a tool to help the child to express his or her thoughts and feelings after a sudden crisis. This booklet is designed to help children deal with and go through a sudden crisis situation.

Children's crisis booklet contains pictures drawn by children, children's own thoughts and the text part made into a nursery rhyme. The text is written by us. Drawings were made in a day-care center in Hyvinkää, where we instructed an activity moment for children. In this activity moment, we arranged a play based on a nursery rhyme. Children were divided into adult-guided groups, where they drew pictures about the nursery rhyme and the play. We also had a discussion with children and their thoughts were written up.

The nursery rhyme and pictures are depicting the phases of a crisis. In the beginning, everything is fine, until a sudden event comes along. According to the crisis theory, an event can cause a shock, followed by a reaction, which after one goes through the event and finally accepts what has happened as a part of life. After that, one can become reoriented to a new phase of life.

This study includes a theory part and an activity report focusing on making of the booklet. Also interviews were conducted to receive a pre-evaluation of the booklet and these interviews were included in the interview report of the thesis. The interviewees were all professionals in education, socialwork, nursing and crisis work.

As a result of this study, it can be stated that there are many more additional ways to use this booklet than what was originally intended. The booklet can be creatively applied to many kinds of situations. This type of Finnish-language material has rarely been published. In general, a variety of materials were experienced useful when working with children. The interviewees, based on their client's needs, also pointed out proposals for the improvement of the crisis booklet.

Child's ability to understand and deal with tragic events is often underestimated and overlooked in a crisis. The child is always dependent on adult support to help him or her go through the difficult issues. That is why we feel it is very important to promote crisis awareness in adults and among children at schools, day care centers and at home.

Keywords: crisis, creative methods, psychosocial support.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	TUTKIMUSONGELMAT	9
3	OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT	11
	3.1 Akuutin kriisityön taustaa.....	14
	3.2 Kriisikeskuksien toiminta.....	18
	3.3 Yhteistyökumppanimme Hyvinkään kriisikeskus	20
4	KRIISITOEOREETTINEN VIITEKEHYS	21
	4.1 Kriisi käsitteenä.....	21
	4.2 Traumaattiset kriisit	22
	4.3 Lapsen kriisi	28
	4.4 Kriisityön eettisiä periaatteita.....	30
5	TUTKIMUSMENETELMÄT JA TYÖN TOTEUTUS.....	32
6	LAPSEN TUKEMINEN ÄKILLISEN KRIISIN KOHDATESSA.....	39
	6.1 Yleistä	39
	6.2 Äkillisiä kriisejä, jotka voivat kohdata lasta.....	44
	6.3 Lapsen reaktioita kriisitilanteessa.....	48
	6.4 Lapsen auttaminen.....	57
	6.4.1 Puhe	64
	6.4.2 Leikki	68
	6.4.3 Kuvien käyttö ja piirtäminen.....	71
	6.4.4 Satu	73
7	KRIISIKIRJASEN SUUNNITTELUVAIHE.....	76
	7.1 Aloituvaihe	76
	7.2 Kohderyhmä ja käyttötarkoitus	77
	7.3 Työnjako	77
	7.4 Aikataulu	78
	7.5 Ensimmäinen kokoontuminen yhteistyön sopimiseksi	78
	7.6 Ohjausryhmän ensimmäinen kokoontuminen.....	80
	7.7 Ohjausryhmän toinen kokoontuminen	81
	7.8 Ohjausryhmän kolmas kokoontuminen.....	82
	7.9 Ohjausryhmän neljäs kokoontuminen.....	84
8	KIRJASEN TEKOPROSESSI	86
	8.1 Kuvat.....	86
	8.2 Teksti	87
	8.3 Ohjattu toimintatuokio lapsiryhmässä.....	88
	8.4 Kriisikirjasein julkistamistilaisuus	90
9	LASTEN KRIISIKIRJASEN ENNAKKOARVIOINTI.....	91
	9.1 Teemahaastattelut.....	91

9.2	Haastateltavien valinta.....	<u>92</u>
9.3	Aineiston analysointi.....	<u>95</u>
10	TULOKSET.....	<u>97</u>
10.1	Lapsen näkökulma.....	<u>97</u>
10.2	Visuaalisuus.....	<u>99</u>
10.3	Käyttökelpoisuus.....	<u>101</u>
10.4	Sisältö ja rakenne.....	<u>106</u>
10.5	Johtopäätökset.....	<u>108</u>
	POHDINTA.....	<u>110</u>
	LÄHTEET.....	<u>116</u>
	LIITTEET.....	<u>121</u>
	Liite 1 Lupa vanhemmilta.....	<u>121</u>
	Liite 2 Loru.....	<u>122</u>
	Liite 3 Näytelmän käsikirjoitus.....	<u>123</u>
	Liite 4 Apukysymykset haastateltaville:.....	<u>125</u>
	Liite 5 Artikkelin Suomen Mielenterveysseuran lehdessä.....	<u>126</u>

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme toteutamme työelämälähtöisesti. Teimme Hyvinkään Kriisikeskuksen tiluksesta kriisikirjasen, joka on suunnattu 4-8-vuotiaille leikki-ikäisille ja juuri lukemaan oppineille ala-asteikäisille lapsille. Tuotoksesta puhutaan myös esitteenä, mutta me puhumme tässä opinnäytetyössä kirjasesta, koska esite antaa mielestämme väärän mielikuvan materiaalista. Esite mielletään usein ohuesta paperista valmistettuun lehtiseen, jota tämä tuotos ei kuitenkaan ole. Opinnäytetyömme koostuu teoriaosuudesta, kriisikirjasen tekoprosessin kuvauksesta sekä haastatteluista.

Kriisikirjasen on tarkoitus olla sellainen, että lapsi voi sitä yksinään aikuisen läsnä ollessa tai aikuisen kanssa katsoa ja lukea. Kirjasessa on kuvia ja lorun muodossa tekstiä kriisin vaiheita mukaillen. Ajatuksena on, että lapsi voi samaistua kriisikirjasen lorun ja kuvien tarinaan sekä löytää yhtäläisyyksiä omaan kokemukseensa aikuisen ohjauksessa. Kirjasessa on myös lyhyt ohjeistus aikuisille siitä, kuinka tukea lasta kriisissä.

Kriisikeskuksen työntekijät ovat kokeneet lasten jäävän usein liian vähälle huomiolle akuutissa kriisitilanteessa. Usein lapsen vanhempi, vanhemmat tai muut läheiset ovat itse tilanteessa niin järkyttyneitä, etteivät kykene huomioimaan lasta ja hänen tarpeitaan. Työntekijät helposti huomioivat lasta ainoastaan vanhempien kautta, eivätkä omana itsenään. Kirjasen on tarkoitus toimia apuvälineenä tässä tilanteessa. Kirjanen tulee Hyvinkään Kriisikeskuksen käyttöön ja sitä myydään myös ulkopuolelle.

Haluamme teoriaosuudessamme kiinnittää huomiota niihin erityispiirteisiin, joita pitää huomioida kohdatessa pieni lapsi äkillisessä kriisitilanteessa. Haluamme työssämme nostaa esiin ja peräänkuuluttaa nimenomaan lapsen kuulemista ja aseman parantamista siten, että hänet huomioitaisiin kokonaisvaltaisesti omana itsenään eikä pelkästään läheisten aikuisten kautta. Viimeaikoina mediassakin on käyty keskustelua tästä aiheesta. Lastenpsykiatri Tuula Tamminen tuo esille Inhimillinen tekijä ohjelmassa, että aikuiset usein aliarvioivat lapsen ymmärrystä ja reaktioita traumaattisessa tilanteessa. Mitä pienempi lapsi, sen vaikeampaa asian käsittely on, koska lapsella ei ole sanoja käsitellä tapahtunutta. Traumaattinen kokemus tallentuu kuitenkin muistiin hajuna, makuna, ääninä tai kaaoksena. Traumakokemus on aina vaikeampi, jos ei ole välineitä, millä sitä käsitellä. Lapsi tarvitsee aina aikuisen tukea kokemuksensa sanoittamiseen ja sen ymmärtämiseen, mitä hänelle on tapahtunut. Tämä on haasteellinen tehtävä, johon tilanteen vakavuusasteesta riippuen tarvitaan usein myös ammattilaisen apua. (Tamminen 2009.)

Kokosimme kasvatus-, hoito- sosiaali- ja kriisityön alan ammattilaisia haastatteleamalla eräänlaista ennakoarviota kriisikirjasta. Haastateltaviemme työnkenttä ja ammattitausta on laaja-alainen, koska olemme kiinnostuneita myös siitä, voisiko kriisikirjasten käyttöä soveltaa muuhun kuin apuvälineeksi akuuttiin kriisityöhön. Haastateltavia johdattelimme pohtimaan, voisivatko he ajatella omassa työssään käyttävänsä kriisikirjasta, millä tavoin he sitä käyttäisivät ja missä tilanteissa sekä millä tavoin kirjallinen materiaali voi olla hyödyksi pienen lapsen kanssa työskenneltäessä.

Kirjasten on tarkoitus toimia keskustelun virittäjänä aikuisen ja lapsen välillä vaikeassa tilanteessa. Kirjasten avulla aikuisen on mahdollista päästä kosketuksiin lapsen kokemusmaailman kanssa. Opinnäytetyömme teoriaosuuden olemme rajanneet koskemaan juuri äkillisiä, traumaattisia kriisejä, joka sulkee pois kehityskriisit ja jatkuvan, toistuvan traumatisoitumisen, jota voi olla esimerkiksi toistuva seksuaalinen hyväksikäyttö tai perheväkivalta. Keskitymme työssämme psykososiaaliseen tukeen, jota kuta tahansa turvallinen aikuinen voi lapselle kriisitilanteessa antaa.

Soili Poijulan mukaan vanhemman kyky riittävään vuorovaikutukseen ja huolenpitoon kriisitilanteessa saattaa olla heikentynyt, jolloin erityisesti pieni lapsi jää yksin. Joskus roolit perheessä voivat myös vaihtua ja lapsesta tulla aikuisen tuki ja lohduttaja. Vanhempien on vaikea nähdä lapsen reaktioita ja he arvioivat lapsen esimerkiksi selviytyneen paremmin kuin hän todellisuudessa onkaan. Lapsen on saatava psyykkistä tukea vanhemmiltaan ja perheeltään sekä ammattilaisilta. Hän ei selviydy stressaavasta tilanteesta yksin, ilman aikuisen tukea (Pojula 2009: 154-155.)

Sinkkonen toteaa kriisitilanteen olevan lapselle hyvin vaikean ja lapsen tarvitsevan siihen siksi aina aikuisen tukea. Lapsi ei kykene henkisesti käsittelemään kaikkia vaikeita asioita, jolloin hänellä saattaa ilmetä hyvin erilaisia sopeutumishäiriöiden ja stressireaktioiden muotoja. (Sinkkonen 1999: 184.) Kriisitilanteessa on vielä erityistä Poijulan mukaan se, että ne jättävät syvemmän muistijäljen kuin tavalliset arjen puuhut. Tämä tapahtuu stressihormonien voimakkaan erityksen vuoksi kriisitilanteessa. Yleensä asiat tallentuvat ihmisen muistiin puheen muodossa, mutta kriisitilanteessa tapahtuu toisin. Osa vaikeista asioista tallentuu nenän avulla hajuina, tuntoaistin kautta tuntemuksina ja kuuloaistin kautta erilaisina ääniä, jotka ihmisen tulisi myöhemmin pyrkiä tulkitsemaan ja puhumaan ulos sanoina. Erityisesti tämä on tärkeää pienten lasten kohdalla, koska heidän puheen kehitystasonsa on vielä matala ja näin muistikuvat tallentuvat sanattomina tai hieman sanoja sisältävinä. Lapsen ajattelun kehittyessä tapahtumat muuttuvat hänelle paremmin ymmärrettäviksi asioiksi. (Pojula 1999: 187 - 188.)

Opinnäytetyön aihealueen valikoimme oman kiinnostuksemme pohjalta. Meitä molempia kiinnostaa kriisityö ja lisäksi koimme, että erilainen työkokemuksemme ja vahvuutemme täydentävät hyvin toisiaan opinnäytetyön tekemisessä. Toisella meistä on kokemusta kriisiluonteisesta työstä sekä kriisityönkoulutusta ja toisella taas kokemusta pienten lasten kanssa työskentelystä.

Työskentelymme tukena meillä oli kirjaseen tekoprosessin aikana kriisityön ammattilaisista koostuva ohjausryhmä, jossa meidän lisäksi oli neljä jäsentä. Kriisikeskuksen kautta saimme välillisesti myös psykologi ja kriisi- ja traumapsykoterapeutin Soili Poijulan konsultointiapua hänen kommentoidessaan tekstejä ja kuvitusta. Korjauksia tehtiin pitkin matkaa ohjausryhmän ja Poijulan palautteen pohjalta teksteihin. Kuvien työstäminen oli myös monivaiheinen prosessi. Alkuun oli tarkoitus, että toinen meistä tuottaa kuvamateriaalin, mutta matkan varrella rinnalle tuli vaihtoehtona lasten piirtämien kuvien käyttäminen, johon ratkaisuun sitten päädyimmekin.

Lasten tuotosten saamista varten lapsiryhmiä piirrettiin draamallisen kaaren ja lorun pohjalta kahdessa Hyvinkääläisessä päiväkodissa. Ryhmissä käytiin aikuisen johdolla keskustelua näytelmän ja lorun herättämistä tuntemuksista sekä ajatuksista kirjaten ne ylös. Ennen tätä lorun toimivuutta testattiin eräässä kolmannessa päiväkotiryhmässä, jossa työskentelyn pohjalla ei esitetty draamallista kaarta.

Ohjausryhmän kanssa työskentelyn koimme hienona tilaisuutena, joka on edistänyt omaa ammatillista kasvuamme. Ryhmätyöskentelyn vahvuudet liittyvät siihen moniäänisyyteen, mitä erilaisten ihmisten erilaisilla näkemyksillä saadaan synergiaetuna yhteisön käyttöön. Tämä edellyttää toisten arvostamista, aitoa dialogia ja ennako-olettamuksista luopumista. Ennako-odotuksista luopuminen vaatii ryhmän jäseniltä oman mielen johtamisen kautta kriittiseen itsereflektioon uskaltautumista. Ryhmän jäsenten välillä tulee vallita riittävä luottamus, jotta uskaltaudutaan ilman sisäistä kontrollia tuottamaan hulluiltakin kuulostavat ideat yhteisen tarkastelun kohteeksi ja olemaan avoimia kertomaan toisille myös mahdollisista peloista ja ahdistuksen tunteista. (Vilen & Leppämäki & Ekström 2005: 342-344.)

Meille tarjoutui ohjausryhmän kanssa työskentelyn myötä mahdollisuus päästä kuulemaan kriisityön ammattilaisten ajatuksia ja kokemuksia työstään. Tämän koimme hyvin mielenkiintoisena, koska he tekevät juuri sitä akuuttia kriisityötä, joka on hyvin vaativaa ja vahvaa ammattitaitoa edellyttävää työtä. Tässä työssä myös oman intuition ja elämäkokemuksen käytöllä on tärkeä rooli. Antoisaa oli myös havainnollisesti huomata lasten piirustusten kautta, miten eri tavalla aikuiset ja lapset kokevat ja ajattelevat asioista. Kirjaseen tekoprosessi oli varsin monivaiheista, aikaa ja kärsivällisyyttä vaativaa puuhaa, koska haasteellista on aina,

kun aikuinen tekee jotain lapsille suunnattua, ajattelu- ja kokemusmaailman ollessa niin erilaisia.

Tässä opinnäytetyössämme haluamme nostaa lapsen asemaa ja näkökulmaa esiin. Uudessa lastensuojelulain uudistuksessa on korostettu lapsen aseman ja kuulemisen merkitystä ja tämä arvo pitää mielestämme näkyä myös käytännön työssä siten, että kiinnitetään entistä enemmän huomiota siihen, miten kohdata pieni lapsi kriisitilanteessa.

2 TUTKIMUSONGELMAT

Opinnäytetyömme tavoitteena on tehdä pieniä lapsia kriisitilanteessa auttava kuvitettu ja tekstitetty kirjanen sekä pohtia mitä erityispiirteitä täytyy ottaa huomioon tuettaessa pientä lasta äkillisen kriisin kohdatessa. Kirjasen tarkoituksena on auttaa lasta tapahtuneen käsitteilyssä.

Tutkimuskysymyksemme:

1. Mitä on huomioitava autettaessa pientä lasta selviytymään äkillisestä kriisistä?
2. Millaista apua kirjallisesta materiaalista on lapsen kohtaamisessa äkillisessä kriisissä?
3. Missä tilanteissa kriisikirjasta voi käyttää?
4. Mitä parannusehdotuksia kriisikirjanen synnyttää?

Kirjasen tehtävänä on toimia apuvälineenä kriisiavussa. Sen tarkoitus on auttaa lasta selkiyttämään tapahtunutta itselle ja kertoa hänelle mitä on odotettavissa tulevaisuudessa tapahtuman aikaansaamina reaktioina ja oireina. Kirjanen on aikuiselle väline päästä lapsen kanssa keskusteluun tapahtuneesta kirjasen hahmon kautta ja kun lapsi on siihen valmis, puhuen suoraan hänen omasta kokemuksestaan. Lapsi saa myös samaistumisen kautta kokemuksen siitä, että hän ei ole yksin vaan on olemassa vertaisia, joille on tapahtunut vastaavaa.

Saari toteaa, että kriisitilanteessa on tärkeää luoda toivoa siitä, että tilanteesta voi selvitä, vaikka kaikki ei koskaan aivan entiselleen palaakaan. Kriisityössä käytettävän materiaalin tulee olla Saaren mukaan tarkkaan kohdennettua ja mietittyä. (Saari 2003: 123.)

Kriisityöntekijöiden kanssa keskusteltaessa ohjausryhmässä, esiin nousi heidän näkemyksensä, että lapsi jää usein liian vähälle huomiolle kriisitilanteessa tai tulee huomioiduksi vain aikuisen kautta. Aikuisen auttaminen auttaa myös lasta, mutta lapsi tulisi huomioida myös omana itsenään äkillisen kriisin kohdatessa. Näin siksi, ettei lapsi kokisi itseään ulkopuoliseksi vaike-

assa ja hämmentävässä tilanteessa. Lapsella ei ole kehitysvaiheestaan riippuen samoja keinoja käsitellä tilannetta kuin aikuisella, joten hän tarvitsee tähän erityistä tukea.

Usein on myös niin, että läheiset aikuiset ovat itse sokissa tilanteessa eivätkä tämän vuoksi kykene tukemaan lasta riittävässä määrin. Kirjasen tarkoituksena on tällöin olla työntekijöiden tai muiden tilanteessa olevien aikuisten apuvälineenä lasta autettaessa. Kirjasen avulla lapsen on mahdollista aikuisten tuella päästä alkuun surutyössä siten, ettei hän jää jumiin tunteidensa kanssa. Kirjasen tarjoaman samaistumiskokemuksen avulla lapsi voi paremmin ilmaista ja näyttää tunteitaan, jotta ne eivät patoutuisi sisälle. Kirjanen on tarkoitettu 4-8-vuotiaille leikki-ikäisille ja ala-asteikäisille lapsille, jotka eivät osaa lukea tai ovat juuri lukemaan oppineet ja ymmärtävät jo kuvien symbolisen merkityksen. Lapsi voi katsella kirjasta yksin aikuisen läsnä ollessa tai yhdessä aikuisen kanssa.

Opinnäytetyössämme kuvaamme kirjasen tekoprosessia ja haastatelimme seitsemää eri koulutus- ja työkokemustaustan omaavaa ammattilaista. Haastateltavien yhteisenä nimittäjänä on, että heillä on jokin kosketuspinta kohderyhmään eli leikki-ikäisiin ja juuri lukemaan oppineisiin ala-asteikäisiin lapsiin. Aluksi tarkoituksenamme oli etsiä haastateltavia aikuuttia kriisityötä tekevien henkilöiden parista, mutta matkan varrella tulimme pohtineeksi, että laajentamalla haastateltavien valintakriteerejä, voisimme saada myös monitahoisempia vastauksia ja näkökulmia teemojen ympäriltä.

Haastatteluja varten lähetimme jokaiselle haastateltavalle kirjasen ennakkotutustumista varten sekä haastattelun pääteemat. Emme antaneet muita tietoja, kuten kirjasen syntytaustoja tai eksaktia käyttötarkoitusta. Tällä tavoin uskoimme saavamme enemmän tietoa siitä, miten kirjasen käyttötarkoitus avautuu haastateltaville, koska arvioimme liiallisen etukäteisinformaation voivan rajoittaa haastateltavien luovuutta arvioinnin suhteen.

Opinnäytetyön luotettavuuden suojelemiseksi emme valinneet haastateltavia lainkaan Hyvinkään Kriisikeskuksesta, jonka kanssa teimme yhteistyösopimuksen kriisikirjasen teosta. Koimme, että mikäli haastatelimme tilaajapaikan työntekijöitä, se voi vaikuttaa vastauksiin, koska kyseessä on kuitenkin tuote, johon Hyvinkään Kriisikeskus omistavaa tekijänoikeudet ja jota he pyrkivät markkinoimaan ja myymään. Tuomi & Sarajärvi toteavat, että luotettavuutta arvioitaessa pitäisi ottaa huomioon myös puolueettomuusnäkökulma (Tuomi & Sarajärvi 2002: 133).

Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehtyjen opinnäytetöiden luotettavuutta ja toteuttamista ei voida pitää toisistaan erillisinä tapahtumina. Viime kädessä luotettavuuden kriteeri on tutkielman tekijä itse ja hänen rehellisyytensä, koska arvioinnin kohteena on tutkielman tekijän tutkielmassaan tekemät teot, valinnat ja ratkaisut. Tutkielman tekijän tulee arvioida ja pe-

rustella avoimesti ja läpinäkyvästi jokaista tekemäänsä valintaansa. (Eskola & Suoranta 2000: 208-210.) Luotettavuuden arviointia tehdään koko ajan suhteessa teoriaan, analysointitapaan, tulkintaan ja johtopäätöksiin. Tutkielman tekijän tulee arvioida myös valintojen tarkoituksenmukaisuutta ja toimivuutta tavoitteidensa valossa. (Vilkkä 2005: 159.) Tässä opinnäytetyössämme pyrimme perustelemaan valintojamme ja kuvaamaan rehellisesti työskentelyprosessia.

3 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyömme lähtökohtana on yhteinen kiinnostuksemme kriisityöhön. Toiveissamme oli myös, että voimme tehdä jonkin konkreettisen tuotoksen työelämän tarpeisiin. Tämän koimme lisäävän omaa motivaatiotamme, joka on tärkeä asia koko opinnäytetyöprosessin onnistumisen kannalta. Teimme tiedusteluja eri paikkoihin, kunnes löysimme Hyvinkään Kriisikeskuksen, jonka työyhteisö oli jo pitkään miettinyt suoraan lapsille suunnatun kirjallisen materiaalin tekemistä kriisiavun tueksi. Innostuimme heti asiasta ja pidimme itseämme onnekkaina, kun saimme tueksemme ohjausryhmän, joka koostui kriisityön ammattilaisista. Ohjausryhmän kanssa työskentely oli meille molemmille uusi kokemus.

Ohjausryhmän tehtävänä on valvoa, että suunnitelmat etenevät tavoitteiden mukaisesti ja yhdessä tekijöiden kanssa ideoida tuotettavan materiaalin muotoa ja sisältöä sekä sopia kaikesta prosessiin liittyvistä asioista. Ohjausryhmä koordinoi yhteistyötä eri kumppaneiden kanssa ja huolehtii rahoituksen järjestämisestä. Se ei kuitenkaan vastaa tuotoksen toteutuksesta, vaan antaa suhteellisen vapaat kädet toteuttajille, kunhan se, mitä tilaaja haluaa, on tarkkaan määritelty ja toimitaan tavoitteellisesti tämän toteutumiseksi.

Kirjasen tarkoituksena on auttaa huomioimaan pienet lapset tapahtumapaikalla heti. Hyvinkään kriisikeskus haluaa kirjasesta itselleen apuvälineen kohdata pieni lapsi äkillisessä, juuri tapahtuneessa kriisitilanteessa, kuten esimerkiksi tilanteessa, jossa toinen vanhempi on menehtynyt äkillisesti.

Aikuiset ja lapset kokevat kriisitilanteen hyvin erilailla. Aikuinen pystyy pukemaan tunteensa sanoiksi ja kertomaan tunteistaan keskustellen. Aikuinen ymmärtää järjellisesti tilanteen vakavuuden ja sen mitä on tapahtunut, vaikka ei kykenisikään sitä hyväksymään. Pienellä lapsella ei välttämättä ole sanoja käytettävänään kuvailemaan tapahtunutta. Lapsi ei vielä osaa nimetä kaikkia tunteitaan tai pukea niitä sanoiksi eikä hän pysty ajattelemaan tulevaisuuttaan kovin kauaskantoisesti. Lapset elävät tässä hetkessä, kuvitellen ettei mikään muutu koskaan. (Cleve 2005: 202- 203.)

Lasta voi auttaa ymmärtämään ja hyväksymään tapahtunut käyttämällä hyväksi hänen mielikuvitustaan. Aikuisen tehtävänä on auttaa lasta löytämään hänelle paras tapa käsitellä tapahtunutta. Lapsi kykenee turvallisen aikuisen johdolla työstämään asioita eteenpäin. Jokaisella lapsella on hänelle itselleen mieluinen tapa käsitellä asioita, kuten leikki tai kuvien katselu. Aikuiselta vaaditaan herkkyyttä löytää juuri tälle tilanteessa olevalle lapselle sopiva ja mielekäs ilmaisun tapa. (Cleve 2005: 202-203.)

Kriisityöntekijän tulee osata kohdata lapsi hänen kehitystasoaan vastaavalla tavalla. Kriisi saattaa aiheuttaa lapsessa kehityksellisen taantumun tai nopean etenemisen, mikä kriisityöntekijän on huomioitava. Lapsi saattaa säikähtää tuttujen ihmisten käytöksen muutosta. Usein myös lapsi itse saattaa käyttäytyä tilanteessa aivan päinvastoin kuin aikuiset odottavat hänen käyttäytyvän. (Cleve 2005: 203, 205-206.)

Hyvinkään Kriisikeskukseen tehdyssä kirjasessa käytetään kirjoitettua tekstiä ja kuvia eli sanallista ja kuvallista viestintää. Kirjoitetun tekstin ja kuvien avulla pyrimme antamaan lapselle mahdollisuuden ymmärtää ja lähteä käsittelemään tapahtunutta asiaa. Loru (katso liite 2.) ja kuvien hahmona pupu auttaa etäännyttämään lasta tapahtuneesta, jotta sitä olisi helpompi käsitellä. Kuvat ja teksti eivät saa olla lisää traumatisoivia, mutta niiden tulee auttaa lasta ymmärtämään tapahtunut, valmistaa häntä siihen, mitä reaktioita voi olla tulossa ja ennen kaikkea luoda toivoa selviytymisestä. Kirjanen voi olla apuna aikuiselle yhteyteen pääsemiseen lapsen kanssa ja sen avulla voi saada tietoa siitä, miten lapsi on tilanteen kokenut. Tärkeää on kuulla lasta, jotta häntä voidaan auttaa ja oikaista väärinkäsityksiä, joita pienelle lapselle helposti syntyy.

Lapsen selviytymistä vakavista traumaattisista tapahtumista on tutkittu vasta 1960-1970 luvuilta eteenpäin. Tutkimustulokset näyttävät, että useiden lasten kehitys kulki traumaattisen tilanteen jälkeen positiiviseen suuntaan. Lasten selviytymisen ominaisuudet muodostuvat sopeutumisjärjestelmistä, jotka auttavat ihmistä hänen kehityksessään eteenpäin kriisitilanteissa. (Poijula 2009: 139-140.)

Lapsen selviytymiseen vaikuttavat hänen ominaisuutensa ja persoonansa yksilönä, sekä hänen ympäristönsä ominaisuuksineen, kuten vanhemmuuden taso ja perheen taloudellinen ja sosiaalinen asema eli sosioekonominen tausta. Lapsen hyvä suhde hänestä huolehtiviin aikuisiin vahvistaa hänen selviytymistään kriisitilanteissa. Se toimii eräänlaisena suojaavana tekijänä ja kehittää lapsessa hänen lannistamattomuuttaan. Lapsella olevat piirteet, kuten minätietoisuus, itsetunto, kyky ratkaista ongelmia, positiivinen suhtautuminen toisiin ihmisiin, usko ja huumori auttavat häntä selviytymään vaikeastakin kriisistä. (Poijula 2009: 140-141.) Lasten psykoterapeutti Mirjam Kalland tuo esille Inhimillinen tekijä ohjelmassa, jonka aiheena on aikuisuuteen asti yltävät lasten pelot, että jos lapsella on edes yksi aikuinen henkilö elämäs-

sään, johon hän voi luottaa ja joka kuuntelee ja ymmärtää häntä, on se merkittävä suojaava tekijä, joka voi kantaa lasta elämässä eteenpäin. Tämän aikuisen ei tarvitse olla vanhempi tai sukulainen vaan se voi yhtä hyvin olla esimerkiksi opettaja, jolla on positiivinen vaikutus lapsen elämään ja joka kannustaa lasta. (Kalland 2009.)

Lapsen tukeminen traumaattisesta tilanteesta selviytymiseen on tapahtumaketju, johon kuuluvat erilaiset toimintamuodot, jotka lieventävät fyysistä ja psyykkistä vaaraa. Tämä antaa lapselle kuvan, että hän ja muut tilanteessa mukana olevat hallitsevat tilanteen. Sosiaalinen tukiverkosto ja lapsen omat fyysiset ja psyykkiset voimavarat tulee ottaa käyttöön lähdettäessä tukemaan lasta selviytymisessä. Lapsi saattaa kriisitilanteessa käyttää selviytymisensä apuna mielikuvitustaan, mutta koko tilanne on sidottu vahvasti todellisuuteen. Lapsen selviytyminen kriisitilanteesta vaatii tehokasta eteenpäin suuntautuneisuutta. (Ayalon 1995: 12.)

Kriisitilanteesta selviytyminen tapahtuu sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kanssakäymisen avulla, yhteistyössä sosiaalisen tukiverkoston kanssa. Ensimmäinen tehtävä kriisiavulla on vähentää kärsimystä. Toiseksi kriisiavun tulee taata ihmisten omanarvontunto ja turvata sosiaalisen kanssakäymisen jatkuminen. Kriisityön tulee ohjata autettavia löytämään uusi suunta vaikeassa tilanteessa. Kriisitilanne synnyttää myös uusia haasteita sekä luovuutta, joihin olisi hyvä tarttua. Kriisitilanteen aikana ihmisten on myös helpompi hyväksyä apua ja hakeutua toisten ihmisten seuraan. Tätä edistää auttajan ja autettavan välisen vuorovaikutussuhteen luottamuksellisuus. (Ayalon 1995: 15-29.)

Dyregrovin mukaan luova toiminta ja ei-verbaalinen ilmaisu tarjoavat konkreettisen purkautumistien lapsen ajatuksille ja tunteille vähentäen näin jännitystä. Huomionarvoista on, että erilaiset puolustusmekanismit, jotka muuten saavat meidät välttämään tuskallisten asioiden käsittelyä, eivät yllä näihin toimintamuotoihin, joita voivat olla esimerkiksi sadun lukeminen, piirtäminen tai leikkiminen. (Dyregrov 1997: 88.) Tällä tavoin lorun lukeminen, piirtäminen tai muu vastaava toiminta voi toimia siltana lapsen avautumiseen, kun puolustusmekanismit, kuten kieltäminen väistyvät ja lapsi voi turvallisesti, omaan tahtiin, tuoda esiin tunteitaan.

Haastatteluilla halusimme tutkia myös mitä erilaisia käyttötapoja eri koulutustaustaiset ja eri työorientaatiosta lähtöisin olevat ammattilaiset tuottavat kirjaselle. Tämän koimme hyvin mielenkiintoisena, koska hankkeen aikana pohdimme, että kirjasta voisi käyttää ehkä muutoinkin kuin akuutissa kriisiauttamisessa, johon kirjanen tilattiin. Koska meillä on henkilökohmainen tunneside tuotokseen monivaiheisen tekoprosessin jälkeen, toivoisimme luonnollisesti, että kirjanen löytäisi tiensä laajempaankin käyttöön.

Haastattelut koimme myös keinona tehdä kirjasta tunnetuksi eri sosiaalityön kentillä. Kirjasta kohtaan ilmaistiinkin kiinnostusta ja esimerkiksi perheneuvolassa tuotiin esiin tämänkaltaiselle kirjalliselle materiaalille olevan tarvetta. Meille myös vahvistui haastatteluiden myötä jo ohjausryhmässä saamamme käsitys, että pienille lapsille ei ole massaa juuri tämänkaltaista materiaalia suomenkielisenä.

Opinnäytetyömme on tarkoitus valmistua kokonaisuudessaan jouluna 2009. Pienten lasten kirjan valmistui jo keväällä 2009. Hyvinkään kriisikeskus halusi sen tuolloin käyttöönsä. Kirjaseksen tekoprosessi oli siis ensimmäinen vaihe ja opinnäytetyön teoreettinen osuus valmistuu vasta tämän jälkeen. Ammattilaisten haastattelut toteutettiin syksyn 2009 aikana. Ensimmäinen tapaaminen ohjausryhmän kanssa tapahtui marras- joulukuun vaihteessa 2008 ja viimeinen toukokuun lopulla 2009.

Tuotoksena syntyvän kirjaseksen kustansi kokonaisuudessaan Hyvinkään Kriisikeskus. Kustannuksia koitui graafikon käytöstä ja kirjaseksen painokustannuksista. Kustannuksiksi voitaneen katsoa myös Hyvinkään Kriisikeskuksen kolmen työntekijän lasten toimintatuokioihin suunnitteleman draamallisen kaaren työtunnit sekä ohjausryhmiin osallistuneiden työntekijöiden panos. Hyvinkään Kriisikeskus on käyttänyt kuluihin saamaansa sponsorointitukea.

3.1 Akuutin kriisityön taustaa

Akuutin kriisityön malli kulkeutui Suomeen Norjasta. Pietarsaareen syntyi ensimmäinen paikallinen kriisiryhmä vuonna 1990. Sieltä akuutin kriisityön malli levisi eri puolille Suomea. Suurissa kaupungeissa akuutin kriisityön käynnistäminen on näyttänyt olevan vaikeampaa kuin pienemmillä paikkakunnilla. Syynä tähän on ollut suurten kaupunkien kunnallinen byrokratia. Heiltä puuttui organisoitu toiminta ja kaupungeista tuntui mahdottomalta kyetä vastaamaan akuutin kriisityön erittäin suureen ja hallitsemattomaan tarpeeseen. (Saari 2003: 287.) Kuntien kriisiryhmän toiminta on hallinnollisesti tuettua virallistettua toimintaa. Yli puolella kunnista kriisityön tekeminen sisältyy kunnan omaan valmiussuunnitelmaan ja loppuilla kunnilla on jokin muu kriisityön vahvistus, kuten terveyslautakunnan. (Hynninen & Upanne 2006: 16.)

Akuutti kriisityö tarkoittaa kaikkia niitä toimia, joihin ryhdytään onnettomuuden tai vakavan, äkillisen kriisin sattuessa. Se pitää sisällensä psyykkisen ensiavun, reaktioista ja palvelu- ja tukimuodoista tiedottamisen, debriefing eli jälkipuinti-istunnot, tuen antamista käytännön asioihin ja tarvittaessa jatkohoitoon ohjaamista. Tässä yhteydessä voidaan puhua myös psykososiaalisesta tuesta, joka on laaja käsite. Se on yleisnimitys kaikille onnettomuuden tai muun vakavan tapahtuman jälkeisille psyykkisille ja käytännöllisille kriisipalveluille. Akuutti kriisityö ja psykososiaalinen tuki eivät ole hoitoa tai terapiaa, mutta sen yhtenä tehtävänä on

arvioida hoidon tarvetta ja ohjata sen piiriin tarpeen niin vaatiessa. (Palosaari 2008: 193, 198.)

Valtakunnallisella tasolla kriisityö sai alkunsa, kun Suomen Punainen Risti ja psykologiliitto aloittivat vuonna 1993 psykologien päivystysrenkaan. Ryhmä koostui 20 erikoiskoulutetusta psykologista, jotka antoivat konsultaatioapua kunnille, joiden omat valmiudet eivät riittäneet kriisityöhön. Vuonna 1997 toiminta painottui selkeästi suuronnettomuuksiin. Päivystysrengas lopetettiin ja tämä valtakunnallisen valmiusryhmän jäsenet sitoutuivat vuorokauden kuluessa hälytyksestä purkamaan perustyöhönsä liittyvät tehtävät ja lähtemään onnettomuuspaikalle. Tämä toiminta jatkuu edelleen ja ryhmän johdossa on koko ajan ollut kriisipsykologi Salli Saari. Hälytyksiä on viime vuosina ollut mm. Myyrmannin räjähdys, tsunami ja Konginkankaan bussiturma. (Palosaari 2008: 19.)

Vaikka on tärkeätä, että valmiuksia kehitetään ja pidetään yllä suuronnettomuuksien varalta, iso osa psykososiaalisen tuen palveluista käsittää pienemmät onnettomuudet ja ns. arkielämän erityistilanteet, kuten esimerkiksi äkilliset kuolemantapaukset ihmisten kotona. Tämä työ vaatii myös jatkuvaa kehittämistä ja suunnittelua, jotta se tavoittaisi avun tarvitsijat. (Murtomaa & Narumo & Poijula & Ponteva & Rousu & Saari 1998: 9.)

Akuutti kriisityö on tarkoitettu ennaltaehkäiseväksi toiminnaksi, jolla pyritään lieventämään kriisin aikaansaamaa psyykkistä stressiä sekä ehkäisemään psyykkisten traumojen kehittymistä. Suomessa on yleisesti ottaen kiinnitetty hyvin vähän huomioita psyykkisten traumojen haitallisiin vaikutuksiin ihmisen terveydelle. (Hynninen & Upanne 2006: 7-8.) Äkillisten kriisien kohtaaminen edustaa uudentyyppistä osaamisaluetta, jota hoitavat usein tähän erikoiskoulutetut kriisityöntekijät mm. terveyskeskuksissa (Palosaari 2008: 24).

Kriisiapu tulisi nähdä jatkumona, joka sisältää psyykkisen ensiavun, psykologisen jälkipuinnin, hoidon tarpeen arvioinnin ja traumaterapeuttisen hoidon. Ensiavun yksi tehtävä on arvioida hoidon tarvetta. (Saari 2005.)

Suomessakin paljon käytettyä debriefing eli jälkipuinti-menetelmää on kritisoitu Yhdysvalloissa tehdyissä ns. Cochrane- raportissa ja evidence- based tutkimuksissa. Poijulan mukaan debriefingissä käydään läpi traumatapahtumat, jolloin kokemus kohdataan mm. mielikuvien kautta altistumalla uudelleen tapahtumalle. Tapahtumat jäsenetään uudelleen, jolloin tuloksena syntyy kognitiivinen uudelleenmäärittely, joka vähentää nykyhetken uhan tunnetta. Jos debriefing istunto on yksittäinen ja alle tunnin kestävä, on mahdollista, ettei tämä tavoite toteudu ja tuloksena voivat olla kielteiset vaikutukset, kuten avuttomuuden vahvistuminen. (Poijula 2005.) Saari, Poijula ja Henrikson kyseenalaistavat tutkimusten yleispätevyyttä, koska nämä on tehty nimenomaan yksittäisestä debriefing istunnosta. Saari tuo myös esille myös,

että tutkittavat debriefingistunnot on annettu väärään aikaan eli shokkivaiheessa. Yleisesti yhtä mieltä ollaan siitä, että suomalaista hyvää tutkimusta tarvittaisiin kriisityön vaikutuksista, koska sitä ei ole vielä olemassa. (Henrikson; Poijula; Saari 2005.)

Akuutti kriisityö perustuu valmiuslainsäädäntöön ja perustuslakiin, jotka määrittelevät eri viranomaisten tehtävät. Kriisityö käsittää kaikki ne toiminnot, jotka tähtäävät ihmisten auttamiseen äkillisessä traumaattisessa tilanteessa. Samalla se on myös ennaltaehkäisevää työtä, jolla pyritään torjumaan ja lievittämään traumaattisten tapahtumien aiheuttamaa psyykkistä stressiä ja ehkäisemään psyykkisten traumojen kehittyminen. (Kiiltomäki & Muma 2007: 109.) Kunnat ja kuntayhtymät ovat lain puitteissa velvoitettu huolehtimaan virastojensa ja laitostensa kautta kriisityön tehtäväalueista, keskinäisestä työnjaosta sekä lainsäädännön velvoittamasta yhteistyöstä psykososiaalisen avun ja palveluiden järjestämiseksi onnettomuuden uhreille, heidän omaisilleen sekä onnettomuuspaikalla työskennelleille pelastushenkilöstölle. (Hynninen & Upanne 2006: 7,10.)

Jokaisella kunnalla on oltava oma valmiussuunnitelma, joka määrittelee eri organisaatioiden tehtävät poikkeusoloissa. Valmiutta ylläpidetään harjoittelemalla, jolloin kirjallinen valmiussuunnitelma on mahdollista saada toimivaksi käytännöksi. Kolmannen sektorin vapaaehtoisorganisaatiot järjestävät säännöllisiä harjoituksia, joihin voivat osallistua kaikki yhteistyössä olevat viranomaiset. (Kiiltomäki & Muma 2007: 112.)

Kriisityössä eri hallintokuntien tulee tehdä saumatonta yhteistyötä keskenään sekä erilaisten paikallisten organisaatioiden kanssa. Vaarana on organisoitumisen jääminen byrokratian jalkoihin ja työn suunnitteluun liittyvät vaikeudet, kuten valta- ja kateustaistelut. Akuutti kriisityö on vaatinut toteuttajiltaan suurta edelläkävijöiden vahvuutta. Suomeen on kyetty rakentamaan maailmanlaajuisesti hyvin ainutlaatuinen akuutin kriisityön järjestelmä. Kriisityö on kyennyt lyömään itsensä läpi nopeasti, voimakkaasti ja laaja-alaisesti. Tähän ei ole mikään toinen työmuoto kyennyt. Suomessa on erittäin kattava kriisityön järjestelmä tukemassa kansalaisia kriisin sattuessa. (Saari 2003: 287-288.)

Suomeen on kyetty kehittämään hyvä paikallisten kriisiryhmien verkosto. Kunnilla saattaa olla oma kriisityöyksikkö tai he ovat järjestäneet toiminnan yhteistyössä lähikuntien kanssa. Yleensä kriisiryhmän vetäjänä työskentelee terveyskeskuksen psykologi, mutta sosiaalityöntekijä, kirkon edustaja, lääkäri, sairaanhoitaja tai terveydenhoitaja voi hoitaa myös tätä tehtävää. Kriisiryhmä muodostuu moniammatillisesta erityisosaamisesta. Työn tekeminen kriisiryhmässä edellyttää esimiehen lupaa, sosiaali- tai terveydenhuollon alan peruskoulutusta, sekä erityiskoulutautumista kriisityöhön. Kriisityöntekijät tekevät kriisityötä usein oman työnsä ohella. Kriisiryhmien toiminta on yleensä sijoitettu terveyskeskuksen yhteyteen eivätkä ne peri maksua antamistaan palveluista. (Saari 2003: 289-290.)

Auttamisverkosto (katso kaavio 1) on Suomessa hyvin moninainen. Auttamisverkoston tasoja ovat kolmannen sektorin palvelut, joihin kuuluvat erilaiset toimijat, vertaisryhmät ja vapaaehtoiset, SPR:n valmiusryhmä, ensilinjat auttajat, joihin kuuluvat palo- ja pelastustoimi, poliisi, lääkintähenkilöstö sekä hätäkeskus, kriisikeskukset, terveys- ja sosiaalipalvelut, kuten perusterveydenhuolto, kriisiryhmät, sosiaalitoimi, sosiaalipäivystys, erikoissairaanhoido ja yliopistolliset sairaalat, työterveyshuolto sekä yksityiset palvelut, kuten kriisi- ja traumaterapiapalvelut sekä kirkko ja seurakunnat. (Kiiltomäki & Muma 2007: 30.)

Lähde Kiiltomäki 2007

Kaavio 1. Kriisityön tasot.

Traumaattisissa tapahtumissa ensilinjan työntekijät, kuten palokunnassa tai poliisissa työskentelevät, arvioivat tilanteen ja ottavat yhteyttä kriisiryhmään. Kriisiryhmillä saattaa olla päivystävä puhelin, joka on kuitenkin suljettuna yöllä tiettyyn kellonaikaan. Yöaikaan sattuneesta tapahtumasta jätetään viesti puhelimen vastaajaan, jolloin päivystäjä ottaa yhteyttä asianosaisiin heti aamulla. Asianosaisilta tulee aina kysyä lupa ottaa yhteyttä kriisiryhmään ja heidän yhteystietojensa antamiseen. Ensilinjan auttajien tulee kiinnittää suurta huomiota ja huolellisuutta kertoessaan kriisiavun mahdollisuudesta uhreille, jotta nämä ymmärtävät kriisiavun tärkeyden omalle hyvinvoinnilleen. (Saari 2003: 290-292.)

Kriisityö on Suomessa vaiheessa, jossa se työmuotona alkaa siirtyä pioneerivaiheesta toiminnan virallistamiseen ja vakiintumiseen. Tämä antaa mahdollisuuden aina vain parempien toimintaedellytysten luomiseen kriisityön suhteen. Tämä merkitsee kriisityön vakiinnuttamista,

aseman virallistuttamista ja oman paikan löytämistä sekä määrittelyä organisaatiossa. Kriisiryhmän jäsenet tulee nimetä tehtäväänsä ja taloudellisista resurssien on oltava riittävät, jotta ne kattavat toiminnan sujumisen ja riittävyden. Kriisiryhmiä tulee myös kouluttaa ja työskentelyä tukea jatkuvalla työnohjauksella. Kriisityö on tekijälleen erittäin raskasta ja vaativaa sekä suurta sitoutumista vaativaa työtä. (Saari 2003: 292-293.)

Suomessa viimeaikoina tapahtuneet traagiset kouluammuskelutapaukset ovat havahduttaneet ihmiset pohtimaan kriisivalmiutta niin yhteiskunnallisella, organisaatioiden kuin pienempien yksiköiden tasolla. Tuudittautuminen turvallisuuden tunteeseen, joka mieltää Suomen lintukodoksi on iäksi mennyt. Ensiarvoisen tärkeää on ottaa opiksi ja jatkuvasti kehittää kriisityötä ja kriisivalmiutta. Näin tehtiin jo Malagan bussiturman, Konginkankaan bussiturman ja tsunamin jälkeen. Tutkimuksia ja raportteja, kuten esimerkiksi Jokelailmiö (2008) ja 5 päivää Jokelan Kriisikeskuksessa (2009.), joita on tehty näiden tapahtumien kriisinhoidon vaikuttavuudesta, on voitu hyödyntää nykypäivään ja näin tulee toimia jatkossakin. Maailman muuttuessa, on kriisien hoidossa pysyttävä ajan hermolla ja se on mahdollista vain jatkuvalla kehitystyöllä, arvioimalla menneiden suurkatastrofien hoitoa ja käyttämällä tätä tietoa hyväksi kriisivalmiuksien parantamiseen. Suurkatastrofit koskettavat aina ihmisiä myös yksilöinä, joten niiden myötä tapahtuva kehittämistyö, auttaa aina myös yleisempien, ns. arkielämän kriisien hoitoa.

3.2 Kriisikeskuksien toiminta

Kriisikeskusten toiminnan kuvaan kuuluu tukea ihmistä hädässä. Ihmiselle hätää aiheuttavat tilanteet tapahtuvat usein ennakoimattomasti ja ovat monisyisiä. Tapahtumiin vaikuttavat eri tekijöiden tiedostamattomat vaikutukset, joihin ei voi varautua, koska ne ovat ennustamattomia. (Rautiainen 1999: 7.) Kriisikeskusten tehtävänä on täydentää julkisia palveluja. Kriisikeskuksia perustettaessa oli tarkoituksena kehittää kansalaisille uudenlaisia matalan kynnyksen tukimuotoja. Toiminnan tuli olla joustavaa, viiveetöntä ja asiakaslähtöistä. Palveluista ei peritä maksua asiakkaalta ja halutessaan asiakas saa palvelua nimettömänä. Toiminta sisältää myös virka-ajan ulkopuolella tarjottavaa apua ja tukea. (Juntunen 1999: 9.)

Kriisikeskusten toiminta alkoi mobile-projektina, jonka loputtua osa toiminnasta organisoitiin Mielenterveysseuran paikallisyhdistysten alla toimiviksi (Mielenterveysseuran vuosikirja 2008: 25). Kriisikeskusten taloudellinen varallisuus on rakennettu Raha-automaattiyhdistyksen ja kuntien kanssa solmittavien ostopalvelusopimuksien varaan. Kriisikeskuksessa työskentelevät henkilöt ovat täydentäneet sosiaali- tai terveydenhuollossa vaadittavaa ammattitaitoa kriisi- tai terapiatyön lisäkoulutuksilla. Toimintaan koulutetaan koko ajan myös vapaaehtoisia, esimerkiksi tukihenkilötoimintaan. Tällöin he saavat tukihenkilön peruskoulutuksen ja heillä on velvollisuus osallistua jatkuvaan työnohjaukseen ja koulutukseen. Tukihenkilöiden tehtävänä

on tukea ja täydentää kriisityöntekijöiden tekemää työtä. (Juntunen 1999: 9-11.) Kriisikeskusten toiminta pohjautuu laadukkaaseen työhön ja sen ylläpitämiseen (Lahti 1999: 10-11, 16). Kriisikeskusverkosto koostuu 16 eri paikkakunnilla toimivasta kriisikeskuksesta (Suomen Mielenterveysseuran vuosikirja 2008: 25).

Suomen Mielenterveysseura on vuonna 1897 perustettu kansanterveys- ja kansalaisjärjestö, joka pyrkii toiminnallaan vaikuttamaan sekä yksilöllisellä että yhteiskunnallisella tasolla. SMS toimii yhteiskunnallisena mielipidevaikuttajana, pyrkien lisäämään ihmisten tietoutta ja taitoja liittyen mielenterveyden edistämiseen. Se pyrkii vaikuttamaan ihmisten asenteisiin ja lisäämään paikallis- ja siviiliaktiivisuutta mielenterveystyössä. Yksilötasolla SMS pyrkii auttamaan ihmisiä vaikeiden tilanteiden ja kriisien yli sekä tukemaan mielenterveyden ongelmista kärsiviä ja heidän omaisiaan. (Suomen Mielenterveysseuran vuosikirja 2008: 8-11.)

Kriisikeskusten toimintamuotoja ovat akuutti kriisiapu, puhelinauttaminen, asiakastapaamiset ja erilainen ryhmätoiminta vallitsevien tarpeiden mukaan. Kriisiauttaminen tapahtuu usein muualla kuin kriisikeskuksen tiloissa, kuten asiakkaan kotona tai moottoritien varressa. (Juntunen 1999: 11.)

RAY:n ohella SMS on saanut avustuksia myös ministeriöiltä, Kelalta, kunnilta ja seurakunnilta. SMS tekee yhteistyötä valtion ja kuntien sekä muiden järjestöjen ja tahojen kanssa. Järjestö toimii yhteistyökumppanina valtakunnallisissa ja kansainvälisissä mielenterveyskysymyksissä tehden myös aloitteita ja selvityksiä ja vaikuttaen näin aktiivisesti lainsäädäntöön. Paikallisella tasolla SMS:n tavoitteena on tarjota kansalaisille kriisiapua maksuttomasti ja joustavasti. (Suomen Mielenterveysseuran vuosikirja 2008: 16, 30.)

SMS:n Sos-keskukseen kuuluva Ulkomaalaisten Kriisikeskus on panostanut kunnallisten työntekijöiden auttamiseen ulkomaalaisten kanssa työskennellessä mm. jakamalla heille tietotaitoaan koulutuksen ja konsultaation avulla. Työntekijöitä askarruttaa usein ulkomaalaisen asiakkaan kulttuuritaustan tuntemattomuus. Työntekijä voi kokea vaikeaksi työskennellä ulkomaalaisen asiakkaan kanssa, koska hän ei välttämättä tiedä tämän kulttuurille ominaisia piirteitä. (Haavikko 1999: 41, 44.)

Kulttuurin tuntemus ei kuitenkaan ole edellytys avun antamiselle. Riittää kun on aito kiinnostus ja kunnioitus erilaisesta kulttuurista tulevaa henkilöä kohtaan ja halu auttaa. Asiakkaassa itsessään on paras kulttuurin asiantuntija. Ulkomaalaisten Kriisikeskuksen työntekijät ovat huomanneet, että heille usein mieluummin sysättäisiin vastuu asiakkaista kuin otettaisiin vastaan esimerkiksi konsultaatioapua. Tätä perustellaan tulkin käytön vaikeudella tai kulttuuritietouden puutteella. Kuitenkin koulutusta tulkin käytöstä on tarjolla ja tekemällä oppii tässäkin asiassa. Myös traumatisoituneita lapsia jää kunnallisen avun ulkopuolelle samoihin pe-

rusteluihin vedoten. Perustellaan esimerkiksi, että terapia ei tulkin välityksellä ole mahdollista. Kuitenkin olisi tärkeätä heti maahantulon yhteydessä tarjota pakolaisille ja turvapaikanhakijoille tukea traumojen käsittelyyn, kuten psykoedukaatiota eli jakaa kriisitietoutta, jonka kautta on mahdollisuus itse oppia käsittelemään ja vakauttamaan tilannettaan. (Bremer & Ruishalme 2008: 175 - 177.)

3.3 Yhteistyökumppanimme Hyvinkään kriisikeskus

Hyvinkään Kriisikeskus kuuluu osana Hyvinkään Seudun Mielenterveysseura Hymise ry:n, joka on asiantuntija- ja kansalaisjärjestö. Hymise ry kuuluu Suomen Mielenterveysseuran organisaatioon sen yhtenä paikallisjärjestönä. (<http://www.hymise.fi>.)

Hymisen toiminta aloitettiin 1982 ja virallistettiin 1992. Hymisen palvelualueeseen kuuluvat Hyvinkään ja Riihimäen kaupungit, sekä Nurmijärven, Hausjärven ja Lopen kunnat asukkaineen. Hymise toimii kuntien ja kaupunkien asukkaiden hyvinvoinnin edistämiseksi tarjoamalla kriisipalveluja. Hymise on kyennyt kehittämään ja kasvattamaan toimintaansa Raha-automaattiyhdistyksen sekä Hyvinkään ja lähikuntien rahoituksen turvin. Tällä hetkellä se työllistää 9 henkilöä ja muutamia osa-aikaisia työntekijöitä. Heillä toimii myös kriisipäivystysrinki kuntien toimeksiannosta sekä lasten ja vanhempien valvottu tapaamispaikka. (<http://www.hymise.fi>.)

Hyvinkään kriisikeskus tarjoaa kriisiapua erilaisiin elämän kriisitilanteisiin, joihin henkilön aikaisemmat kokemukset ja toimintamallit eivät tarjoa ymmärrettävää ratkaisua. Tukea antavat koulutetut alan ammattilaiset. Tuki on lyhytkestoista kriisiavun antamista 1-5 käynnillä, jonka jälkeen henkilö ohjataan tarvittaessa jatkohoitotoimenpiteiden piiriin. Kriisikeskuksen asiakkaaksi pääsee ajanvarauksella. Halutessaan voi asioida nimettömänä eikä lähetettä tarvita. Tapaamiset järjestetään joko Hyvinkään Kriisikeskuksen tiloissa tai muussa asiakkaalle sopivassa paikassa. Asiakas voi halutessaan tulla tapaamiseen hänelle tärkeän henkilön kanssa. (<http://www.hymise.fi>.)

Hyvinkään kriisikeskus tarjoaa myös vertaisryhmätoimintaa. Ryhmiä järjestetään vuosittain, vaihdellen aiheita. Kriisipäivystyspalvelut ovat edellä mainittujen kuntien ja kaupunkien asukkaille tarkoitettuja tukimuotoja, joiden toteutuksen hoitaa Hyvinkään kriisikeskus kuntien velvoittamana. Hyvinkään ja Nurmijärven alueella päivystysvalmius on 24 h. Riihimäen, Lopen ja Hausjärven alueella päivystys toimii klo 9-19 jokaisena päivänä. Hyvinkään Kriisikeskuksella on myös hyvin paljon ja monimuotoisesti vapaaehtoistyöhön pohjautuvaa toimintaa, kuten tukihenkilötoimintaa. Kriisipäivystyksen työntekijöinä toimivat sosiaali- ja terveydenhoitoalan ammattilaiset, joilla kaikilla on kriisityön erikoistumiskoulutus. Kriisipäivystyksen työnteki-

jään saa yhteyden eri viranomaistahojen, kuten poliisin, palokunnan, sairaalan, sosiaalitoimen tai sosiaalityöntekijän kautta. Heillä on myös kriisipuhelinpäivystys yksityishenkilöitä varten tiettyinä ajankohtina. Henkistä kriisiapua tarjotaan traumaattisen kokemuksen uhriksi joutuneille henkilöille, kuten läheisen kuollessa tai yrittäessä itsemurhaa. Kriisiensiapua annetaan heti tapahtuman jälkeen, joko tapahtumapaikalla, henkilön kotona tai sairaalassa. (<http://www.hymise.fi>)

Hyvinkään Kriisikeskus järjestää myös jälkipuintitilaisuuksia eli debriefingryhmiä äkillisten kriisien jälkeen lapsille ja aikuisille. Kriisitilanteen jälkipuinti keskustelu eli debriefing pidetään 2-4 päivää tapahtuman jälkeen. Samassa kriisitilanteessa olleet henkilöt kokoontuvat yhdessä, ammattilaisen avulla, keskustelemaan tapahtuman herättämistä tunteista ja ajatuksista. Tapahtumat käydään vaihe vaiheelta läpi. Kriisityöntekijät ohjeistavat kuinka asiakas voi itse työstää tilannetta eteenpäin. Kriisityöntekijät huomioivat työssään koko perheen ja erityistä huomiota he kiinnittävät lapsen ja nuoren kohtaamiseen, koska on hyvin tärkeitä käsitellä tapahtuma konkreettisesti ja avoimesti myös lapsen ja nuoren kanssa, heidän ikätasonsa huomioiden. (<http://www.hymise.fi>)

4 KRIISITEOREETTINEN VIITEKEHYS

4.1 Kriisi käsitteenä

Kriisillä tarkoitetaan tilannetta, jossa elämässä tapahtuu suuri muutos. Muutos käynnistää ihmisen mielessä psyykkisten voimavarojen runsasta käyttöönottoa tarvitsevan sopeutumistehtävän, jotta tästä vaativasta elämäntehtävästä selvitäisiin. Juuri voimavarojen käyttöönottoa ja sopeutumista muutokseen kutsutaan kriisiksi. (Saari & Kantanen & Kämäräinen & Parviainen & Valoaho & Ylipirilä (toim.) 2009: 9.)

Kriisit jaetaan kehityskriiseihin, jotka ovat luonnolliseen kehityskulkuun kuuluvia kriisejä, kuten lapsen uhmaikävaihe ja elämäntilanteeseen kuuluvia kriiseihin, jotka ovat pitkäkestoisia raskautilanteita, kuten pitkäaikaissairaus. Kriiseihin kuuluvat myös äkilliset kriisit, joille ominaisia piirteitä ovat äkillisyys, yllätyksellisyys ja tapahtuman voimakas, epätavallinen vaikutus, joka tuottaisi kärsimystä kenelle tahansa. Tällaisia tapahtumia voivat olla esimerkiksi liikenneonnettomuus, räjähdys, tulipalo, läheisen itsemurha, odottamaton irtisanominen tai yllättävä avioero. Kehitys- ja elämänkriisit kuuluvat perinteisen osaamisen piiriin palvelujärjestelmässämme. Äkillisen kriisin kohtaamiseen kuuluvat valmiudet kuuluvat uudemman osaamisen piiriin erikoiskoulutettujen kriisityöntekijöiden turvin. (Palosaari 2008: 23-24.)

Kriisit syntyvät ja vaikuttavat ihmisiin hyvin moninaisesti ja erilaisin tavoin riippuen ihmisen yksilöllisistä ominaisuuksista. Kriisi käsitetään hyvin nopeana muutoksena ihmisen arkipäivän elämässä, joka yleensä muuttaa pysyvästi ihmisen toimintamalleja. Aiemmin hyväksi koetut ratkaisut ongelmiin eivät toimikaan enää toivotulla tavalla eikä aikaisemmista kokemuksista ole apua. Ihminen ei kykene ymmärtämään tilannetta järkeen käyvällä tavalla, jolloin hän ei hallitse tilannetta ja hänelle tulee tunne, ettei hän selviydy siitä. Tunnejärkytyksessä ihminen saattaa menettää tiedolliset taitonsa ja hänen tunnemaailmansa saattaa kadota hetkeksi. (Heiskanen & Salonen & Sassi 2006: 35.)

Kriisitilanteessa ihmisen psyykinen puoli loukkaantuu. Tämä rikkoo tunteen omasta haavoittumattomuudesta ja turvallisuuden tunteesta. Ihminen menettää otteen elämästään hetkellisesti. Kriisitilanteen hallitsemattomuuden tunne luo pelkoa, avuttomuutta sekä häpeää. Elämässä tapahtuvat erilaiset kriisit tulisi kuitenkin kohdata ja käydä läpi, koska sen kautta voi tarkastella elämäänsä uudesta näkökulmasta. Kriisit opettavat ja kasvattavat meitä, näyttäen elämämme meille uudella tavalla. (Heiskanen ym. 2006: 35.) Kriisi ylittää tunnejärkytyksellään ihmisen voimavarat ja hän reagoi tähän voimakkaasti. Ns. "läheltä piti" -tilanteet saattavat aiheuttaa yhtälailla voimakkaita tunnereaktioita kuin jos jotain olisi oikeasti tapahtunut.

4.2 Traumaattiset kriisit

Äkillisestä, psyykkisesti traumatisoivasta tapahtumasta käytetään myös nimitystä traumaattinen kriisi. Traumaattisella kriisillä tarkoitetaan järkyttävän tapahtuman aikaansaamaa sopeutumisprosessia, johon ei ole voinut millään tavalla valmistautua juuri tapahtuman äkillisyyden ja yllätyksellisyyden vuoksi. Traumaattiseen kriisiin ei voi omalla päätöksen teolla millään lailla vaikuttaa, koska tilanne, joka sen on aiheuttanut, on jo tapahtunut. Traumaattisia kriisejä ovat esimerkiksi itsemurha, liikenneonnettomuus, äkillinen kuolema tai väkivallanteon kohteeksi joutuminen. (Saari ym. (toim.) 2009: 11.)

Äkillinen kriisitilanne käynnistää ihmisen fyysiset ja psyykkiset puolustusmekanismit, kuten taiteilemisen, pakenemisen tai aloilleen jähmettymisen. Veren adrenaliinipitoisuuksien muutokset edesauttavat kehon nopeaa toimintaa, estäen tuntemasta kipua. Nopea henkinen käynnistyminen aivoissa helpottaa tilanteen kartoitusta vanhan tiedon pohjalta ja uuden tiedon saannin sulattelua avun löytämiseksi juuri tähän tilanteeseen. Aika tuntuu pidemmältä kuin se todellisuudessa onkaan. Kriisitilanteessa ihmisen aistihavainnot valpastuvat ja keskittyvät hengissä selviytymisen mahdollisuuksiin. Aistien avulla hän keskittyy kriisitilanteessa olennaiseen ja epäolennainen jää huomioimatta. Tästä johtuu kriisin kokeneiden henkilöiden tarinoiden tyhjät kohdat. Tyhjät aukot saattavat täytyä vähitellen, tuoden tapahtumia koko

ajan uhrin mieleen, jolloin uhri ei pääse ajatuksistaan ja mielikuvistaan eroon vaan saa psyykkisen trauman. (Poijula 1999: 188.)

Monet ihmiset voivat traumaattisen tapahtuman jälkeen pelätä, että he ovat tulossa "hulluiksi". Kyse on kuitenkin normaaleista tavoista reagoida epänormaaliin tilanteeseen. On normaalia reagoida äkilliseen tapahtumaan, joka uhkaa ihmisen elämän tarkoitusta ja hyvinvointia, tunnepitoisesti ja voimakkaasti ja omata vaikeuksia sopeutua ja selviytyä tilanteeseen. Trauman jälkeinen oireilu voi olla esimerkiksi keskittymiskyvyttömyyttä, ruokahaluttomuutta, univaikeuksia, tapahtuman toistuvaa läpikäymistä, hikoilua ja tihentyntä sydämen sykettä. Suurin osa ihmisistä selviytyy kuitenkin omin voimin ja läheisten tuella erittäin vaikeistakin tilanteista. (Collins & Collins 2005: 7-8.)

Traumaattiselle kriisillä tarkoitetaan psyykkistä tilannetta, jossa ihmisen fyysinen olemassaolo, sosiaalinen identiteetti ja turvallisuus koetaan vakavasti uhatuksi. Traumaattinen kriisi voi olla seurausta menettämisestä, loukkauksesta tai katastrofista. Myös näiden kaikkien vakava uhka riittää laukaisemaan kriisin. Menettäminen voi koskea jotain ulkoista tai abstraktia asiaa, kuten läheisen kuolemaa, avioeroa tai katastrofiin osallisena tai sivullisena olemista. Loukkaus voi tarkoittaa myös esimerkiksi työn menetystä tai puolison uskottomuutta. (Salo & Tuunainen 1996: 197.)

Traumaattiset kriisit eroavat muista kriiseistä mm. reaktioajan pituudessa. Traumaattisissa kriiseissä reaktioaika on kestoaltaan vain muutaman päivän (2-5) ja reaktiot ovat hyvin voimakkaita. Traumaattisissa kriisien yhteydessä puhutaan työstämistä tai käsittelyvaiheesta, kun muissa kriiseissä käytetään korjaamisvaiheen käsitettä. Työstäminen ja käsitteleminen kuvaavat terminä paremmin vaiheen keskeistä tehtävää traumaattisten kokemusten kohdalla, joka on tapahtuneen työstämistä, etäisyyden saamista tapahtuneeseen, surua ja uuteen tilanteeseen sopeutumista. (Ruishalme & Saaristo 2007: 37-38.)

Traumaattiselle kokemukselle on usein ominaista tulevaisuuden perspektiivin katoaminen. Tulevaisuutta ei nähdä enää ennustettavana eikä koeta, että siihen voitaisiin vaikuttaa. Tulevaisuuteen ei myöskään liity tällöin mitään toiveikasta. Nämä traumaattisen kriisin myötä kadonneet elementit palaavat hiljalleen, joskus vasta jopa vuosien kuluttua, takaisin. (Ruishalme & Saaristo 2007: 37-38.) Tästä tulee kansan kielen sanonta "meni pohja pois elämältä". Tämä sanonta kuvaa hyvin näköalattomuutta suhteessa tulevaisuuteen heti traumaattisen kriisin jälkeen.

Traumat jaetaan I- ja II-tyypin traumoihin. I-tyypin trauma tarkoittaa yksittäistä traumatisoivaa tapahtumaa, kuten auto-onnettomuutta tai läheisen itsemurhaa. II-tyypin traumalla tarkoitetaan useaa tilannetta eli traumatisoituminen on tapahtunut pidemmällä ajalla, esimer-

kiksi perheväkivallan seurauksena. Sillä voidaan tarkoittaa myös useita, toisiaan seuraavia erillisiä tapahtumia, esimerkiksi onnettomuuksien sarjaa. Kun vaikea tilanne on jatkunut pitkään ja traumaattisia tilanteita on kertynyt paljon, edellyttää se myös hoidolta ja tuelta pidempikestoisuutta. (<http://www.traumaterapiakeskus.fi>.) Lastensuojelun piirissä kohtaa paljon toistuvasti traumatisoituneita lapsia, kuten esimerkiksi jatkuvaa perheväkivaltaa kokeneita lapsia. Traumatisoituminen perheissä voi olla myös yli sukupolvien ylittyvää traumatisoitumista, jossa samat kuviot toistuvat sukupolvelta toiselle.

I-tyyppin traumasta selviytymiseen tukeminen kestää yleensä lyhytkestoisesta muutamasta tapaamiskerrasta muutamiin kuukausiin (Saarinen 2002: 14). Kuten edellä olemme maininneet, tässä opinnäytetyössä keskitymme käsittelemään juuri I-tyyppin traumaattisia kokemuksia eli tilanteita, joissa on tapahtunut yksittäinen traumaattinen tapahtuma.

Traumaattinen kriisi jaetaan sokki-, reaktio-, läpityöskentely ja integraatio- eli uudelleen suuntautumisvaiheeseen. Kriisin akuuttiin vaiheeseen kuuluvat sokki ja reaktiovaihe. Sokki antaa mielelle suojan liian pelottavaa totuutta vastaan, koska sitä ei kyetä käsittelemään vielä. Ihmisen tietoisuus sokkitilanteessa on erilainen. Ihminen voi näyttää hyvinkin rauhalliselta mielen kuitenkin ollessa hyvin sekava. Sokissa olevalle ihmiselle ei kannata kertoa tärkeitä asioita, koska hän ei kykene sisäistämään niitä. Lapsissa sokki näkyy lamaantumisenä, voimakkaina reaktioina tai syventymisenä siihen, mitä he ovat juuri tekemässä kuin mitään ei olisi tapahtunut. (Poijula 2007: 33.) Sokissa olevalle ihmiselle tärkeät lähitulevaisuuteen liittyvät asiat on hyvä kirjoittaa paperille ja jakaa tärkeitä informaatiota kirjallisena materiaalina, koska sokissa olevan ihmisen vastaanottokyky on vaillinaista.

Traumaattisten kokemusten käsittely ja sureminen sekoitetaan usein toisiinsa. Ne ovat kuitenkin kaksi eri asiaa, jotka ovat eritasoisesti ja monimuotoisesti yhteydessä toisiinsa. Yhteistä näissä kahdessa asiassa on, että ne sisältävät aina jonkinlaisen menetyksen kokemuksen. Menetyks voi olla konkreettisesti joku henkilö, asian menetyks tai jokin abstraktimpi kokemus, kuten esimerkiksi oman turvallisuuden tunteen menetyks. Menetyks aiheuttaa niin traumaattisen kokemuksen käsittelyssä kuin suremisessa samanlaisen ensireaktion, shokin ja kieltämisen, jolloin asian käsittely ei ole vielä mahdollista. Varsinainen surutyön aloittaminen vaatii ensin mahdollisen traumaattisen kokemuksen nostamista tietoisuuden tasolle, sen ymmärtämistä ja näkemistä realistisessa valossa. Myöks lapsen täytyy saada käsitellä traumaattista kokemustaan niin, että hän ymmärtää sen tapahtuneen menneisyydessä ennen kuin suruprosessin läpikäyminen on mahdollista. Kun aikuisesta näyttää siltä, että lapsi ei ole kovinkaan järkyttynyt tapahtuneesta, voikin olla niin, että lapsi on liian traumatisoitunut tunteakseen vielä esimerkiksi vihaa tai surua. (Erkkilä & Holmberg & Niemelä & Ylönen 2003: 61-62.)

Ihmisen mieli on vastaanottavainen traumaattisen tilanteen jälkeen noin kolme vuorokautta, jona aikana tehtävä kriisiytyö tukee ihmisen omia kykyjä lähteä prosessoimaan tapahtunutta. Kriisitilanteen voima laittaa ihmisen työstämään tilannetta itsestään tänä aikana ja tekee myös ihmisen halukkaaksi puhumaan tapahtumasta. Tämän vuoksi on erittäin merkittävää saada kriisiapua heti kriisitilanteessa. Kriisiyöntekijöiden tulee olla itse aktiivisia ja tarjota osaamistaan autettavien tueksi, koska harvoin kriisitilanteeseen joutunut kykenee itse hakemaan apua. Hänellä ei useinkaan ole voimia tai kykyä tähän. Auttajien on tilanteessa kyettävä tunnistamaan avun tarve ja kutsuttava kriisiyöntekijät paikalle asianosaisten luvalla tarpeen niin vaatiessa. Kriisiyössä huomioidaan tasavertaisesti kaikki osapuolet ja heitä ympäröivä yhteisö, koska yleensä tapahtuma koskettaa hyvin laajaa joukkoa ihmisiä, kuten koko koulua, päiväkotia tai perhettä. (Saari 2003: 10, 96-97.)

Riippuen traumaattisen kriisin luonteesta ja voimakkuudesta, tapahtuman aiheuttamat välittömät vaikutukset kestävät yleensä neljästä kahdeksaan viikkoon. Kriisi uhkaa ihmistä hyvin moninaisin tavoin ja laittaa ihmisen minimoimaan lisävahingot. Kriisi vaikuttaa samanaikaisesti moniin ihmisiin ja yhteisöihin, mutta jokaisen tulee selviytyä tapahtumasta omien voimavarojensa kautta. (Pojjula 2007: 35.)

Traumaperäisestä stressihäiriöstä puhutaan silloin, kun henkilö on kokenut tapahtuman uhkaavan henkeään tai fyysistä koskemattomuuttaan tai siihen liittyy kuolema. Tämän lisäksi siihen liittyy ahdistuneisuutta traumaattista tapahtumaa muistuttavista asioista kohtaan ja sen myötä syntyneitä välttämiskäyttäytymistä, mieleen tunkevia muistikuvia ja unia tapahtuneesta sekä keskittymisvaikeuksia, ärtyneisyyttä ja tulevaisuuteen suuntautumisen kapeutumista. Kun tämänkaltaiset oireet ovat kestäneet yli kuukauden, puhutaan traumaperäisestä stressihäiriöstä. (Kiiltomäki & Muma 2007: liite 4., ks. myös Schulman 2002: 170-171.) Traumaperäisestä stressihäiriöstä kärsivä lapsi toistaa usein päämäärättömästi ja vimman vallassa tapahtumaa leikissään. Leikissä ei tuolloin ole ratkaisua eikä se tuo helpotusta lapselle. Lapsi voi kärsiä myös yleistyneestä pelosta, esimerkiksi, jos dobermanni on puraissut häntä, hän pelkää kaikkia koiria. (Pojjula 2005: 48-49.)

Kriisissä traumatisoivia tilanteita ovat yksilölle uhkaa ja voimakkaita tunnereaktioita aikaansaavat olosuhteet, jotka vaikuttavat tavalliseen elämään. Trauma ilmenee psyykkisinä ja fyysisinä vaikeuksina. Kriisitilanne uhkaa yksilön henkistä tasapainoa, kun siihen liittyy kuolema tai sosiaalisen identiteetin menetys, joka heikentää turvallisuuden tunnetta. Ihmisestä tulee osittain kykenemättömän huolehtimaan itsestään ja toisista. (Holmberg 2000:17.)

Traumatisoiva tapahtuma voi olla mikä tahansa yksilöä uhkaava tilanne, joka aiheuttaa epätavallisen voimakkaita ja normaalia elämää häiritseviä reaktioita. Tällainen tapahtuma voi kohdata yhtä henkilöä, esimerkiksi onnettomuuden, väkivallan uhan tai vakavan sairauden

kautta tai se voi koskettaa perhettä, ryhmää tai yhteisöä, kuten esimerkiksi tulipalo tai pedofiilin uhriksi joutuminen. (Poijula 2000: 187.)

Saaren mukaan psyykkinen sokki on mielen keino suojata ihmistä tiedolta tai kokemukselta, jota hän ei pysty kestämään. Mieli ottaa tavallaan aikalisän, koska järkyttävä kokemus on ilmaantunut ennustamattomasti, "kuin salama kirkkaalta taivaalta". Kaikki ihmisen voimavarat vaaditaan uuteen tilanteeseen sopeutumiseen, jolloin ihmisen on vaikea hallita ulkoisia tai sisäisiä reaktioitaan, kuten turvattomuuden tunteita. Tällöin tarvitaan ulkopuolista apua tilanteesta selviämiseen. (Saari 2001: 22-27, 42.)

Hammarlund korostaa, että kriisityöntekijän tärkein tehtävä on rohkaista kriisiin joutunut aktivoimaan omat voimavaransa. Auttajan rooli ei saa vahvistaa uhriksi joutumisen tunnetta. Kriisiavussa pitäydytään sen hetkiseen tilanteeseen tavoitteena poistaa sokki ja murtaa kielteiset puolustusmekanismit, joita ovat pako, kieltäminen, eristäminen ja rationalisointi eli järjeistäminen. Kriisi-interventiolla pyritään myös vähentämään oireita, autetaan pääsemään eroon epätodellisesta olost ja pyritään antamaan mahdollisuus tiedollisella ja emotionaalilla tasolla päästä käsittelemään tapahtunutta. (Hammarlund 2004: 59, 111.) Kriisi-interventiolla tarkoitetaan väliintuloa, jonka suorittavat siihen koulutetut henkilöt. Kriisi-interventio voi pitää sisällään psykologista ensiapua, informaation jakamista, jatkohoidon tarpeen arviointia tai psykoedukaatiota. Toimintamuodot ovat tilanteen mukaan sovellettavia ja joustavia auttamisen malleja. (Leppävuori & Paimio & Avikainen & Nordman & Puustinen & Riska (toim.) 2009: 208.)

Jotta auttaja voi olla tueksi näissä äärimmäisissä tilanteissa, on hänen syytä omata valmiuksia tunnistaa kriisin vaiheita. On kuitenkin muistettava, että ihmiset ovat yksilöitä, jolloin vaiheet ja reaktiot voivat vaihdella eivätkä ne mene aina kurinalaisessa järjestyksessä. (Saari 2001: 42.)

Reaktiovaiheeseen kuuluu mielen työskentely tapahtumassa, joka tulee mieleen toistuvasti muistoina, unissa ja mielikuvina. Reaktiovaiheessa ihminen kohtaa todellisuuden ja alkaa käsitellä sitä. Asioiden käsittely vaatii psyykkisesti erilaista suuntautumista kuin aikaisemmin, puolustusmekanismien käynnistyessä. Puolustusmekanismit ovat tiedostamattomia prosesseja, jotka toimivat ihmisen suojakilpinä liian tuskallista todellisuutta vastaan. (Poijula 2007: 33.)

Kun sokkivaihe puuduttaa tunteita, reaktiovaihe päästää ne irti. Tunteet voivat tällöin heilahdella laidasta laitaan. Reaktiovaiheessa ihmisellä esiintyy mm. keskittymisvaikeuksia, koska mieli työskentelee ja käy tapahtumaa ja niihin liittyviä tunteita läpi. Mieleen voi tunkea myös flaschbackeja, jotka ovat muistojen takaumia. Ne ovat kadotettuja aistihavaintoja, jotka nyt pyrkivät tietoisuuteen, jotta niistä muodostuisi kokonaiskuva. Henkilö käy näin läpi

uudelleen kauhukokemuksiaan. Reaktiovaihe on raskas, mutta toipumisen kannalta välttämätön vaihe, jonka aikana ihminen oireilee myös erilaisin fyysisin oirein, kuten pahoinvointina, sydämentykytyksinä ja hikoiluna. (Palosaari 2008: 63-65.) Tätä seuraava kriisin läpityöskentelyvaihe saattaa alkaa viikonkin päästä tapahtuneesta tai vuoden päästä. Tässä tilanteessa ihminen ei ole enää niin kiinni traumaattisessa tapahtumassa vaan katselee jo tulevaisuuteen. (Pojjula 2007: 34.)

Integraatio eli sopeutumisvaiheessa ihminen alkaa elää elämäänsä eteenpäin kriisitapahtuman kanssa. Traumaattinen kriisi on jättänyt ihmiseen unohtumattoman jälkensä, joka ei kuitenkaan estä häntä jatkamasta elämää eteenpäin. Ihminen alkaa uudelleen elämään tasapainossa itsensä kanssa ja on sinut tapahtuman kanssa. asiat laitetaan uuteen arvojärjestykseen, jolloin läheiset ihmissuhteet ovat hyvin tärkeitä. Ihmisen normaali toimintakyky palautuu. Lapselle kriisikokemus ja siitä selviytyminen vahvistavat hänen selviytymisvoimavarojaan ja -kykyjään. Jos traumaattista tilannetta ei ole käsitelty kunnolla syystä tai toisesta tai tapahtunut ei ole kyetty hyväksymään, lapselle saattaa syntyä psyykkinen häiriö, joka rajoittaa lapsen elämää. (Pojjula 2007: 35.)

Kriisitilannetta helpottavia tekijöitä ovat tapahtuman todellinen ymmärtäminen, toisten tuki tilanteessa ja oikeiden valintojen löytäminen. Alkuun kriisitilanteessa ihminen kokeilee hänelle tuttuja kriisin ratkaisukeinoja. Hänen epäonnistuessa selvittämään tilannetta, tilanne kärjistyy ja jännitys lisääntyy sekä levottomuus kasvaa. Jännitys laukaisee ihmisen sisäiset ja ulkoiset voimavarat. Ihminen alkaa etsiä kriisitilanteeseen sopivia ratkaisumalleja. Kriisitilanne ehkä määrittellään uudelleen ja ihminen alistuu luopuen ainakin osasta tavoitteistaan. Vaikeuksien jatkuminen horjuttaa ihmisen tasapainoa ja aiheuttaa kriisin. (Pojjula 2007: 29.)

Kriisityöntekijän vastuulla on luoda auttamistilanteessa mahdollisimman rauhallinen ja hyvä ilmapiiri niin, että autettava kokee myötäelämistä sekä huolenpitoa. Hänen tulee olla rauhallinen ja ennen kaikkea läsnä tilanteessa. Työntekijä saa näyttää omat tunteensa, kunhan ne pysyvät hänen hallinnassaan eikä hän menetä uskottavuuttaan työntekijänä. Autettavalle on tarpeellista kertoa, että hänen mitkä tahansa erilaiset reaktionsa ovat sallittuja ja hyväksytyjä. Yksilön täytyy saada tuntea itsensä hyväksytyksi sellaisenaan. (Saari 2003: 143-144.)

Sokkivaiheessa ihminen usein haluaa puhua tapahtuneesta uudestaan ja uudestaan. Hän käy tapahtunutta koko ajan uudelleen läpi mielessään. Hänen muistiinsa palautuu uusia asioita tapahtumasta. Hyvänä asiana pidetään ystävien ja sukulaisten yhteydenottoja, jolloin uhri saa käydä tapahtumia uudelleen ja uudelleen läpi. Hänen kertomukseensa tai puheeseen ei tarvitse kommentoida tai ottaa kantaa, kuunteleminen riittää. Saattaa myös olla niin, ettei ihminen halua keskustella asiasta ollenkaan. Taustalla saattaa olla voimakas häpeän tunne tapahtumasta. Tällöin olisi hyvä yrittää keskustella hänen kanssaan tapahtumasta. Henkilölle

tulisi yrittää luoda mahdollisimman turvallinen olo, jolloin hän saattaa avautua asiasta. (Saari 2003: 144.)

Paikalla olevissa auttajissa tilanne herättää usein avuttomuuden tunteita ja ahdistusta. Saat-
taa käydä niin, että auttajat eivät kykene kestämaan omia tunnereaktioitaan ja lähtevät kor-
jaamaan niitä kertomalla uhrille ymmärtävänsä miltä hänestä tuntuu. (Saari 2003: 145.) Las-
ten kohdalla avuttomuuden tunne voi olla vielä suurempi, koska lapsen ajatuksia voi olla vai-
kea tavoittaa eikä hän ilmaise itseään samalla tavoin kuin aikuinen ihminen.

Tilanteen osapuolten keskinäinen asiasta puhuminen tai asian läpikäyminen ystävien ja suku-
laisten kanssa ei poista kriisityöntekijän tärkeitä osuutta asian läpi käymisessä. Kriisityönteki-
jä tuo uutta näkökulmaa tilanteeseen. Työntekijä tuo tilanteeseen tietoa, jonka avulla ihmi-
nen kykenee paremmin kestämaan omia tunteitaan, koska tieto auttaa häntä ymmärtämään
niitä. Tiedon tehtävänä on siis normalisoida ja tehdä ymmärrettäväksi omat reaktiot, ajatuk-
set ja tunteet. (Saari 2003: 169-170, 173.)

Ihmisen on tärkeää saada tietoa siitä, kuinka hänen tunteensa ja reaktionsa kiinnittyvät ta-
pahtumiin. Kaikilla näillä asioilla on oma merkityksensä ja tärkeytensä työstettäessä vaikeata
asiaa. Tieto siitä, että reaktiot ja tuntemukset hälvenevät ja poistuvat ajan myötä, helpottaa
oloa. Pahaa oloa ja hämmennystä aiheuttaa juuri tietämättömyys omista reaktioista ja siitä,
mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan. Oikein ajoitettuna oikeanlaisen tiedon saaminen ennal-
taehkäisee asianosaisten vaikeuksien syntymistä tai syvenemistä. (Saari 2003: 169-170, 173.)

Pelko on myös tunne, joka voi olla seurausta traumaattisesta kokemuksesta. Se on käsiteltä-
vä, koska muutoin pelko voi ottaa vallan ihmisen elämässä. Pelko tulisi kohdata käytännössä,
jotta se ei pääse hallitsemaan elämää. (Saari 2003: 232, 235.) Pelko voi liittyä tapahtuneesta
muistuttaviin tilanteisiin tai asioihin, jolloin henkilö ryhtyy helposti välttelemään niitä. Pit-
kään jatkuessaan välttämiskäyttäytyminen voi kapeuttaa ihmisen elämää.

4.3 Lapsen kriisi

Kriisiteoriat kertovat aikuisten reaktioista ja selviytymismalleista. Samoja kriisiteorian peri-
aatteita voidaan soveltaa lapseen, ottaen kuitenkin huomioon heidän kulloisenkin kehitysvai-
heen mukanaan tuomat rajoitteet ja erityispiirteet. Traumaattisessa kriisissä henkilö kohtaa
tilanteen, joka uhkaa häntä fyysisesti ja sosiaalisesti. Henkilön turvallisuus ja tarpeiden tyy-
dyttäminen ovat myös uhattuna. Traumaattiseen kriisiin kuuluu näkyvä, riippumaton tapah-
tuma, kuten väkivalta tai onnettomuus. Kriisiteorian perustehtävä on keskittyä auttamaan

kriisiin kokenutta tiedostamaan ja parantamaan kriisitilanteen aikaansaamaa hetkellistä ajattelun, tunne-elämän ja käytöksen muutosta. (Poijula 2007: 28, 32.)

Lapset reagoivat onnettomuuksissa hyvin erilaisin keinoin. Onnettomuudet koskettavat heitä suoranaisesti uhrin muodossa tai epäsuorasti jonkun perheenjäsenen tai lähiomaisen kautta. Aikuisten reaktiot määräävät aika pitkälle lasten reaktioita, joihin vaikuttavat myös aikuisten kyky huolehtia lapsista onnettomuuden aikana ja sen jälkeen. Yhteiskunnan ja ympäristön suhtautuminen kriisitilanteeseen vaikuttavat myös lapsen reaktioihin. Aikuisten vääränlainen käyttäytyminen saattaa ehkäistä lasta saamasta hänelle tarpeellista tietoa tapahtumaan liittyen, aiheuttaen sen, että lapsen oikeanlainen asian käsittely estyy. Vääränlaisella toiminnallaan aikuinen synnyttää epäluottamusta lapsessa ja luo sen myötä vääränlaisia mielikuvia, ahdistusta ja syyllisyyttä. Aikuisten tunteiden peittely luo pohjaa kielteiselle roolimallille lapsen näkökulmasta. (Dyregrov 1994: 122-123, 183.)

Kriisitilanteessa on erityistä se, että ne jättävät syvemmän muistijäljen kuin tavalliset arjen puuhut. Tämä tapahtuu stressihormonien voimakkaan erityksen vuoksi. Yleensä asiat tallentuvat ihmisen muistiin puheen muodossa, mutta kriisitilanteessa tapahtuu toisin. Osa vaikeista asioista tallentuu muistiin näön kautta kuvina, nenän avulla hajuina, tuntoaistin kautta tuntemuksina ja kuuloaistin kautta erilaisina ääнинä, jotka ihmisen tulisi myöhemmin pyrkiä tulkitsemaan ja puhumaan ulos sanoina. Erityisesti tämä on tärkeää pienten lasten kohdalla, koska heidän puheen kehitystaso on vielä matala ja näin muistikuvat tallentuvat sanattomina tai hieman sanoja sisältävinä. Lapsen ajattelun kehittyessä tapahtumat muuttuvat hänelle paremmin ymmärrettäviksi asioiksi. (Poijula 1999: 187-188.)

Dyregrov puhuu myös ns. supermuistista. Tapahtumat pysyvät kuin liimattuina muistissa ja voivat toistua lapsen mielessä kuin elokuvana. Tämä voi aiheuttaa keskittymisvaikeuksia koulussa tai päiväkodissa muistikuvien työntyessä normaalin ajatuskulun sekaan. Joskus lapsesta voi tuntua, ettei koulussa ymmärretä ongelmien liittyvän esimerkiksi läheisen perheenjäsenen äkilliseen menetykseen. Ongelmia voi ilmetä vasta muutaman viikon jälkeenkin tapahtumasta, jolloin opettajat eivät näe asiayhteyttä. (Dyregrov & Raundalen 1997: 15, 18.) Siksi olisi tärkeää lisätä koulun henkilökunnan tietoutta kriiseistä ja yksittäisen oppilaan kohdalla muistaa huolehtia siitä, että koulussa ollaan tietoisia tapahtuneesta.

Traumaattisen kokemuksen muistijälki säilyy aivoissa muuttumattomana koko ihmisen elämän. Muistijälkeen ei pysty vaikuttamaan ajan kuluminen tapahtumasta, uusi tieto asiasta tai erilaiset kokemukset eikä traumaattiseen muistijälkeen kyetä vaikuttamaan ja muokkaamaan samalla tavalla kuin tavalliseen muistijälkeen. (Saari 2003: 329.) Tällä selittyy se, että aikuisena kriisin kohdatessa jokin aiempi, jopa lapsuudessa asti tapahtunut kokemus, voi muistua mieleen ja aktivoitua. Joskus voi tapahtua myös niin, että henkilön saadessa kriisin jatkohoi-

toa, hänelle palautuu mieleen jokin lapsuudenaikainen traumaattinen kokemus, joka on ollut vuosikausia poissa tietoisuudesta.

Tapahtunutta tulee käsitellä totuudenmukaisesti väärinkäsitysten ja väorien mielikuvien syntymisen ehkäisemiseksi. Tilanteen oikeanlainen hoitaminen luo turvallisuutta ja rauhallisuutta, joka auttaa hallitsemaan tunteita. Tämä taas auttaa pitämään kiinni arjen asioista ja itse arjesta. Tällöin lapsen toipuminen traumaattisesta tapahtumasta vähemmän vaurioin nopeutuu. (Saari 2003: 109.)

Lapset aistivat traumaattisen kokemuksen myös vanhempiensa kautta. Menetyksen laajuuden on todettu vaikuttavan lapsen reaktioihin ja reaktioajan pituuteen. Perheen hyvät selviytymismekanismit tukevat lasta kriisitilanteessa parhaiten. Joskus vanhempien on vaikeata huomata lapsensa reaktioita ja he luulevat lapsen selvinneen tapahtumasta paremmin kuin hän todellisuudessa onkaan selvinnyt. Tähän voi vaikuttaa myös vanhempien toive siitä, että lapsi kärsii mahdollisimman vähän. (Viheriälä 2009: 153-154.)

Lapselle perhe ja vanhemmat ovat kaikki kaikessa, mutta joskus ne myös ehkäisevät toipumista. Vanhempien voidessa huonosti heidän on hyvin vaikeata huomata ja vastata lapsen tarpeisiin. Lapsi saattaa tällöin jäädä hyvin yksin kriisinsä kanssa. Lapsi saattaa myös joutua perheessä aikuisen tukijaksi. (Viheriälä 2009: 154.) Esimerkiksi lapsen menettäessä sisaruksensa, on suuri vaara, että lapsi jää surussaan yksin, koska vanhemmilla on oma trauma ja suru käsiteltävänä, jolloin heillä ei välttämättä ole voimavaroja huomioida lasta.

Lapsi saa parhaan mahdollisen ensiavun, kun hänen yhteytensä omaisiin pyritään turvaamaan ja vastataan perushoidon tarpeisiin huomioimalla myös mahdolliset somaattiset reaktiot. Lapselle tulisi antaa riittävästi tietoa tapahtuneesta ja siitä kuinka hänen läheisilleen on käynyt. Tässä kohdin empaattinen suhtautuminen on hyvin tärkeää. Ihanne olisi, että lapsi saisi tiedon omilta vanhemmiltaan tai turvallisesta läheiseltä ja voisi keskustella heidän kanssaan asiasta. Tähän aikuiset voivat tarvita tukea ja apua alan ammattilaisilta. Lasta ei saa jättää kriisitilanteessa yksin. Keskustelun lapsen kanssa tulisi tapahtua lämpimässä ja ymmärtävässä vuorovaikutuksessa. Fyysisen läsnäolon elementti on tässä tilanteessa tärkeä ja turvaa tuova elementti. (Viheriälä 2009: 155.)

4.4 Kriisityön eettisiä periaatteita

Kriisityössä tarvitaan eettistä herkkyyttä, suhtautumistapaa, päätöksenteko- ja toimeenpanotaitoa sekä ihmisen itsemääräämisoikeuden kunnioittamista. Kriisitilanteissa eettisyys näytättyy elämän suojelemisena. Kulttuuriin liittyvien tapojen huomioiminen on osa tätä koko-

naisuutta. Koska kriisityössä joudutaan tekemiseen ihmisten henkilökohtaisten ja arkaluonteistenkin asioiden kanssa, vaaditaan kriisityöntekijältä hienotunteisuutta, joka ei kuitenkaan tarkoita haluttomuutta nähdä asioita tai puuttua niihin. (Kiiltomäki & Muma 2007: 47.)

Kriisityön todetaan vaativan erityistä luotettavuutta ja ammattietiikkaa, jotta järkyttävän tapahtuman kokenut vahingoittunut autettava ei vahingoittuisi lisää. Tämä taas edellyttää yksilöiden yksilöllisyyden ja luottamuksellisuuden oikeuksien kunnioittamista ja oman ammatillisen pätevyyden jatkuvaa kehittämistä ja ylläpitoa. Tärkeätä on itsetuntemus ja omien arvojen tunnistaminen. Kun on sinut itsensä kanssa, tietää mitä tekee ja herättää luottamusta. Traumaattiset kokemukset vaikuttavat uskomusten syntyyn muuttaen niitä kielteiseksi. Auttajalla ei voi olla pelkästään kielteisiä käsityksiä itsestä, toisista ihmisistä, maailmasta ja traumasta vaan niihin on sisällyttävä myös myönteisiä käsityksiä esimerkiksi trauman kokemisen jälkeisestä myönteisestä kasvusta, jotta auttaja voi luoda toivoa autettavalle. (Poijula 2009: 106-107.)

Auttajan tärkein tehtävä on kuunnella ja hänen on pystyttävä ottamaan vastaan autettavan tunteet pyrkimättä selittämään niitä pois. Auttajan on myös vältettävä kiusausta neuvoo ja tarjota ratkaisuja autettavan tilanteeseen, ellei niitä pyydetä. (Ruishalme & Saaristo 2009: 109.) Tämä on myös autettavan itsemääräämisoikeuden ja valintojen kunnioittamista. Esimerkiksi parisuhdeväkivaltilanteissa auttajan voi olla vaikea hallita haluaan ratkaisujen tarjoamiseen.

Tärkeätä on, että auttaja on tietoinen siitä, millä tavoin kriisit ja traumat ovat vaikuttaneet hänen omaan elämäänsä ja että ne ovat käsitelty siten, etteivät ne vaikuta negatiivisesti auttamistilanteessa. Tärkeintä työssä on, että avun tarpeessa oleva tulee autetuksi. Omat kriisit voivat olla voimavaroja, joita voi työssä hyödyntää, mutta joskus auttaja voi myös kokea, että työtilanne tulee liian lähelle hänen omaa kokemustaan, jolloin hän ei pysty auttamaan. Vastuullinen ja eettisesti toimiva työntekijä huolehtii, että tehtävä siirtyy tällöin toiselle työntekijälle. Vaikka kriisityöntekijä on inhimillinen kanssakulkija, on hänen kyettävä myös säilyttämään tietty etäisyys autettavaan ja pysyttävä objektiivisessä suhteessa tähän. (Kiiltomäki & Muma 2007: 46.)

Auttajan tehtävänä on auttaa kriisin kokenutta pois avuttomuudesta tarjoamalla tukea ja vahvistusta tälle. Auttajan on koko ajan tiedostettava omat valta- ja vastuukysymykset. Työssä piilee sama sudenkuoppa kuin muussa auttamistyössä. On helppo tuntea itsensä merkitykselliseksi. Se on oikeutettu ja inhimillinen tarve, mutta auttajan on osattava myös väistyä, kun hän käy tarpeettomaksi. On kysyttävä koko ajan ketä auttamistoiminta palvelee. On pohdittava kuinka laajaksi oman auttajan roolin voi nähdä ja miten se voi liittyä omaan tarpeelliseksi ja merkitykselliseksi tuntemisen tarpeisiin. (Hammarlund 2004: 75-77.)

Työssä jaksaminen edellyttää organisaation antaman tuen lisäksi omasta jaksamisesta huolehtimisen, koska työ on hyvin vaativaa ja siinä piilee uupumisen vaara. Työssä piilevät riskit tulisi pyrkiä tunnistamaan, jotta niitä voitaisiin aktiivisesti ehkäistä. Kriisityötä on mahdoton tehdä, elleivät oma elämä ja jaksaminen ole tasapainossa. Eettisesti toimiva työntekijä työskentelee myös kriisitietouden lisäämiseksi yhteiskunnallisella tasolla, koska tämä parantaa tapoja ja työmenetelmiä, joilla kriisin kokenut kohdataan. (Poijula 2009: 107, 110.)

5 TUTKIMUSMENETELMÄT JA TYÖN TOTEUTUS

Teemme laadullisen tutkielman lapsen tukemisesta äkillisessä kriisissä. Hirsjärven ym. mukaan laadullinen tutkimus on todellisista tilanteista koottua, kokonaisvaltaista tietoa. Tiedon keruun välineinä käytetään ihmisiä, jolloin tutkija luottaa omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittaviensa kanssa enemmän kuin mittareihin. Apuna tässä voidaan käyttää erilaisia lomakkeita tai testejä. Laadullisessa tutkimuksessa ei lähdetä osoittamaan jonkun hypoteesin tai teorian paikkansapitävyyttä vaan siinä käytetään induktiivista analyysia, jolloin pyritään paljastamaan odottamattomia seikkoja tutkittavassa aiheessa. Aineistoa tarkastellaan yksityiskohtaisesti ja monitahoisesti. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään saamaan tarkoituksenmukaisesti valittujen tutkittavien näkökulmat ja ääni kuuluville. Tutkimusmenetelmälle on ominaista myös joustavuus ja tutkimusaineiston ainutlaatuisuuden korostaminen. Suunnitelmia muutetaan olosuhteiden mukaan ja tulkitaan aineistoa ainoalaatuisena ja erityisenä itsenään. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009: 164.)

Laadullisessa tutkimuksessa on erilaisia tutkimuksen lajeja (Hirsjärvi ym. 2009: 162). Omassa opinnäytetyössämme on elementtejä arviointitutkimuksesta ja toiminnallisesta tutkimuksesta. Se ei kuitenkaan ole puhtaasti kumpaakaan näistä, koska meidän on mahdotonta aikataulumme puitteissa järjestää arviointia siitä, kuinka kriisikirjanen toimii käytännön työssä. Emme myöskään voi arvioida toimintaa. Pitkällisen pohdinnan jälkeen päädyimme siihen, että puh-taimmin opinnäytetyössämme on piirteitä käytäntötutkimuksesta, joka on Satkan (2009) mukaan tutkimusta, jossa tieto nousee kriittisen reflektion avulla.

Käytäntötutkimuksessa käytännön tieto ja teoria yhdistyvät saaden aikaan hyviä käytänteitä. Arnkillin mukaan hyvä käytäntö on aina jotakin paikallista, jota soveltaa jokin paikallinen yhteisö. Sitä voidaan kutsua eräänlaiseksi sosiaaliseksi innovaatioksi tietystä kontekstissaan. Hyvä käytäntö syntyy, kun ankkuroitunut ”viisas” toiminta kyetään siirtämään kyseisestä kontekstista toiseen. Suurin osa tuota ”viisautta” on ns. hiljaista tietoa, jota pystytään ilmaise-maan käsitteiden avulla vain osittain. Hyvien käytäntöjen etsiminen, levittäminen ja juurrut-taminen ovat siten varsin haasteellista toimintaa. (Arnkill 2005: 59.)

Reflektio tarkoittaa huolellista ajattelua, johon liittyvät toimintaan perustuva kokemus, kokemuksesta oppiminen ja toisen toimimisen mahdollisuuden oivaltaminen. Reflektio ja kriittinen reflektio pitävät sisällään molemmat jatkuvaa käytännön tarkastelua, jonka tarkoituksena on tunnistaa toiminnan taustalla olevat oletukset. Kriittiseksi reflektion tekee se, että pyrki- myksenä on paljastaa syvemmällä olevia oletuksia. Siinä tarkastellaan omia käytäntöjä ja ko- kemuksia siten, että oma itse on mahdollista nähdä tietäjänä ja tiedon tuottajana. Tämä aut- taa näkemään yhteyksiä oman minän ja laajemman ympäristön välillä. Ymmärretään, että uskomukset, käsitykset ja taustaoletukset ovat ainakin osin sosiaalisen asiayhteyden määrit- tämiä. Kun ymmärretään, että taustaoletukset voivat olla rajoittavia, avaa se mahdollisuuden löytää uusia, valtaistavampia ajatustapoja ja käytäntöjä. Ihmisten ajattelutavat siis vaikutta- vat todellisuuteen ja sillä on vaikutusta olemassa olevien valtasuhteiden rakentamisessa eri sosiaalisissa konteksteissa. (Fook 2005: 5-8.) Omassa opinnäytetyössämme kriittinen reflektio toteutui ohjausryhmätyöskentelyssä, jossa omista taustaoletuksistamme ja uskomuksista muo- toutui kriisityönammattilaisten kokemuksia ja ns. hiljaista tiedon ja ajatusten vaihdon myötä uusia oivalluksia sekä yksilöinä että ryhmänä.

Hippin mukaan käytäntötutkimuksen tulee täyttää tiettyjä kriteerejä. Näitä ovat ongel- manasettelun ja aiheen liittyminen käytäntöihin, jolloin käytäntötutkimus pyrkii palvelemaan kentällä toimivia työntekijöitä sekä asiakkaita. Lisäksi tutkimusmenetelmää käytettävässä työssä tulee olla yhteys kehittämistyöhön. Käytäntötutkimus on myös metodologisesti kokeile- vaa, jolloin sen piirissä toimijoiden roolit vaihtelevat joustavasti niin, että objektin ja subjek- tin rajat hämärtyvät, esimerkiksi tutkija toimii työntekijän roolissa ja työntekijät ja asiakkaat toiminnan kehittäjinä. Käytäntötutkimuksen tiedon tuottamisen tapa on jaettava ja yhteistä toimijoiden kesken ja sen avulla tuotettu tieto on tiedon tuottajia henkilökohtaisesti kosket- tavaa. Tavoitteena on tuottaa uutta käytännön työhön, kuten esim. uudelleen muokattu työ- kentelyalli tai uusi työväline. (Hipp 2009: 160-161.)

Näkemyksemme mukaan opinnäytetyössämme toteutuvat edellä kuvatut kriteerit. Vaikka työ ei varsinaisesti kohdistu sosiaalialan työkenttään, tuotoksena syntynyt kriisikirjanen kuitenkin soveltuu siirrettäväksi sosiaalialan kentällä hyödynnettäväksi. Tämä on pääteltävissä haastat- telemiemme ammattilaisten näkemyksistä.

Käytäntötutkimuksessa toiminnan kehittämis- ja tutkimustoiminnan lähtökohtana voi olla teo- ria tai käytäntö ja toiminnan tavoitteena tiedon tuotanto tai muutos. (katso kaavio 2.) Lähtö- kohta voi olla toisaalta puhtaasti teoreettinen tai puhtaasti käytännön kehittäminen tai näi- den välimaasto. Näin jäsenellen toiminnan tavoitteen puhtaina ääripäinä ovat tiedon tuo- tannon tai muutokseen tähtäävät tavoitteet. (Muukkonen 2008: 23.)

Kaavio 2. Käytäntötutkimuksen kehittämisalusta.

Kriisikirjaseen suunnitteluun ja toteutukseen asetettiin ohjausryhmä, jonka tuella ja ohjauksessa ryhdyimme hankkeeseen. Ohjausryhmä kokoontui alkutapaaminen lisäksi neljä kertaa. Tapaamiset olivat kestoaltaan 1- 3 tunnin mittaisia. Ohjausryhmän kokoonpanossa olivat mukana meidän lisäksi Hyvinkään kriisikeskuksen toiminnanjohtaja Bodil Grön, perheterapeutti ja kriisityöntekijä Marjo Ahola ja sittemmin kriisityön koordinaattori Tuija Muurinen Hyvinkään Kriisikeskuksesta sekä sosiaalityöntekijä ja kriisi- ja traumapsykoterapeutti Merja Soljanne Riihimäeltä sekä kriisityöntekijä ja päiväkodin johtaja Leena Kallio Hyvinkäältä. Saimme myös välillisesti ohjausta kirjaseen tekoon psykologi ja kriisi- ja traumapsykoterapeutilta Soili Poijulalta, joka toimii konsultoivana asiantuntijana Hyvinkään Kriisikeskuksessa.

Käytäntötutkimuksellinen lähestymistapa tarkoittaa sitä, että ongelman asettelu liittyy käytäntöihin ja tavoitteena on palvella eri intressitahoja. Käytäntötutkimuksella on kehittämistyöhön välitön yhteys ja toimijoiden metodinen innovatiivisuus ulottuu teorioista työmenetelmien kehittämiseen. Tässä kehittämistyössä kaikki mukanaolijat ovat tiedon kantajia, jolloin heillä on oikeus myös olla mukana tiedon tuottamisessa. Käytäntötutkimukselle on ominaista, että siinä sitoudutaan marginaaliin joutuneiden ihmisten tai heikosti puolustuskykyisten ihmisten kokemusten ja tiedon esiintuomiseen. (Saurama & Julkunen 2009: 305-306.)

Käytäntötutkimuksen konseptissa haetaan monitoimijaista ja kollektiivista tiedonmuodostustapaa, jolloin työskentely on vuorovaikutteista ja havaintoja käytäntöön soveltavaa testaten näin niiden toimivuutta. Käsitteellisillä työvälineillä, toimintatilanteilla ja niiden tarjoamalla informaatiolla on tärkeä rooli. Päättely tapahtuu usein yhteisöllisenä ja tutkimuskirjallisuutta apuna käyttävänä. Toimintaa rakennettaessa otetaan huomioon asiakkaiden osallistuminen tiedon tuotantoon, kehittäjä- ja vertaisryhmien rooli sekä johdon- ja hallinnon mukanaolo ja

tietoisuus hankkeen tavoitteista. Ideoita kehitellään ja testataan yhdessä ja monipuolisesta aineistosta kootaan kokonaisuus. (Saurama & Julkunen 2009: 306-307.)

Käytäntötutkimus poikkeaa perinteisestä tutkimusasetelmasta siinä, että se sisältää uusien merkitysten luomista sen sijaan, että keskittyisi jo merkityksellistyneen menneen todellisuuden tarkasteluun. Käytäntötutkimus on toisiinsa limittyneitä tiedonhankinta prosesseja ja -havaintoja sekä näiden systematisointia, analysointia sekä uusien toimintamallien rakentamista, testaamista ja arvioimista. Pyrkimyksenä on olla kokeilevaa, avoimesti uutta hakevaa ja muutokseen sitoutunutta toimintaa. (Saurama & Julkunen 2009: 306-307.)

Satkan mukaan käytäntötutkimus on tutkimusmuotona vielä aika nuori, mutta sille on jo nyt muodostunut oma paikkansa ja historiansa tutkimustyön piirissä. Käytäntötutkimus on rajoja rikkovaa ja innovatiivisuuden tukeutuvaa, uutta luovaa tutkimusta. Se mahdollistaa tämän hetken pinnalla olevien käsitteiden ja käsitysten sekä teorian arvioinnin ja vertailun luoden uudenlaista tietoa. (Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund & Hoikkala 2005: 11- 12.) Sauraman ja Julkusen näkemyksen mukaan taas sosiaalityön käytäntötutkimus hakee vasta muotoaan ja sisältöään (Saurama & Julkunen 2009: 293).

Käytäntötutkimus pohjautuu metodisiin seikkoihin, kuten kertomuksiin, vertauskuviin ja dialogisuuteen. Sen piiriin sisältyvät mukana olevien henkilöiden vaistonvaraiset tuntemukset ja hiljainen tieto, joka pyritään tekemään näkyväksi, kaikkien yhteiseen käyttöön. Käytäntötutkimuksen tehtävänä on tuoda puolustuskyvyttömien, yhteiskunnan rajoilla elävien henkilöiden ääni ja hätä toisten yhteiskunnassa elävien tietoon. Käytännön tutkijan tavoitteena on antaa koskettava tunnereaktio tutkimusta lukevalle henkilölle. (Satka ym. 2005: 11-12.)

Omassa opinnäytetyössämme ohjausryhmän kanssa toimimisen koimme juuri osallistavana ja kollektiivisena tiedonmuodostuksena. Ohjausryhmässä työskentely oli vuorovaikutteista yhteistyötä, jossa päättely tapahtui yhteisöllisesti kokemuksista, tietotaitoa, hiljaista tietoa ja kirjallisuutta hyväksi käyttäen. Prosessiin osallistui myös tuotoksen kohderyhmää, kun lapsiryhmiä piirätettiin valmisteilla olevan kirjasen tekstin pohjalta. Lapsia osallistui vanhempien myös valmiin kriisikirjasen julkistamistilaisuuteen ja ammattilaisten haastattelut tapahtuivat pitkälti dialogisena keskusteluna ja vuoropuheluna. Tällöin voidaan katsoa palvelujen käyttäjien olleen mukana tiedonmuodostuksessa. Ohjausryhmän jäsenistä ja näytelmän valmistaneista kriisityöntekijöistä koostui moniammatillinen tiimi, jossa oli myös hallinnon ja palveluiden tuottajia osallisina. Näin uskomme käytäntötutkimuksen kriteerien tältä osin täyttyvän tutkielmassamme.

Ohjausryhmien kokoontumisissa nivoutuivat eri elämän- ja työkokemusten värittämät tarinat vuoropuheluksi, jotka tuottivat uusia oivalluksia kirjaseen toteutukseen sovellettavaksi. Lapsen maailmaan paneutuminen esimerkiksi helpottui jonkun ryhmän jäsenen havainnollistamalla asiaa kertomalla tarinaa hänen omien lastensa reagoitavasta tai tavasta ajatella asioista. Myös työmaailmasta ja omasta lapsuusajasta kumpuavat tarinat ja kokemukset värittivät tapauksia. Näin kirjaseen toteutuksessa käytettiin hyväksi ns. hiljaista tietoa, kriisiteoreettiseen viitekehykseen nojaten.

Opinnäytetyössämme toteutuu käytäntötutkimuksen tehtävänä oleva puolustuskyvyttömiä äänen ja hädän nostaminen tietoisuuteen korostamalla lasten näkemistä, kuulemista ja huomioimista omana itsenään vaikeassa tilanteessa, joka äkillinen kriisitilanne on. Tämä korostuu myös siinä, että olemme kirjaseen teossa tehneet lapsilähtöisiä valintoja. Vaihdoin alkuperäisen suunnitelman kirjaseen kuvituksesta lasten näkökulmaa enemmän esiin tuovaksi. Vaikka toinen meistä oli tehnyt jo kirjaseen kuvat, ohjausryhmässä keskustellen päädyimme siihen, että lapsille suunnattuun materiaaliin ovat lasten itsensä tekemät kuvat paras ratkaisu. Lasten oman näkökulman esiin nostaminen korostuu myös kirjaseen tekstityksessä, jossa kriisin vaiheita tuodaan esiin lorun muodossa, joka asiatekstiä paremmin tavoittaa lapsen ajatusmaailmaa sekä toimintatuokioista kootuista lasten omista ajatuksista, joita on painettu kirjaseen lasten piirustusten oheen.

Laadulliseen ja eteenpäin pyrkivään tulosten jakamiseen kaikille kuuluu hyvin tärkeänä osana dokumentointi. Tavoitteena on luoda uusia kulttuurisia muotoja kerätä tieteellistä aineistoa, johon kuuluvat osana asiakkaat ja palvelujen käyttäjät. Käytäntötutkimuksen tehtäväkuvaan kuuluu myös asiantuntijuuden tukeminen kaikin mahdollisin keinoin sekä sosiaalisen näkökulman esillä pitäminen ja tukeminen yleisessä keskustelussa, tehdä näkymätön näkyväksi. (Sotka ym. 2005: 12-14.)

Kriisikirjaseen julkistamistilaisuuden ja opinnäytetyön haastattelujen koemme osaltaan edistyneen tätä pyrkimystä. Kun kirjaseen saa tunnettavuutta, syntyy myös keskustelua lapsen huomioimisesta kriisitilanteessa. Haastattelut ovat edistyneet pienimuotoisesti myös käytännön juurruttamista, kun kirjaseen on herättänyt kiinnostusta ja sille on löytynyt alkuperäistä käytötarkoitusta moninaisempia tapoja hyödyntää tuotosta.

Käytäntötutkimuksen tutkimusalueeseen kuuluvat yhteiskunnan sosiaaliset vaikeudet henkilöineen. Sen oma toimialue mahdollistaa tehokkaan ja systemaattisen tietojen saamisen ja niistä yhteisen, yleisen tiedon luomisen. (Walls 2005: 34.) Kun pyrkimyksenä on olemassa olevien käytäntöjen muuttuminen ja kehittäminen, on siinä keskeistä käytännön toteuttajien tieto. Tavoitteena on, että tutkimusperustainen ja käytäntölähtöinen asiantuntemus kohtaisivat tasavertaisina. (Saurama & Julkunen 2009: 310-311.)

Auttamistyön eettisyys vaatii sitoutumista toisten auttamiseen ja luomaan mahdollisimman laajaa valikoimaa erilaisia työmenetelmiä, joista yhdessä asiakkaan kanssa on mahdollista etsiä paras ja sopivin mahdollinen apu hänelle. Tämä vaatii monipuolisten työmenetelmien kehittämistä. (Haverinen 2005: 99.)

Käytäntötutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat tieteellisesti tutkitut ja pitävät käsitteet, sekä perustelut, jotka kyetään tekemään teorian pohjalta. Siinä joudutaan huomioimaan myös arvioiva tutkimus. Työn tulee tuottaa käyttäjilleen uusia hyviä palvelumuotoja ja parannella vanhoja toimintamalleja. Hyvät yhteistyörakenteet ovat eduksi käytäntötutkimukselle. Hyvien käytäntöjen kokoaminen yhteen edistää käytäntötutkimuksen tekemistä. (Haverinen: 116-117.)

Käytäntötutkimuksen ongelmallisena kohtana pidetään sen ulottumista hyvin moniin eri suuntiin, kun tehtävänä on nivota yhteen käytäntö ja teoria. Vaikeuksia aiheuttavat yksinkertaisuus, yksityisyys, asioiden osapuolet, vaikeuksien yhteen sovittaminen ja useat eri näkökulmat suhtautua asioihin. Dialogisuuden kautta työskentelyllä on oiva tilaisuus yhdistää kentällä toimiminen, koulutus ja tutkimus. Dialoginen kanssakäyminen edellyttää kaikilta osapuolilta kykyä hyväksyä tutkimuksen, koulutuksen ja arjen työn mukanaan tuomat vastakkaisuudet. Tutkimustyössä tulee kuunnella kentällä työtätekevilta esiin tulevia kysymyksiä. Esiin nousevat kysymykset synnyttävät tutkimustarpeita. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää arjen työssä, jossa esiin nousseet kysymykset myös refleктоivat tutkimuksen tarpeellisuutta. (Haverinen 2005: 117-118.)

Arjen työn ja koulutuksen tulee saada tukea tutkimuksesta. Tutkimuksen tulee tarkastella työn toimintamalleja niiden kannattavuuden pohjalta. Tutkimustyön tulee katsoa tulevaisuuteen ja ennakoida työn tarpeita. Tutkimustyön tehtävänä on luoda haasteita kehittää työntekijöiden ammatillisuutta. (Haverinen 2005: 118.) Käytäntötutkimuksessa ongelmat ja aihe ovatkin osa työn arkipäivää. Käytäntötutkimus kuuluu osana soveltavaan tutkimukseen helpottaen monia eri sosiaalisella alalla toimivia tahoja. (Satka ym. 2005: 11-12.)

Dokumentointi kuuluu osana opinnäytetyömme prosessiin. Dokumentoinnin avulla pyrimme tekemään opinnäytetyömme kautta saamamme hiljaisen tiedon näkyväksi kaikille asiasta kiinnostuneille. Satkan ym. mukaan dokumentoinnin avulla pyritään järjestelemään ja selkeyttämään kertynyttä tietoa, arkistoimaan sitä ja yleensä hyväksikäyttämään saatua tietoa. Dokumentointi toimii hyvin tärkeänä työvälineenä tiedon saannissa ja analysoimisessa. (Kääriäinen 2005: 159.)

Kysyimme tutkimuslupaa Hyvinkään Kriisikeskukselta, mutta he eivät pitäneet sitä tarpeellisenä. Suullinen sopimus oli heidän mielestään riittävä. Saimme tutkimusluvan Hyvinkään kaupungilta toteuttaa ohjattuja toimintatuokiota materiaalin tuottamiseksi Hyvinkään kaupungin päiväkodeissa. Toimintatuokioihin kysyttiin myös lasten vanhempien lupa, kuten myös valokuvaamiseen sekä kuvien ja piirustusten käyttöön opinnäytetyötämme ja kriisikirjasta varten. Kuvasimme toimintatuokioita siten, että lasten kasvot eivät ole niissä tunnistettavissa. Lapsilta myös kysyttiin itse tilanteessa lupa kuvaamiseen ja kunnioitimme sitä, jos joku ei halunnut häntä kuvattavan lainkaan. Emme halunneet kuvata lasten kasvoja eettisten näkökantojen vuoksi, koska se ei mielestämme ole sopivaa eikä lasten turvallisuuden kannalta mielekäästä, opinnäytetyömme tullessa myöhemmin kaikkien nähtäville Laurea-Ammattikorkeakoulun tietokantaan.

6 LAPSEN TUKEMINEN ÄKILLISEN KRIISIN KOHDATESSA

6.1 Yleistä

Traumaattiset kokemukset vaikuttavat lapsiin enemmän kuin aikuisiin. Lapset reagoivat tapahtumiin kehitystasonsa mukaan, mutta jokainen lapsi on myös oma yksilönsä ja siksi erilainen. Trauman vaikutus lapseen, hänen kehittymiseensä ja terveydentilaansa riippuu paljolti siitä minkälainen traumaattinen tilanne tai kokemus on, kuten kuolema tai sen vaara, tai minkä ikäinen lapsi on ja mikä kehitysvaihe hänellä on menossa. Aikaisemmat traumaattiset tilanteet, kuten menetykset ja turvattomuus vaikuttavat tämän hetkisestä traumasta selviytymiseen. Traumaattisesta tilanteesta selviytyy parhaiten hyvän vanhemmuuden, tasapainoisen kotitilanteen ja kielellisen kehittyneisyyden avulla. (Viheriälä 2009: 153.) Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä vähemmän hänen aivonsa kykenevät käsittelemään kriisitilannetta, riippuen kriisin vakavuusasteesta. Pieni lapsi tarvitsee isompaa enemmän aikuisten tukea. On tutkittu, että pienelle lapselle voi olla vahingollisempaa joutua eroon vanhemmista kuin olla itse mukana onnettomuudessa. (Saari ym. 2009: 61.)

Aikuisen on hyvä perehtyä lapsen tapaan käsitellä asioita ja valmistautua hänelle esitettäviin vaikeisiin ja yllättäviinkin kysymyksiin. Hänen tulisi olla tietoinen siitä kuinka lapsen tarpeet tulee täyttää. Nämä tiedot tulisivat olla myös hallinnassa päiväkodin henkilökunnalla, koulun opettajilla ja kaikilla aikuisilla, joita lapsen arkielämään osallistuu. Kriisitilanne saattaa viedä myös lapsen kehitystä eteenpäin. Heistä kasvaa myötätuntoisempia itsekeskeisyyden vähentyessä ja heidän halutessa huolehtia toisista. Ymmärrys toisia kohtaan paranee ja he kykenevät olemaan ylpeitä voidessaan auttaa toisia tai vanhempiaan. (Dyregrov 1993: 53,30.)

Hieman vanhemmat lapset, kuten jo 7-8-vuotiaat, kykenevät kertomaan erittäin tarkasti tapahtumien kulusta. He kykenevät kertomaan ja kuvailemaan tapahtuman aiheuttamia tunteita ja reaktioita. Lapset kykenevät käsittelemään erittäin arkojakin, traumaattisia tapahtumia ja kertomaan tapahtumista ja tuntemuksistaan hyvin rehellisesti ja suoraan. Näin he tuovat tapahtumista esille aivan uusia näkökulmia. (Saari 2003: 269-271.)

Siihen miten lapsi reagoi traumaattiseen tilanteeseen vaikuttaa se, millaisen kiintymyssuhdemallin eli millaiset opitut sisäiset mallit hän on saanut turvasta, läheisyydestä ja omasta arvostaan perheessä. Kaikissa kiintymyssuhdemalleissa on omat vahvuutensa ja heikkoutensa eivätkä ne määritä miten lapsi loppujen lopuksi selviää uhkista ja haasteista elämässään. Esimerkiksi turvallisesti kiinnittynyt lapsi suhtautuu ulkomaailmaan realistisesti ja luottavaisesti. Hän voi toisaalta olla valmistautumattomaan vaaraan. Erityisesti ihmisten aiheuttama trau-

matilanne voi olla hänelle suuri haaste. Turvattomasti kiinnittyneen lapsen, johon kuuluvat välttelevästi ja ristiriitaisesti kiinnittyneet kiintymyssuhdemallit, on vaikea luottaa muihin ihmisiin. Tällaisen kiintymyssuhdemallin omaksuneen lapsen havainnointikyky on kaventunut. Ajatusmaailmaa hallitsevat enemmän hänen sisäisen maailmansa uhkakuvat kuin ulkoinen todellisuus. Välttelevästi kiinnittynyt lapsi aliarvioi helposti vaaran. Hän on myös tottunut luottamaan itseensä eikä luota aikuisten kykyyn antaa hänelle turvaa. Hän voi jopa menettää it-sesuojeluvaistonsa ja käyttäytyä uhkarohkeasti. Toisaalta hän selviää monista tilanteista itse-luottamuksensa turvin. Esimerkiksi perheväkivalta tilanteessa lapsi voi pyrkiä selvittämään riitaa tai vetäytymään siitä, yrittäen tukahduttaa omat tunteensa tai kaunistelemalla tapahtunutta. Äärimmäisessä tapauksessa lapsi voi myös vaipua dissosiaatioon eli lapsi ei ole henkisesti läsnä tilanteessa vaan sen ulkopuolella ja kokee, että tilanne tapahtuu jollekulle muulle. (Punamäki 2001: 181 -189.)

Usein aikuiset eivät kestä tai pelkäävät kohdata lapsen kärsimystä ja tuskaa. Aikuisille saattaa tulla halu suojella lasta jättämällä kertomatta asioita tai muuntelemalla totuutta. Aikuiset helposti aliarvioivat lasta kriisitilanteessa ja varsinkin hänen taitojaan pistää merkille erilaisia asioita. Lapsen puhumattomuus traumaattisista asioista ei merkitse sitä, että hän ei miettisi niitä. Lapsilla on todella hyvät taidot työstää vaikeita asioita. Lapset kykenevät toipumaan traumaattisista tapahtumista paremmin ja nopeammin kuin aikuiset, jos heille kyetään tarjoamaan mahdollisimman hyvää apua asioiden käsittelyyn. Suurin ongelma lapsen hyvälle kriisihoidolle on aikuisen kyky ja ymmärrys käsitellä asioita lapsen kanssa. (Saari 2003: 251-252.)

Lapselle tulisi puhua avoimesti siten, että lapsi ymmärtää, että asiasta ei ole kiellettyä puhua. Tapahtumaa tulisi selittää ja kuvata lapsen kehitystasoa vastaavalla tavalla, jotta hänen on mahdollista ymmärtää se. Samalla on hyvä oikaista väärinkäsityksiä ja kuvitelmia omasta syyllisyydestä. Lapselle on hyvä tarjota myös käyttökelpoisia käsitteitä, joiden avulla hän pystyy integroimaan tapahtuneen leikkiin tai muuhun luovaan toimintaan ja jatkaa näin omaa asian käsittelyä hänelle ominaisella tavalla. (Broberg & Almqvist & Tjus 2005: 229-230.)

Lapsen tunteet tulisi ottaa vastaan vakavasti. Lapset tarvitsevat aina aikuisen tukea ja apua kriisitilanteessa. Lapsille olisi kerrottava suoraan ja yhdellä kertaa mitä on tapahtunut ja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Avoin ja rehellinen viestintä on myös lasten kohdalla merkityksellistä. Lapset kuvittelevat mielessään sellaiset asiat, joita heille ei kerrota. Jos lapselle ei ole kerrottu kaikkea olennaista tapahtuneesta, hänen mielikuvituksensa tuottavat helposti väärinkäsityksiä tapahtuneesta. Tämä on aina vahingollisempaa kuin totuuden kertominen. Lasten kysymyksiin tulisi vastata heti. Lasten tapaa reagoida ja tuntea tulee kunnioittaa. Aikuisen on oltava läsnä ja saatavilla, koska juuri omat vanhemmat tai muut läheiset tuntevat lapsen parhaiten ja ovat näin paras tuki vaikeassa tilanteessa. (Pohjolan-Pirhonen 2007: 150-151.)

Tutkimusten valossa voidaan päätellä, että vanhemmat ovat avainasemassa lapsen traumaattisesta kokemuksesta toipumisessa. Esimerkiksi toisen maailmansodan jälkeen tehdyissä tutkimuksissa enemmän kuin sota itse, lasten toipumiseen vaikutti se, kuinka järkyttyneitä heidän vanhempansa sodasta olivat. Lapset ovat hämmästyttävän kestäviä, kunhan heillä on tukena vanhempi, joka on heille emotionaalisesti saatavilla. Itse traumatisoituneen vanhemman kyky tukea lasta on puutteellinen. Vanhempaa auttamalla autetaan lasta. Toisinaan trauman yhteinen käsittely on mahdollista vasta, kun molemmat ovat ensin saaneet erikseen apua. (Pettersson 2002: 96-97.) Lapsen iästä riippuu kuinka paljon vanhempien tulkinnat ja reaktiot vaikuttavat. Pienet lapset luottavat täysin aikuiseseen, kun vanhemmat lapset luottavat enemmän jo omiin arvioihinsa. Aikuisten tuki voi vähentää huomattavasti traumaattisen tilanteen vaikutusta lapseen. Aikuisten kontrollin ja rauhallisuuden säilyttäminen tilanteessa vähentää lapsen ahdistusta. (Heiskanen 1994: 38.)

Lapsen on tärkeää saada tietää heti akuutin kriisin jälkeen mitä seuraavaksi tai lähi tulevaisuudessa tulee tapahtumaan ja miksi. Tulevaisuuden ennustettavuus lisää lapsen turvallisuuden tunnetta. Lapsen käytös muuttuu hänen yrittäessään sopeutua uuteen tilanteeseen ja tapahtuman sisäistäminen ja hyväksyminen vaativat lapselta hyvin paljon psyykkisiä voimavaroja. Kriisin myötä elämään tulee usein isoja muutoksia eikä vain tunnetasolla. Lapsen edessä on sopeutuminen kokonaan uuteen tilanteeseen hänen maailmassaan. Kriisi näyttää lapselle hyvin konkreettisesti hänen oman haavoittuvuutensa, joka hänen on hyväksyttävä. (Pojjula 2007: 35.)

Lapsella on kriisi, kun hänen on vaikeata kestää asioita. Tällöin lapsi ahdistuu, on surullinen ja ärtyisä. Kriisitilanne tuo lapsen tietoisuuteen asioita, jotka eivät sinne normaalisti kuulu. Tämä saa aikaan stressiä ja lapsen on sovitettava uusi tieto vanhan tiedon pohjalta ajattelunsa sopivaksi. Lapsi oppii uusia asioita kriisikokemuksen kautta. (Pojjula 2007: 36.)

Pienet lapset eivät omatoimisesti ala kertoa traumaattisesta tapahtumasta vaan he tarvitsevat siihen aikuisen apua ja tukea. Pienten lasten omat kertomukset tapahtumasta pohjautuvat aikuisten kanssa käytyihin keskusteluihin ja heiltä kuultuihin asioihin. Lapsen kannalta onkin erittäin tärkeää, että aikuiset ottavat lapsen kanssa puheeksi traumaattisen tapahtuman. Aikuisten kanssa yhdessä käyty keskustelu auttaa lasta jäsentämään tapahtunutta ja sen kulkua. Tapahtuman yksityiskohdat selkiytyvät näin lapselle ja hän kykenee ymmärtämään asioita paremmin. Väärinymmärrykset ja epäselvyydet hälventyvät asioiden tarkentuessa. (Pojjula 2007: 39, 73.)

Lapsi tulee huomioida kriisissä aktiivisena osallisena. Lapsi tarvitsee tilanteessa tuekseen aikuisen, joka on aidosti kiinnostunut auttamaan häntä. Aikuisten tulee viestittää lapselle ymmärrystä ja hyväksyntää. Aikuisten tehtävänä on välittää lapselle tunne, että hän on valmis

tekemään kaikkensa tämän huolenpidon eteen. (Poijula 2007: 149-150.) Aikuinen saattaa omalla reaktiollaan säikäyttää pienen lapsen aiheuttaen hänelle turvattomuuden tunteen. Tapahtuman saama huomio lapsen elinympäristössä vaikuttaa olennaisesti lapsen omaan suhtautumiseen tapahtumaa kohtaan. Vanhempien ylireagointi tai alireagointi normaalista käytöksestä poiketen herättävät lapsessa turvattomuutta. (Saari 2003: 252.)

Lapsen kehitysvaiheella on suuri vaikutus traumaattiseen kokemukseen. Lapsen ajatusmaailma on hyvin lyhytjänteinen, konkreettinen ja minäkeskeinen. Lapsi saattaa hetken käydä läpi traumaattista tapahtumaa ja yhtäkkiä poistua tilanteesta leikkimään ikään kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan. Lapsi ei ole kuitenkaan lopettanut asian työstämistä vaan hän palaa siihen ajoittain. Vaikeissakin asioissa lapsia kiinnostaa tapahtumien oikea kulku. Lasten minäkeskyyteen liittyvät vahvat syyllisyyden tunnot tapahtuman aiheuttamisesta. Lapsi saattaa kuvitella saaneensa ajatuksen voimalla pahan asian tapahtumaan. Aikuinen pitää tämankaltaisia ajatuksia ja syyllisyyden tunteja mitättöminä asioina. Näin ollen aikuinen ei kuule lapsen viestiä asiasta, vaan vähättelee lasta aiheuttaen hänelle pahaa oloa. (Saari 2003: 254-255.)

Lasten syyllisyyden tunteihin ja ajatuksiin on suhtauduttava vakavasti. Luottamus vanhempiin on lapselle hyvin tärkeää, koska hän on riippuvainen heistä. Perheeseen ja vanhempiin luottamisen tarve moninkertaistuu kriisitilanteessa, joka toisaalta myös koettelee luottamussuhdetta kovasti. Lapsi tuntee tulleen loukatuksi, jos hänelle ei kerrota koko totuutta mahdollisimman pian tapahtumien kulusta. Ei myöskään ole hyväksi lapsen ja vanhempien väliselle luottamussuhteelle, jos lapsi kuulee pahoista tapahtumista ulkopuolisilta henkilöiltä tai on kuullut vain osatotuuden ja saa tähän tietoon täydennystä myöhemmin muualta. Luottamuksen säilyminen omiin vanhempiin on hyvin merkittävä asia. Vanhempien tulisi olla aitoja tunteissaan ja ottaa lapsi mukaan asian käsittelyyn ja yhteiseen suruun. (Saari 2003: 259-261.)

Aikuisten kaikkivoipaisuus joutuu uudelleen puntariin lapsen silmissä, kun hänelle selviää, ettei aikuinen pystynytkaan torjumaan onnettomuutta tai muuta ikävää tapahtumaa. Aikuiset voivat yrittää pitää kiinni tästä kaikkivoipaisuudesta välttämällä tunteidensa näyttämistä lapselle. Lapsi saa näin väärän käsityksen aikuisen tuntemuksista. Kun aikuinen ei toimi esimerkiksi tunteiden näyttämässä, hän samalla rajaa lapsen tunteiden näyttämisen mahdollisuutta. Tunteiden näyttäminen tulisi olla perheessä kaikkien etuoikeus. Näyttämällä tunteensa, keskustelemalla asiasta ja ilmaisemalla itseään, aikuinen näyttää lapselle mallia tunteiden esille tuomisessa. (Saari 2003: 262-263.)

Kriisitilanteessa lapsi saattaa menettää kummatkin tai toisen vanhemmistaan tai vanhemmat voivat olla itse niin järkyttyneitä tilanteesta, etteivät he kykene huolehtimaan lapsen tarpeista. Tässä tilanteessa lapselle on suuri merkitys korvaavalla aikuisella. Korvaavan aikuisen rooliin voi astua joku lähisukulainen tai perhetuttu. He saattavat kyetä tukemaan lasta paremmin

tilanteessa kuin vanhemmat itse. Lapsen selviytyminen traumaattisesta tilanteesta on siis hyvin paljon kiinni aikuisen kyvystä hoitaa tilanne mahdollisimman hyvin. (Saari 2003: 263-264.)

Lapsilla ja aikuisilla on samankaltainen tarve käydä läpi ja yrittää ymmärtää kuolemaa. Kuoleman ymmärtäminen edellyttää kuoleman universaaliuden, peruuttamattomuuden, ruumiin toimimattomuuden ja kuoleman kausaalisuuden ymmärtämistä. Lapsen kuolemankäsitys riippuu hänen ikä- ja kehitysvaiheestaan. Lapsen kehityksen, ikävaiheen ja mielikuvituksen kunnioittamista on, että hänelle annetaan asiallista tietoa, mutta myös annetaan hänen tulkita kaikkea omasta maailmankuvastaan käsin, jolloin lapsen mielikuvitusta kunnioitetaan, mutta sitä ei vahvisteta. (Pojjula 2002: 143-144.)

Kun lapsi kokee jotain traumaattista, hän joutuu pohtimaan itseään uusien uhkakuvien valossa. Lapsella ei välttämättä ole edes sanoja näille tunteille. Siksi on tärkeää, että aikuiset antavat lapselle mallin miten surra olemalla peittelemättä omia tunteitaan liikaa. Leikki helpottaa lapsen ahdistusta hänen voidessa käsitellä tapahtumia leikin kautta turvallisen välimatkan päästä. (Erkkilä & Holmberg & Niemelä & Ylönen 2003: 65-66.)

Hämmästyttävää on, että vaikka kriisitietoutta on saatavilla ja asioista puhutaan paljon mediassa kaikenlaisten kansakuntaa järkyttäneiden tapahtumienkin aikaansaamana, edelleen kuulee vanhempien miettivän esimerkiksi ottaako lapsi mukaan hautajaisiin, kun lapselle läheinen ihminen haudataan. Pohdimmekin johtuuko tämä tietämättömyydestä vai aikuisten alitajuisesta itsensä suojelemisesta, kun he eivät osaa kohdata lapsen surua ja tuskaa. Tämä on inhimillistä, mutta lisäämällä tietoutta kriiseistä ja niihin reagoimisesta, aikuiset voisivat huomioida paremmin lasta tällaisissa tilanteissa. Lasten kanssa olisi hyvä käydä keskustelua myös kouluissa ja päiväkodeissa yleisellä tasolla eikä vain kriisin sattuessa, kriisiin liittyvistä asioista, kuten sen aiheuttamista reaktioista.

Vanhempien ollessa huolissaan siitä, että traumaattisesta tapahtumasta puhuminen on vahingollista lapselle, he usein tiedostaen tai tiedostamattaan myös estävät lasta puhumasta omasta kokemuksestaan. Kun vanhempi välttelee asiasta puhumista tai reagoi voimakkaasti, kun lapsi ottaa asian puheeksi, lapsi oppii, että siitä puhuminen on kielletty. Näin lapsi välttää puhumista vanhempien kuullen ja vanhemmat olettavat lapsen unohtaneen tapahtuneen. Näin lapselle tärkein asia traumasta toipumisen tiellä eli itsensä ilmaiseminen ja asiasta puhuminen jää toteutumatta. (Broberg ym. 2005: 226-227.)

6.2 Äkillisiä kriisejä, jotka voivat kohdata lasta

Erilaisia traumaattisia kriisiin liittyviä asioita ovat äkillisyys, ennakoimattomuus, ruumiillinen loukkaantuminen, kuoleman vaaran läsnä oleminen tai se, että näkee ja kokee toisen ihmisen joutuvan edellä kuvatun kaltaiseen vaaratilanteeseen. I-tyyppin trauman aiheuttaa yksittäinen traumaattinen tapahtuma, johon liittyy stressitilanne, joka vaikuttaa negatiivisesti mukana olleisiin henkilöihin sekä fyysisesti että psyykkisesti. (Pojjula 1999: 189.)

Vanhempien avioero on lapselle kriisi, jonka vuoksi hänen on käytävä suruprosessi läpi. Tänä aikana lapsi voi oireilla eri tavoin, joka voi näkyä esimerkiksi koulusuoritusten heikentymisenä. Toipumiseen vaikuttaa, onko lapsi kokenut helpotusta erosta, joka on päättänyt vaikean tilanteen kotona, mutta ennen kaikkea, miten vanhemmat kykenevät eron jälkeen laittamaan lapsen etusijalle ja keskittymään olemaan hyviä vanhempia hänelle. Lapsen kehityksen kannalta ratkaisevinta on, minkälainen hänen ja vanhempien suhde on ollut eroa ennen, sen aikana ja sen jälkeen. (Pojjula 2007: 235-236.)

Vanhemman kuolema on lapsen kannalta kaikkein vaikein menetys, joka tulee lapselle melkein aina odottamatta ja yllättäen. Menetys voi tapahtua esimerkiksi onnettomuuden kautta. Vanhemman menetys vie pohjan turvallisuuden tunteelta, jonka vuoksi lapsi tarvitsisi juuri tällöin eniten kärsivällisyyttä ja ymmärrystä ympärillään olevilta aikuisilta. Helposti lapsi jää kuitenkin surussaan yksin, koska ympärillä olevilla aikuisilla on oma surutyö käsiteltävänä. Jos lapsi menettää toisen vanhempansa, menettää hän joksikin aikaa myös jäljelle jääneen vanhempansa, koska suru sitoo jäljelle jäävän vanhemman voimavarat lapsen tavoittamattomiin. (Holm & Turunen 2005: 21.) Lapsi voi projisoida vihamieliset tunteensa jäljelle jääneeseen vanhempaan. Tavallista on, että lapsi ensin idealisoi menetetyn vanhemman, kunnes ajan kuluessa kuva muuttuu realistisemmaksi ja menetetty vanhempi saa yhä uusia merkityksiä lapsen mielessä. (Pojjula 2002: 147.) Tilanteissa, joissa lapsi menettää molemmat vanhemmat korostuu läheisten aikuisten rooli lapsen elämässä läheisyyden ja turvan antajana. (Holm & Turunen 2005: 21).

Läheisen perheenjäsenen itsemurha on traumaattinen kokemus, joka pitää käsitellä ennen kuin varsinainen surutyö voi käynnistyä. Lapsi kokee herkästi, että vanhemman tai muun läheisen itsemurha on hänen vikansa. Lapsi voi kokea, että itsemurhan tehnyt on halunnut hylätä hänet, koska hän on ollut jollain tapaa paha, esimerkiksi tottelematon tai ei ole riittävästi osoittanut rakkautta itsemurhan tehneelle. Usein aikuiset kokevat itsemurhasta puhumisen erityisesti pienen lapsen kanssa vaikeaksi eivätkä kerro koko totuutta lapselle. Tosiasia kuitenkin on, että lapset ovat mestareita tekemään tulkintoja asioista, joista heille ei kerrota tai joista puhuminen lakkaa, kun he tulevat paikalle. Osatotuksista kokonaiskuvan kokoaminen johtaa helposti väriin tulkintoihin, jotka voivat olla hyvin vahingollisia lapselle. Kaikenlaiset

kuvitelmat siirtävät surutyön alkuun pääsyä. Myöhemmässä vaiheessa totuuden kuuleminen laukaisee surutyön uudelleen. Siksi on tärkeää, että lapselle kerrotaan totuus lapsen ikätasoa vastaavalla tavalla ja puhutaan asioista niiden oikeilla nimillä. (Kinanen 2009: 47.) Monet tutkijat, kuten Bowlby (1980) ovat sitä mieltä, että itsemurhasta esitetyt valheet ja harhaanjohdatavat selitykset ovat suorastaan vahingollisia lapselle (Hammarlund 2004: 155).

Raundalenin & Schultzin käytännönläheisessä teoksessa "Krispedagogik - hjälp till barn och ung i kris" kerrotaan 10- ja 12-vuotiaista pojista, joiden äidin heidän isänsä oli ampunut. Tapauksessa oli uutisoitu lehdissä. Poikien isovanhemmat pyysivät opettajia kertomaan tapahtuneesta koulun oppilaille helpottaakseen poikien taakkaa. Opettajat kertoivat pienimmille koulun lapsille, mitä oli tapahtunut. He kertoivat, että vanhemmat riitelivät siitä, kumman luona pojat asuvat vanhempien erottua ja perheen isä oli lopulta sairastunut "ajatussairautteen" ja ampunut äidin, vaikka äiti ei ollut tehnyt mitään väärin. Lapsille selvennettiin, että vanhempien riitely ja toisilleen vihaisena oleminen on normaalia samoin kuin avioero on melko tavallista eikä sairaus. Lapsille kerrottiin "ajatussairauden" tulevan hyvin harvoin ja vielä harvemmin ajatukset saavat ihmisen tappamaan jonkun. (Raundalen & Schulz 2007: 128-129.)

Myös Poijula kuvaa teoksessaan "Lapsi ja Kriisi: selviytymisen tukeminen" yhtenä tapana kertoa päiväkotilapsille masentuneen työntekijän itsemurhasta ajatussairautena, jonka vuoksi ihminen ei ole halunnut elää. Lapselle tässä esimerkissä kerrotaan, että kuollakseen on lopeuttava hengittäminen, jota sanotaan hirttäytymiseksi. Samalla tapaa hukkumiskuoleman voi selittää keuhkojen täyttymisellä vedellä. Lapselle kerrotaan, että lapsi ei voi auttaa ihmistä, jolla on ajatussairaus vaan ainoastaan lääkärit tai psykologit, jotka ovat saaneet opetusta ajatussairauksien hoidosta voivat auttaa. (Pojula 2007: 264-265.)

Jos läheinen on menehtynyt murhan tai tapon kautta, siihen liittyy usein voimakkaita syyllisyyden, häpeän ja vihan tunteita. Lapsen kyvyttömyyttä ymmärtää käytetään usein tässä yhteydessä selityksenä sille, että lapselle jätetään tapahtuneesta olennaisia asioita kertomatta. Lapselle tulisi aina totuuden mukaisesti kertoa millä tavoin läheinen on kuollut. Salaaminen on vahingollista lapselle, koska se jättää sijaa mielikuville, jotka voivat olla jopa järkyttävämpiä kuin itse tapahtunut. Lapselle asioiden totuudenmukainen kertominen on myös hänen kunnioittamistaan ja näin toimittaessa lapsi kokee olevansa tärkeä jäsen perhepiirissä. Totuuden kertominen ei vahingoita pienäkään lasta, mikäli hänellä on turvallinen aikuinen, johon hän voi tukeutua ja joka kulkee hänen rinnallaan. Lapsi tarvitsee paljon tukea ja selittämistä asian käsittelyyn. Lapsen ajatuksista tulisi olla aktiivisesti kiinnostunut ja käydä läpi niitä hänen kanssaan ajan kanssa, kiirehtimättä. Tärkeätä on lapsen lohduttaminen ja toivon luominen. (Holm & Turunen 2005: 41-42.)

Mustonen ja Niemitalo toteavat pro gradu tutkielmassaan ”Kuinka koulu voi tukea läheisensä menettänyttä lasta” tutkimustuloksia tulkitessaan, että kuolemantapauksista kertominen, rituaalit luokassa ja näin muiden oppilaiden ottaminen mukaan suruun, auttavat välillisesti menetyksen kokenutta ja surevaa oppilasta. Mikäli tapauksesta ei tiedoteta tai jos tapauksesta on muilla oppilaille tietoa muuta kautta eikä siihen tarjota tilaisuutta keskustella, on vaarana, että sureva lapsi jää ryhmän ulkopuolelle. Toiset lapset eivät ehkä ymmärrä surevan käytöstä, koska he eivät tiedä sen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Epätietoisuudesta johtuva kuiskuttelu voi aiheuttaa mielipahaa surevalle oppilaalle ja luoda hänelle tunteen siitä, että hän on jotenkin poikkeava. (Mustonen & Niemitalo 2006: 67.)

Lapsen menettäessä sisaruksensa koko perherakenne ja lasten roolit siinä muuttuvat. Sisaruksen lisäksi lapsi menettää hetkeksi myös vanhempansa näiden joutuessa kohtaamaan vaikeimman mitä eteen voi tulla eli oman lapsen menettämisen. Tässä tilanteessa lapsi usein kokee suurta yksinäisyyttä. Lapsi haluaa olla lojaali vanhemmilleen eikä halua kuormittaa näitä enempää ilmaisemalla omia tunteitaan. Sisaruksen kuolemaan voi liittyä syyllisyyden tunteita, esimerkiksi siitä, että lapsi on joskus toivonut pääsevänsä eroon sisaruksestaan. Lapsen suru ja kaipaus ovat yhtä todellisia kuin aikuisen, mutta ne ilmenevät eri tavalla. Lapsi ei sure koko ajan vaan hän tarvitsee ajan surulle ja ajan leikille. Tämä voi joskus hämmentää aikuisia, mutta se on lapselle ominainen tapa käsitellä asiaa. (Holm & Turunen 2005: 22-23.)

Sisaruksen kuoleman yhteydessä on vaarana, että jäljelle jääneeseen lapseen kohdistuu tiedostamattomia odotuksia olla kuolleen sisaren korvike tai jatke. Tämä on lapselle vahingollinen painolasti. Vanhemmat voivat myös ylisuojella jäljelle jäänyttä lasta, mikä on vahingollista lapsen itsenäistymiskehitykselle. Tässä tilanteessa tärkeään asemaan nousee perheen läheisverkosto tukijana. Lapsen surutyön kannalta on tärkeää, että äkillinen tapahtuma on selitetty lapselle ja sitä on työstetty hänen kanssaan. Lapsen toipumista edesauttaa myös se, että hänet otetaan mukaan yhteiseen suruun ja siihen liittyviin rituaaleihin, kuten vainajan hyvästelemiseen. Tämä auttaa lasta myös ymmärtämään tapahtunut ja poistaa epätodellista oloa, kun hän konkreettisesti näkee vainajan. (Holm & Turunen 2005: 44-45.)

Mitä läheisempi vainaja lapselle on, sen tärkeämpää on, että lapselle annetaan tilaisuus hyvästellä tämä. Lapsi on valmistettava hyvin näihin tilanteisiin ja on huolehdittava siitä, että hänellä on lähellään aikuinen, johon voi turvata. Jos läheisen ruumis on pahoin vahingoittunut, lasta voi suojella siten, että hyvästellään ainoastaan jokin vahingoittumaton osa ruumiista. Ellei tämä ole mahdollista, aikuisen tulisi kertoa lapselle konkreettisesti millä tavoin vainaja muistuttaa elävänä ollutta ja millä tavoin poikkeaa. Tämä estää lapsia luomasta mielikuvia asiasta, jotka voivat olla pelottavampia kuin todellisuus. Mikäli vainaja on kadonnut, esimerkiksi luonnonkatastrofin seurauksena, rituaalit ja erilaiset tavat, joilla muistetaan vainajaa, auttavat lasta etenemään surutyössä. Tärkeätä on tällöin jakaa lapsen kanssa mielikuvia

siitä, mitä vainajalle on tapahtunut ja luoda lohtua tähän. Lapselle voi myös kertoa, mitä ruumiille tapahtuu kuoleman jälkeen biologisesti ja konkreettisesti. (Holm & Turunen 2005: 42-43.)

Lapsen menettäessä sisaruksen keskenmenon, synnytyksessä kuoleman tai kätkytkuoleman kautta, on vaara, että lapsi kokee jäävänsä ulkopuoliseksi. Tämä johtuu siitä, että vanhemmat, sukulaiset ja muut perheen läheiset eivät usein ymmärrä, että lapsi voi surra menetystä yhtä paljon kuin vanhemmat. Lapsi voi surra kuoleman lisäksi toivon menetystä yhteenkuuluvuuden tunteesta uuden veljen tai siskon kanssa. (Hammarlund 2004: 154.)

Ystävän kuolema voi koskettaa jo pientäkin lasta. Jo parivuotias lapsi muodostaa ensimmäisiä ystävyys-suhteita. Ystävyys-suhteet syvenevät lapsen kasvaessa ja voivat olla esikouluikäisissä jo pitkäikäisiä. Ystävän suru jää usein unohduksiin menehtyneen vanhempien ja sisarusten rinnalla. Kuitenkin ystävän äkillinen menettäminen voi olla myös traumatisoiva kokemus. Lapsen surulle tulisi suoda oikeus olla olemassa, vaikkei kohde olekaan lähisukulainen ja siitä tulisi puhua hänen kanssaan. (Holm & Turunen 2005: 25-26.)

Liikenneonnettomuuteen, erityisesti, jos siihen liittyy jokin ruumiillinen vamma, sisältyy suuri traumaperäisen stressireaktion riski. Traumaperäinen stressihäiriö on diagnosoitu 25-35 % liikenneonnettomuudessa loukkaantuneista lapsista. Hoitoon toimitetuista lapsista vastaava luku on 88 %. Psykkisen häiriön riskiä ei välttämättä lisää onnettomuuden vakavuus vaan subjektiivinen kokemus vaarallisuudesta. Traumatisoituminen voi vaikuttaa lapsen arkeen monella tavalla, kuten mieleen tunkevinä onnettomuuteen liittyvinä ajatuksina, painajaisina onnettomuudesta ja kielteisenä vaikutuksena vanhemmuus- ystävyys- ja sisaruussuhteisiin, välttämiskäyttäytymisenä onnettomuuteen liittyvien aistihavaintojen suhteen sekä kiinnostuksen menettämisenä tulevaisuuteen. Parhaiten lasta auttaa toipumisessa tässäkin turvallisen aikuisen rauhoittava tuki ja asioiden läpikäyminen heti onnettomuuden jälkeen. (Poiijula 2007: 252-253, 258.)

Kriisejä, jotka koskettavat lasta, voivat olla esimerkiksi tilanteet, joissa vanhempi tai sisarus sairastuu vakavasti. Tärkeätä on tällöin tukea lasta. On olemassa erilaisia vertaistuellisia ryhmiä esimerkiksi lapsille, joiden vanhempi sairastaa syöpää. Lapsi voi myös elää psyykkisesti sairaan vanhemman kanssa. Riippuu sairauden luonteesta ja diagnoosista, miten tämä vaikuttaa lapsen päivittäiseen elämään. Tärkeätä tässäkin on tarjota lapselle riittävästi tukea, josta vertaisryhmän tuki on parasta mahdollista. Vertaisryhmällinen tuki tarjoaa lapselle kokemuksen siitä, että hän ei ole yksin vaan on olemassa muita lapsia samankaltaisessa tilanteessa. (Raundalen & Shulz 2007: 30-31.)

Lapsen toinen vanhempi voi joutua vankilaan, jolloin lapselle tulisi tarjota psykososiaalista tukea. Esimerkiksi Norjassa toimii yhdistys, joka antaa tukea tällaisessa tilanteessa oleville lapsille ja nuorille. Lapsi voi myös joutua kärsimään väkivallasta perheessään, joka pahimmillaan on voinut johtaa vanhemman tai sisaruksen kuolemaan. Lapsilla, jotka elävät perheissä, joissa esiintyy väkivaltaa, on usein suuria häpeän tunteita. He käyttävät paljon energiaa säilyttääkseen perhesalaisuutta. Tämä on raskas taakka kannettavaksi. Lasta täytyy tukea ja vakuuttaa, että hän on syytön tilanteeseen. Ryhmämuotoinen tuki on tässäkin suositeltavaa. (Raundalen & Shulz 2007: 32.)

Perheväkivallan uhreja tai todistajia kohtaamme paljon lastensuojelun piirissä. Lapsi on voinut joutua esimerkiksi todistamaan hyvin graavia väkivallantekoa vanhempiensa välillä. Lapsen lojaalius vanhempia kohtaan voi estää häntä avautumasta ulkopuolisille ja lisää hänen pahaa oloaan. Suontausta-Kyläinpään mukaan lapsuuden lojaalius on tiedostamatta opetettu ja opittu. Joskus vanhemmat kieltävät lapsia kertomasta asiasta perheen ulkopuolisille, jolloin lapsi oppii perheen häpeän. Tällainen on lapsen kehitykselle vahingollista ja lapsesta voi tulla aikuisten taakkojen kantaja, joka voi näyttäytyä ulospäin esimerkiksi hiljaisuutena ja varautuneisuutena. (Suontausta-Kyläinpää 2008: 17, 153-154.)

Nykypäivän ilmiönä on ns. kansallinen ja yhteisöllinen suru. Tämän päivän lapset kohtaavat informaatiotulvan muodossa hyvin nopeasti maailmalla ja kotimaassa tapahtuneet katastrofit ja suuronnettomuudet. Näistä mainittakoon esimerkkeinä Aasian hyökyaallot (2004) ja Kauha-joen koulusurmat (2008). Onnettomuuksien, väkivallantekojen ja luonnonkatastrofien kokeminen ilman asianosaisuuttakin voi aiheuttaa lapselle hätäännystä ja pelkoja. Lapsen olisikin saatava käydä läpi asioita turvallisen aikuisen kanssa. Käsitteleminen on tärkeää siksi, että mielikuvat eivät saisi liiaksi valtaa lapsen sisäisessä maailmassa. Usein riittää, että todetaan tapahtunut ja aikuinen vastaa lapsen kysymyksiin. Tarpeen ei ole antaa lapsen katsoa kaikkea uutistulvaa aiheen tiimoilta vaan aikuisen on hyvä tukea lapsen selviytymistä ja paluuta arkielämään rajoittamalla uutisoinnille alttiiksi joutumista. (Kinanen 2009: 40-41.) Esimerkiksi World Trade Centerin sortumisen aikaan pikkulapset altistuivat toistuvasti stressille, kun he eivät ymmärtäneet samaa tapahtumaa esitettävän yhä uudelleen, kuten isommat lapset. (Pojula 2007: 44-45.)

6.3 Lapsen reaktioita kriisitilanteessa

Onnettomuuden luonne ja kokemuksen laatu vaikuttavat lapsen reaktioihin (Dyregrov 1994:145). Kriisin tapahtuessa lapsen aistihavainnot terästyvät ja hän on erittäin valppaana reagoiden ja keräten tietoa ympäristöstään. Tämä helpottaa häntä kohtaamaan tilanteen mahdollisimman hyvin. Kriisitilanteessa lapsen aistijärjestelmä on hyvin avoin käsittelemään

ja tallentamaan kaikkia uusia aistikokemuksia. Kaikki aistikanavat toimivat tehokkaasti keräten kaiken mahdollisen tiedon ympäristöstä. Saadusta tiedosta jää yksityiskohtainen ja voimakas muistijälki. Nämä muistijäljet palautuvat myöhemmin lapsen mieleen pahoina ja ahdistavina kokemuksina. (Dyregrov & Raundalen 1997: 17.)

Traumaattinen kriisi kohdistuu lapsen henkiseen tilaan tapahtumana, jossa on mukana kuoleman vaara, joka vahingoittaa sosiaalista minäkuvausta, luo turvattomuutta ja vähentää mahdollisuuksia toteuttaa omia välttämättömiä tarpeita. Tämän seurauksena lapsen suhtautuminen toisiin henkilöihin, elämään ja koko maailmaan saattaa vääristyä. Lasta saattaa alkaa pelottamaan tutut ja turvallisetkin asiat. (Poijula 1999: 189-190.)

Lapselle ominaisia tapoja reagoida traumaattisiin tilanteisiin ovat 0-2-vuotiaana unettomuus tai uneliaisuus, säikkyminen, vetäytyminen, itkuisuus, takertuvaisuus, levottomuus ja taantumisen jo hankituissa taidossa, joka voi ilmetä esimerkiksi tahrimisena ja pissaamisena. 3-6-vuotiaat reagoivat kuvaamalla tapahtumaa toistuvasti ja esittämällä kysymyksiä siitä. Tapahtuman kuvaaminen toteutuu usein lapsen leikeissä. Lapsi voi olla ahdistunut, pelätä pimeää ja yksinoloa, taantua ikätasoaan alemmalle tasolle, olla välinpitämätön ja oireilla unihäiriöillä, syömishäiriöillä tai ruumiillisilla oireilla. 7-12-vuotias lapsi reagoi käymällä tilannetta läpi puheissa ja leikeissä, olemalla ahdistunut, levoton ja keskittymiskyvytön, joka usein aiheuttaa suoristustason laskua koulussa. Lapsella saattaa esiintyä erilaisia pelkoja ja hän saattaa kokea syyllisyyden tunteita tapahtuneesta. Lapsella voi myös esiintyä ajatuksiin vaipumista, vetäytymistä, ylivilkkautta, mielialan vaihteluita sekä taantumista, kuten kastelua ja tuhrimista. (Pernu 2009: 65.)

Sokkivaiheessa lapsen mieli sulkeutuu liian pahalta asialta. Lapset reagoivat tapahtumiin hyvin eri tavoin. Toiset lapset reagoivat hyvin voimakkaasti ulospäin ja toiset lamaantuvat. Osa lapsista saattaa jatkaa arkisia askareitaan tynnosti. Sokkivaiheesta siirrytään yleensä reaktiovaiheeseen muutaman tunnin tai vuorokauden sisällä. Reaktiovaiheessa kriisitilanne alkaa tulla useita kertoja uudelleen ja uudelleen mieleen todellisuutena. Tapahtumat alkavat tulla myös uniin. Lapselle alkaa selvitä koko tapahtuman laajuus ja totuus, joka synnyttää tunteita ja reaktioita. (Poijula 1999: 190.)

Reaktiovaiheessa lapsi pyrkii kontrolloimaan tapahtumien pohtimista vältellen tapahtumaan liittyviä tai siitä muistuttavia asioita tai esineitä. Lapsi saattaa käyttäytyä hyvinkin yliaktiivisesti eikä muista asioita. Ajan myötä nämäkin asiat helpottuvat ja lapsi pääsee läpityöskentelyn kautta käsittelemään asioita uudelleen suuntautumisvaiheeseen. Lapsen reaktioiden jatkua hyvin voimakkaina, vaikka aikaa on kulunut tapahtumasta, puhutaan traumaperäisestä stressihäiriöstä. (Poijula 1999: 190.) Lapsella saattaa tällöin alkaa ilmetä levottomuutta ja keskittymisvaikeuksia, jolloin koulukaan ei suju toivotulla tavalla. Lapsi voi myös nähdä tule-

vaisuutensa lyhyemmällä mittakaavalla tai hänellä ei ole tulevaisuuden suunnitelmia lainkaan. (Saari 2003: 264.)

Lapsen ikätaso ja sen mukainen kuolemankäsitys vaikuttavat siihen, kuinka hän asiat ymmärtää. Alle 5-vuotiaat lapset eivät käsitä, kuinka lopullista kuolema on. He luulevat, että kuollut voi palata takaisin. Kuolemasta tulee kertoa lapselle hyvin totuuden mukaisesti, käytännön sanoilla välttämättä hienoja vertauskuvia. (Heiskanen ym. 2006: 70.) Jos alle 5-vuotiaalle lapselle kerrotaan, että joku on "nukkunut" pois, hän voi konkreettisesti odottaa, milloin tämä hehää. On siis tärkeitä miettiä, millä sanoin asioista puhutaan.

Kuudesta vuodesta ylöspäin lapsi alkaa hahmottaa kuoleman lopullisuutta. Lapsi ajattelee kuitenkin vielä hyvin maanläheisesti ja saa surulleen tukea erilaisten rituaalien, kuten kuvien ja haudalla käyntien kautta. Ajatukset kriisin oikeudenmukaisuudesta alkavat myös herätä. Lapsella heräävät myös pelottavat ajatukset omasta kuolemasta, ruumiin särkyemisestä ja eroon joutumisesta rakkaista ja läheisistä henkilöistä. (Heiskanen ym. 2006: 70.)

Esikouluikäinen lapsi käyttäytyy kriisitilanteessa passiivisesti ja avuttomasti, koska hän ymmärtää tapahtuman hyvin rajallisesti. Esikouluikäinen tarvitsee tapahtuman ymmärtämiseen aikuisen apua ja tukea. Hänellä ei ole vielä kykyä kuvitella tapahtumia toisella tavalla. Esikouluikäinen ei kykene kontrolloimaan tilannetta ja näin vähentämään ahdistustaan. Tilanteen hallitsemattomuuden vuoksi esikouluikäiset kokevat erot hyvin vaikeina asioina, jolloin kuolema vaikuttaa heihin syvästi. Kuolleen henkilön tuleminen uniin saattaa vaikuttaa heihin hyvin voimakkaasti tuoden mukanaan hämmennystä ja pelkoa. Esikouluikäisille lapsille on ominaista kääntyä sisäänpäin ja vetäytyä sivummalle ympäristöstään. Kuolema voi tulla hyvin usein esille heidän leikeissään. (Dyregrov 1993: 45.)

Pienten lasten rajoittunut kyky ymmärtää tapahtumia toimii myös suojana. He voivat luulla esimerkiksi kuolleen henkilön voivan palata takaisin. Leikki-ikäistä lasta auttavat myös lapsille ominainen avoimuus, suoruus ja käytännöllisyys. Pienen lapsen suru ei ole kovin pitkäkestoista. (Dyregrov 1993: 45.)

Pienillä lapsilla esiintyy maagista ajattelua, jossa he ovat itse kaiken keskipisteenä ja ajattelevat, että he ovat jotenkin vastuussa kaikesta mitä heidän ympärillään tapahtuu. He voivat ajatella, että jokin heidän tekonsa tai ajatuksensa on saanut traumaattisen tapahtuman aikaan. (Goldman 2005: 10.) Lasten psykoterapeutti Mirjam Kalland mainitsee Inhimillinen tekijä-ohjelman jaksossa, joka käsittelee aikuisuuteen asti yltäviä lasten pelkoja, myös maagisen ajattelun. Hän tuo esille, että lapsi voi jopa kokea traagisen tapahtuman olevan rangaistus hänen jostain teostaan tai ajatuksestaan. Kalland tuo esille, että lapsi saattaa alkaa käymään

kauppaa, tekemään sopimuksia, esimerkiksi käyden sisäistä puhetta, että jos hän tekee näin tai näin, isä pääsee sairaalasta kotiin. (Kalland 2009.)

Poikien ja tyttöjen välisiä eroja käsitellä kriisitilanteita on tutkittu hyvin vähän. Kuitenkin eroja on havaittavissa, kuten esimerkiksi se, että pojat puhuvat kuolemasta vähemmän kuin tytöt. Pojilla on todettu myös enemmän vaikeuksia näyttää tunteitaan. Tytöt kykenevät kertomaan laajemmin reaktioistaan. Tytöille on ominaista itkeä enemmän kuin pojat. Heillä ilmenee myös poikia enemmän keskittymisvaikeuksia, pelkotiloja ja ahdistuneisuutta. Pojille on taas ominaisempaa työntää kriisi pois mielestä. Poikien tunteiden ilmaiseminen kirjoittamalla on tyttöjä rajoittuneempaa, kun tytöillä on paremmat taidot kertoa tunteistaan yksityiskohtaisesti kirjoittamalla. Pojilla ilmenee kykenemättömyyttä tunnistaa tunteitaan ja jäsenellä niitä. Tytöillä on poikia useammin ystävä, jolle kertoa tapahtuneesta. Tytöt myös puhuvat tapahtumasta enemmän kotiooloissa kuin pojat. Ympäristö helposti myös tukee poikia ja tyttöjä erilailla. (Dyregrov 1993: 51-52.) Pojille sallitaan helpommin aggressiivinen käyttäytyminen ja tytöille tunteisuus. Tällaiset sukupuoleen sidotut odotukset käyttäytymisen suhteen vahvistavat eroja tyttöjen ja poikien välillä ja estävät poikien avointa tunteiden ilmaisua.

Koulua käyvillä lapsilla on jo käytössään monipuolisemmat reagoimisen tavat, kuten sisäiset toimintasuunnitelmat. Lapset pyrkivät tekemään itsestään haavoittumattomia toimimalla niin, ettei kriisi pääse tapahtumaan uudelleen tai he voivat käydä tapahtumia läpi uudelleen ja uudelleen mielikuvituksessaan. He saattavat yrittää saada tehtyä tapahtuneen tapahtumattomaksi. Leikki saattaa toimia lapsella myös tilanteena, jossa hän pääsee kostamaan tapahtuneen hänen mielestään syylliselle taholle tai henkilölle. Kriisitilanteessa vaikeuksia lisää se, että kouluikäisiltä lapsilta vaaditaan enemmän kuin pieniltä lapsilta. (Dyregrov 1993: 45.)

Lapsille ominaisia keinoja reagoida äkillisiin kriisitilanteisiin ovat itku, vetäytyminen syrjään, mielikuvitusmaailma, uni, sairastuminen, taantuminen alemmalle kehitystasolle, huomiota herättävä käyttäytyminen, altruismi eli toisten auttaminen omat tarpeet unohtaen, asioiden sekä tilanteiden ennakoiminen, kieltäminen ja torjunta. Äärimmäisissä stressitilanteissa lapsi reagoi itkulla, johon aikuiset vastaavat antamalla turvaa ja lohtua poistaen näin tuskaa ja ahdistusta. (Poijula 2007: 23.)

Lapsen tapa surra on toisenlaista kuin aikuisen. Se on hetkittäistä, kuten tilanteesta nouseva tuokio tai surun täyttämä kausi. Sureva lapsi tarvitsee aikaa iloon ja hauskan pitämiseen sekä mielihyvän kokemiseen myös suuren menetyksen keskellä. Lapsi tarvitseekin aikuisen tukea, lohdutusta ja rohkaisua siihen, että hän on oikeutettu pitämään kiinni iloa tuottavista hetkistä. (Kinanen 2009: 35.)

Lapsi käyttää vetäytymistä puolustuskeinona havaitessaan stressaavan tilanteen tunnusmerkkejä. Tilanteesta sivuun vetäytyminen fyysisesti tai psyykkisesti helpottaa kriisitilanteeseen liittyviä epämiellyttäviä, pelottavia ajatuksia ja auttaa lasta kestämään sitä. Tekemällä jotain muuta, lapsi saa väylän poistua tilanteesta. Toissijainen tekeminen luo rakenteet, rutiinin ja antaa ennustettavuutta lapselle. (Poijula 2007: 23.)

Sairastuminen on myös yksi stressaavan tilanteen oire. Sairas lapsi saa osakseen huolenpitoa ja hellyyttä. Lapsen taantuminen saa aikuisessa aikaan reaktion, jolla hän antaa lapselle lohdutusta, ennustettavuutta ja turvaa. Kriisitilanteessa lapsen fyysisen läsnäolon tarve usein lisääntyy. Huomiota herättävällä käyttäytymisellä lapsi voi myös siirtää huomion pois stressiä aiheuttavasta tekijästä. Toisten koko aikainen auttaminen eli altruismi siirtää myös ajatukset pois lapsen vaikeasta tilanteesta ja toisilta saatu arvostus auttaa selviytymisessä. (Poijula 2007: 24.)

Lapsi saattaa alkaa suunnittelemaan ja ennakoimaan tulevia kriisitilanteita, jolloin hän yrittää valmistautua niihin. Lapsi yrittää hallita elämää tällä tavoin. Toisen vanhempansa menettänyt lapsi voi esimerkiksi alkaa pelkäämään jäljellä olevan vanhempansa kuolemaa ja kyselee kuoleeko tämäkin. (Poijula 2007: 24.) Tämä voi pienen lapsen kohdalla ilmetä esimerkiksi takertuvaisuutena. Ennen helposti päiväkotiin jäänyt lapsi ei haluaakaan jäädä sinne ja reagoi voimakkaasti. Lapsi haluaa olla kiinni vanhemmassaan, koska pelkää, että vanhemmalle sattuu jotain pahaa, kun hän ei ole paikalla.

Huumori on myös lasten eräs tapa selvitä kriisitilanteista. Pienet lapset ilmaisevat huumoria tekemisen kautta fyysisesti ja hieman isommat lapset älyllisesti monimutkaisemmin. Huumori ei toimi vaikeuksien selvittäjänä vaan keventää tunnelmaa kiinnittämällä huomion sivuseikkaan. (Poijula 2007: 24.)

Kieltäminen on sekä lapsilla että aikuisilla yleisin tapa selvitä traumaattisesta tilanteesta. Siinä kieltäydytään uskomasta kriisin olevan totta. Kieltämisen pysyessä järkevissä rajoissa se on tarpeellinen selviytymiskeino. Liian pitkälle menevänä se estää asioiden käsittelyyn alkuun pääsemistä. (Poijula 2007: 24.)

Äkillinen stressitilanne aiheuttaa lapsessa sekä fyysisiä että psyykkisiä oireita. Lapsen hengitys tihenee ja sydämen syke nousee. Verisuonet supistuvat ja verenpaine sekä lihasjännitys kohoavat. Lapselle ilmaantuu mahakipua ja päänsärkyä. Pitkittynyt stressitilanne aiheuttaa sairastumisia, väsymistä, painajaisunia, hampaiden pureskelua yhteen, kiukun purkauksia, masennusta ja koulussa pärjäämisen vaikeuksia. (Poijula 2007: 26.)

Eri kehitysvaiheissa lapset ilmaisevat stressiä eri tavoin. Esikouluikäiset ilmaisevat stressiä pelkoina ja huolina. Heillä on kehoon kohdistuvia vaivoja ja tarve leikkiä samaa asiaa uudelleen ja uudelleen. Taantuminen alemmalle kehitystasolle ja erotilanteiden pelkääminen on hyvin tavallista. He saattavat nähdä painajaisia ja kärsiä unihäiriöistä. (Poijula 2007: 26.)

Ala-asteen ensimmäisinä vuosina lapset saattavat olla hyvinkin avoimia tai sitten hyvin sulkeutuneita. Kriisitilanteessa stressireaktio ilmenevät surumielisyytenä, masennuksena ja syrjään vetäytymisenä. Toisille lapsille on ominaisempaa yliaktiivinen, vihamielinen ja riitaa haastava käytös. Muita stressireaktion oireita voivat olla mielikuvitelmat, ihmissuhdeongelmat, koulupelko ja muut koulunkäyntiin liittyvät vaikeudet, syyllisyyden tunne, krooninen suru sekä masennus. (Poijula 2007: 26.)

Puolustusmekanismit auttavat lasta selviytymään kriisitilanteista. Mekanismi tarjoaa lapselle tilaisuuden katsella kauempaa, tunteettomasti, tilannetta, jossa hänelle tapahtuu jotain paha ja pelottavaa. Puolustusmekanismi käynnistyy automaattisesti. Kriisikokemus rekisteröityy aivoihin joiltain osin sanattomasti tai niin, että mielikuvia tilanteesta ja niihin liittyviä tunteita ei käsitellä tietoisesti samanaikaisesti. (Poijula 1999: 188-189.)

Lapsi ei aina kykene tuomaan mieleensä asioita halutessaan vaan hän tarvitsee aistiärsyksen herättelemään sanattomia mielikuvia, jotka sitten saattavat ilmestyä tajuntaan yksittäisinä välähdyksinä. Lapsella saattaa olla vaikeuksia ymmärtää näitä välähdyksiä eli takautumia, jos hän ei kykene yhdistämään niitä mihinkään tapahtumiin tunteiden kautta. Tässä tapauksessa lapsella on liian vähän muistikuvia kriisitapahtumasta, eikä hän kykene järjellisesti käsittelemään ja selvittämään itselleen asioita. (Poijula 1999: 188-189.)

Traumaattisesta tapahtumasta selviämiseen vaikuttavat lapseen ja hänen ympäristöönsä vaikuttavat suojaavat- ja riskitekijät. Sana suojaava on siinä mielessä harhaan johtava, että tässä yhteydessä se ei tarkoita, että ihminen olisi "suojassa" vaikeuksilta vaan suojaava tekijä auttaa kohtaamaan vaikeuksia ja selviytymään niistä tavalla, joka ei ole liian kuormittava. Perheen sisäisiä suojaavia tekijöitä ovat hyvät perhesuhteet sekä arkipäivän sujuminen ja turvallisuus. Tähän luo edellytyksiä avoin kommunikaatio perheessä, joka mahdollistaa vaikeuksien esille ottamisen ja niiden ratkaisemisen. Ympäristöön liittyviä suojaavia tekijöitä ovat perheen toimiva sosiaalinen verkosto, ikätoverisuhteet ja harrastukset sekä hyvä päivähoito tai koulu, etenkin jos lapsen vanhemmilla itsellään on vaikeuksia. (Solantaus & Paavonen 2007: 9-10.)

Persoonaan liittyviä suojaavia tekijöitä ovat sosiaaliset taidot, optimismi, kestävyys, joustavuus, yleinen kyvykyys sekä omanarvontunto, usko, huumorintajuisuus ja luovuus. (Poijula 2005.) Yhteiskuntaan liittyviä suojaavia tekijöitä on tutkittu vähän, mutta voidaan todeta,

että mahdollisimman hyvä kehityksellisten ja hoidollisten tarpeiden huomioiminen sekä vanhemmuuden tukeminen toimivat lasta kannattelevana ja suojaavana tekijänä. (Solantaus & Paavonen 2007: 10.) Tänä päivänä on suuri merkitys ennaltaehkäisevässä lapsi- ja perhetyössä. Tähän yhteiskunta pyrkii satsaamaan enemmän sen aikaansaamien taloudellisten säästöjen vuoksi, mutta sillä on myös tärkeä merkitys perheille ja yksioille. Ennalta ehkäisy ja varhainen puuttuminen edistävät yleistä hyvinvointia ja sen keinoin pystytään ehkäisemään perheiden pahoinvointia.

Riskitekijät jaetaan altistukseen, persoonallisuuteen, aikaisempiin trauma- ja menetykskokemuksiin sekä huolenpitoympäristöön liittyviin tekijöihin. Altistukseen liittyvät tekijät johtuvat tapahtuman luonteesta. Persoonallisuuteen liittyviä riskitekijöitä ovat sisäänpäinkääntyneisyys eli introverttiys ja taipumus "märehtiä" tapahtumia mielessään. Myös aikaisempi masennus tai ahdistuneisuus on riskitekijä. (Pojjula 1999: 194.)

Aikaisemmat trauma- ja menetykskokemukset voivat olla riskitekijöitä, jos lapsesta ei tuolloin ole huolehdittu hyvin. Kun aiempi kriisitilanne on hoidettu hyvin, nämä kokemukset voivat toimia voimavarana uudessa tilanteessa ja edistävät lapsen selviytymiskeinoja sekä kypsyttää. Huolenpitoympäristöön liittyviä riskitekijöitä voivat olla vanhempien oma ongelmaisuus, esimerkiksi alkoholismi tai depressio. Kotiolosuhteet voivat olla kielteiset, joka voi ilmetä heitteillejättönä tai kaltoin kohteluna. Myös vanhempien voimakkaat reaktiot, kuten tapahtuman kieltäminen tai puuttuva avoimuus ovat riskitekijöitä. Niitä voivat olla myös vanhempien tunnepitoiset voimakkaat tunnereaktiot siinä tapauksessa, että lapselle ei selitetä mistä ne johtuvat. Mikäli lapsen vanhemmat tai esimerkiksi päiväkodin ja koulun kasvattajat eivät kykene hyväksymään lapsen reaktioita tai suhtautuvat välinpitämättömästi tapahtuneeseen, voivat nämä vaikeuttaa lapsen selviytymistä. Myös ystävien puute ja yksinäisyys kuuluvat riskitekijöihin. (Pojjula 1999: 194-195)

Lapsen erityispiirteitä kohdata äkillinen kriisi on lyhytjännitteisyys. Jos omainen on kuollut, lapsi saattaa ikävöidä epätoivoisesti tovin, mutta jatkaa sitten leikkejään kuin mitään ei olisi tapahtunut. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että hänen suremisensa olisi ohi, vaan se palaa lapsen mieleen jossain vaiheessa, mennäkseen taas hetkessä ohi. (Saari 2000: 252.)

Tutkimusten pohjalta jo n. 7-8-vuotiailla lapsilla on todettu olevan samankaltaisia traumaperäisen stressihäiriön oireita kuin aikuisilla. Lapset reagoivat vaikeisiin kokemuksiin arkuudella, pelkäämällä, ahdistuneisuudella, syyllisyyden tunteilla, itsesyytöksillä tapahtuman aiheuttamisesta sekä surullisuudella ja vihasuudella. Lapsen ajatusmaailmaan kuuluvat tuolloin voimakkaat muistikuvat, vaikeus keskittyä asioihin, väärinymmärrykset ja maaginen ajattelu. (Pojjula 1999: 191.)

Käytösvaikeuksiin saattavat liittyä nukkumisvaikeudet, taantumisen, aggressiivisuus, tapaturma-alttius, tapahtuman pakonomaisesti toistuva läpileikkiminen tai läpikäyminen näytellen. Ihmissuhteet ja sosiaaliset kontaktit saattavat tuntua hankalilta ja asiat ja uskomukset voivat menettää tai muuttaa merkitystään. Käsitteet asioista saattavat muuttua positiivisista negatiivisiksi. (Poijula 1999:191.)

I-tyyppin traumaattisella tilanteella voi olla vakaviakin vaikutuksia lapsen persoonallisuuteen. Kokemus voi muuttaa lapsen näkemystä omasta elämästä ja olemassaolosta. Tuolloin lapsi ei näe tulevaisuuttaan kovinkaan valoisana ja hän tulee tietoiseksi omasta haavoittuvuudestaan. Lapsi saattaa käyttäytyä toisia ihmisiä kohtaan negatiivisesti ja hänen oikeudentajunsa on voinut horjua. Biologiseen kehitykseen traumaattinen tilanne voi vaikuttaa nopeuttavasti tai hidastavasti. Lapsi saattaa tukahduttaa tunteensa tai sitten hän ei kykene kontrolloimaan niitä mitenkään. Lapsen minäkuva saattaa heikentyä ja itseluottamus kadota. Lapsen oma selviytymiskyky heikentyy, joka saattaa näkyä oppimisvaikeuksina keskittymiskyvyn puuttuessa. (Poijula 1999: 191.)

Vaikka kriisitilanne ei vaikuttaisi yksilöön, niin se saattaa vaikuttaa näkyvästi yksilön perheeseen. Tämä näyttäytyy perheissä lasten unihäiriöinä, pelkoina ja riitoina. Ongelmia saattaa esiintyä myös päiväkodissa. Hyvin usein alle kouluikäisten lasten ongelmat välittyvät aikuisten kautta. Pienet lapset ovat riippuvaisia aikuisten kyvystä ymmärtää heidän vaikeuksiaan. Lapset hakevat turvallista syytä aikuiselta lievittääkseen omaa pelon tunnettaan. Pienet lapset käyttävät juuri itkemistä ja huutamista apunaan herättääkseen aikuisen huomion. Aikuisten välinpitämättömyys lapsen avun huutoihin vaikuttaa lapseen lisäten alistuneisuutta ja apaattisuutta. Lapsi saattaa pelätessään takertua aikuiseen niin, että hän ei päästä aikuista silmistään. Aikuisten tulisi kyetä havaitsemaan lasten viestit hädestä ja keskustelun tarpeesta ja vastata tähän tarpeeseen heti. (Poijula 1999: 193.)

Pienillä lapsilla ei ole kykyä ymmärtää, että kriisitilanteessa syntyneet ongelmat saattavat vaikuttaa jokapäiväiseen elämään hyvinkin pitkään. Vaaratilanteitakaan he eivät kykene huomaamaan, koska heiltä puuttuu elämäkokemuksen tuomat muistijäljet. Lapsen ajattelulle on ominaista maaginen ajattelu ja vahva mielikuvitus, joka johtaa yhdessä ajattelukyvyn kehittymättömyyden kanssa helposti väärinkäsityksiin. (Poijula 1999: 193.)

Lapselle ominaista on myös konkreettisuus. Lapsia kiinnostavat konkreettiset asiat, jolloin lapsen esittämät kysymykset saattavat yllättää aikuiset. Jos esimerkiksi toinen vanhempi kuolee, lasta saattaa kiinnostaa mistä kohti hän meni "rikki", miltä hän näyttää ja missä hän nyt on. Lapset ajattelevat konkreettisesti myös traumaattisista tapahtumista. (Saari 2000: 252-253.)

Lapselle kehittyy kyky hahmottaa erilaisia tunnetiloja esikouluikässä. Traumaattinen kokemus vaikuttaa lapsen kykyyn hallita tunteita, erottaa oikeata ja väärää sekä kestää erilaisia asioita ja tapahtumia, omia tunteita ja niiden ilmaisua. Kriisitilanteessa lasten kanssa kommunikoidaan puhumalla kaikkein vähiten, vaikka he tarvitsisivat sitä eniten. Tämä olisi tärkeää lasten tukemiseksi ja väärinkäsitysten oikaisemiseksi. Pienen lapsen kehitystaso ja aikuisista riippuvuus vaativat aikuisten erityisen huomion kiinnittämistä lapseen kriisitilanteessa. (Poijula 1999: 193.)

Lapsi ei heti kriisitilanteessa välttämättä näytä voimakkaasti tunteitaan. Lapsi sisäistää tapahtuneen vähitellen, jolloin tunteet eivät pääse kokonaisvaltaisesti ohjailemaan häntä. Tämnäköaltainen puolustusmekanismi auttaa kestämään kriisitilanteita. Lapselle ominaisia välittömiä reagoititapoja ovat myös pelko ja vastustaminen sekä apaattisuus ja tunteiden lamautuminen. Lapsi saattaa myös jatkaa toimiaan sanomatta mitään. Kriisitilanteessa lapsi hakee tavallisista, päivittäisistä rutiineista turvaa. (Dyregrov 1993: 18.)

Lapsia pelottaa enemmän ajatus, että heidän vanhemmilleen tapahtuu jotain kuin se, että heille itselleen tapahtuisi jotain pahaa. Lapsen oma haavoittuvuus tulee hänelle tutummaksi vasta vanhempana. Ahdistunut ja pelokas lapsi vaatii paljon aikuisen läsnäoloa ja hän kokee eron vanhemmistaan hyvin voimakkaana. Pelot nousevat pintaan usein, kun pitäisi mennä nukkumaan, jäädä yksin kotiin tai tulla koulusta tyhjään kotiin. (Dyregrov 1993: 18-19.)

Surevilla lapsilla esiintyy yleisesti psykosomaattisia oireita, kuten päänsärkyä tai vatsavaivoja. Aikuisten antaessa oireille valtavasti huomiota tämä voi pahentaa oireilua. Lapsilla saattaa esiintyä myös kehitystasollista taantumista, kuten housujen kastelua ja aikuisiin ripustautumista. Lapset saattavat myös vältellä ikäistään seuraa tai aikuisia. He saattavat joutua väärinymmärretyksi kaveripiirissä, koska he reagoivat surressa herkemmin toisten sanomisiin menetykseen liittyvien tunteiden ja muistojen herätessä. (Dyregrov 1993: 27-29.)

Lapsen persoonallisuus saattaa muuttua kriisin myötä. Hänestä voi tulla hiljainen, syrjässä oleva, pelokas tai koko ajan varuillaan oleva. (Dyregrov 1993: 29-30.) Lapsen käytökselle on ominaista, että voimakkaan reaktion jälkeen muutaman minuutin päästä, hän saattaa kysyä jo hyvin olennaisia kysymyksiä tapahtuneesta. Aikuisen on kyettävä hyväksymään ja sallimaan lapsen tunnereaktio, vaikka se tuntuisi hänestä itsestään pahalta tai sopimattomalta. (Dyregrov 1993: 29-30, 55.)

Lasten, samoin kuin aikuisten, on saatava tehdä epätodellisesta todellista. Surulle välttämättömiä ovat käytännönläheiset kiintopisteet, jotka ehkäisevät väriien kuvitelmiien syntyä. Asista keskustelun tulee olla totuuden mukaista, avointa ja rehellistä. Aikuisilla on usein tapana jättää kertomatta asioita lapsille suojellakseen heitä. Kertomatta jättämisellä aikuiset vain

väistävät tilanteen, jossa he itse joutuisivat kasvokkain heille vaikean asian kanssa. Tällöin vanhemmat aliarvioivat lapsen kykyä ymmärtää, käsitellä ja kestää totuutta. On parempi, että lapset kuulevat koko totuuden heti, kuin myöhemmin toisilta ihmisiltä, koska tällöin vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde saattaa vahingoittua luottamuksen kärsiessä. Lasten kysymyksille on annettava tilaa ja vastattava niihin rehellisesti. (Dyregrov 1993: 56, 63-65)

6.4 Lapsen auttaminen

Äkillisen kriisin kohdatessa lapsen on tärkeää saada pysyä kotona surevien vanhempien tai muiden läheisten aikuisten kanssa. Kouluun ja päiväkotiin tulisi pyrkiä palaamaan mahdollisimman nopeasti kriisitapahtuman jälkeen. Kun lapsen tarpeista huolehditaan, he selviytyvät nopeammin tilanteen aiheuttamista ongelmista ja pääsevät kiinni normaaliin elämään. (Dyregrov 1993: 73.) Ohjausryhmässä tuli esille kriisityöntekijöiden käytännön kokemuksena, että lasta ei saisi kuitenkaan kiirehtiä normaaleihin rutiineihin palaamiseen. Tärkeää on edetä lapsen omassa tahdissa, tunnustellen hänen tarpeitaan ja vointiaan. On muistettava, että lapset ovat yksilöitä.

On ensiarvoisen tärkeää, että ensimmäinen aikuinen, oli hän sitten vanhempi, työntekijä tai muu henkilö, joka lapsen kohtaa, uskoo lasta. Lapsen tässä vaiheessa huomatessa, ettei häntä uskota, voi aiheuttaa sen, ettei hän uskalla uudelleen avautua aikuiselle ja asiat jäävät läpikäymättä. Aikuisen tulee ilmaista lapselle halunsa auttaa ja tukea häntä traumaattisen tilanteen käsittelyssä. Jos aikuisella itsellään ei ole tarpeeksi valmiuksia auttaa lasta, hän voi ohjata lapsen toisen henkilön luo tai hakea ammattiauttajan tukea. (Holmberg 2000: 25.)

Lapsen saatua kriisiensivun, hänet voidaan tarvittaessa ohjata jatkohoidon piiriin, kuten vertaistukiryhmään. Ryhmässä lapselle tarjotaan mahdollisuutta käsitellä tuntemuksiaan puhumisen, tekemisen, kuvien ja draaman kautta. Ryhmä antaa turvallisen ympäristön vaikeiden asioiden käsittelylle toisten lasten parissa, jotka ovat kokeneet samankaltaisen traumaattisen tilanteen. Ryhmä mahdollistaa uusien ystävyysuhteiden syntymisen ja luo myönteisiä kokemuksia. Lasten ryhmän rinnalla usein aikuisilla toimii oma ryhmänsä. (Holmberg 2000: 26.)

Lapsen jatkoterapian tarvetta kartoitettaessa voidaan olla yhteydessä esimerkiksi perheneuvolaan. Perheneuvola voi arvioida tilannetta ja tarvittaessa tarjota kriisiapua. Perheneuvolassa voidaan tavata koko perhettä sekä tarvittaessa eriytyä niin, että lapsi saa myös yksilöllistä tukea. Perheneuvolassa toimii myös erilaisia ryhmiä. (Holmberg 2000: 26.)

Omien vanhempien lisäksi lapsen elämään voi kuulua muita aikuisia, kuten päiväkodin henkilökunta, opettaja tai harrastuksen ohjaaja. Traumaattisen tilanteen tapahtuessa koulussa tai päiväkodissa, sen läpikäymisessä olisi hyvä, etenkin, jos kyseessä on alle 7-vuotias lapsi, että lapsi voi tehdä sen tutun ja turvallisen aikuisen tuella. Kriisityöntekijät voivat antaa päiväkodin henkilökunnalle konsultaatioapua, jotta he kykenevät yhdessä lapsen kanssa käsittelemään kriisitilanteen aiheuttamia tuntemuksia ja reaktioita. Koulu käyttää vastaavissa tilanteissa hyväkseen asiantuntijoita, kuten koulupsykologia. Ala-asteikäisten lasten kanssa traumaattista asiaa käsiteltäessä on hyvä, jos oma opettaja on mukana, kun taas yläasteikäisten kohdalla opettajan läsnäoloa ei suositella. (Saari 2003: 272-273.)

Niemen pro gradu tutkimuksessa opettajan keinoista tukea lasta kriisistä haastatellaan seitsemää lapsiin ja kriiseihin erikoistunutta psykoterapeuttia. Tutkimuksen mukaan lapsen omia voimavaroja selviytyä kriisistä voidaan tukea erilaisilla keskusteluilla ja luovilla keinoilla sekä tukemalla ja edistämällä hänen tunneilmaisuaan. Tutkimuksen perusteella avoin ja totuudenmukainen keskustelu tapahtuneesta, omasta kokemuksesta ja siihen liittyvistä tunteista, luo pohjaa lapsen omien voimavarojen löytämiseen ja niiden käyttämiseen. Ensisijaisina konkreettisina keinoina, jolla opettaja voi tukea lasta kriisissä, psykoterapeutit tuovat esiin luovat keinot. Luoviksi keinoiksi nimetään tutkimuksessa kuvataide, draama ja leikki, mielikuvituksen käyttö erilaisissa toiminnoissa, musiikki sekä sadut ja tarinat. Luovien keinojen rinnalla nähdään hyväksi käyttää kielellisiä keinoja siten, että esimerkiksi musiikki voi toimia keskustelun virittäjänä. Keskustelun tulee tutkimustulosten perusteella olla avointa eikä liian johdattelevaa. Tärkeällä sijalla on kuuntelu. (Niemi 2004: 95-96, 106.)

Lapsen kohdalle sattunut kriisi koskettaa hyvin usein koko päiväkotia tai koulua. Molemmissa paikoissa tulisi olla valmiudet käsitellä asiaa. Päiväkodin ja koulun henkilökunta ovat avainasemassa lasten tarpeiden toteuttajina kriisin koskettaessa yksittäistä lasta, lapsiryhmää tai koko koulua tai päiväkotia. Päiväkodin ja koulun henkilökunnan tulisi ensin käydä läpi omia tunteitaan kriisin kohdatessa, jotta he kykenisivät auttamaan lapsia, eivätkä omat reaktiot veisi liikaa mukanaan. (Dyregrov 1993: 75-77.) Kaikkien lasta auttavien tahojen tulisi toimia rohkeasti ja uskaltaa kohdata tapahtunut. Tärkeätä on tehdä yhteistyötä kaikkien lapsen elämään vaikuttavien tahojen sekä kodin kanssa ja kestää lapsen kanssa hänen ahdistuksensa ja epävarmuutensa vaikeana aikana. (Hammarlund 2004: 86).

Koulussa ja päiväkodissa tapahtuvasta kriisitilanteen käsittelystä on tiedotettava lasten vanhemmille, jotta he osaavat suhtautua lastensa käytökseen ja reaktioihin oikealla tavalla. Vanhemmat voivat näin myös valmistautua lapsilta tuleviin aiheita koskeviin kysymyksiin ja ihmettelyihin. Lasten vanhemmille voidaan järjestää asian tiimoilta myös oma tapaaminen, jossa kuullaan vanhempien ajatuksia tapahtuneesta sekä jaetaan tietoa lapsille ominaisista

tavoista käsitellä asioita, jotta vanhemmilla olisi paremmat valmiudet auttaa lasta. (Saari 2003: 273.)

Hammarlundin mukaan kuka tahansa tasapainoinen aikuinen kykenee antamaan lapselle tarvittaessa apua kriisitilanteessa. Avun ei tarvitse olla aktiivista auttamista vaan tärkeintä on olla läsnä. (Hammarlund 2004: 57.) Saari tuo esiin, että traumaattiset kokemukset tulisi käsitellä tasavertaisina aikuisten kanssa, joka tarkoittaa sitä, että lapsen kokema on aivan yhtä vakava asia kuin aikuisen samassa tilanteessa. Hän jatkaa, että kriisitilanteessa lapsen tilanne on rauhoitettava ja tehtävä hänen olonsa mahdollisimman turvalliseksi. Turvallisuuden tunteen luominen on ensiarvoisen tärkeää, jotta lapsi uskaltautuisi lähteä käsittelemään tapahtuneeseen liittyviä tunteita ja ajatuksia. (Saari 2003: 264, 273.)

Kriisityöntekijän tai muun auttavan aikuisen ja lapsen on tärkeää tuntee kohtaavansa toisensa. Lapsen on ennen kaikkea tunnettava tulevansa huomatuksi ja kuulluksi. Lapsen tulee saada kokea, että hän saa kunnioitusta ja tunnetta siitä, että hänet huomioidaan tapahtumaan osallisena. Oikeanlainen kohtaaminen vaatii asiaan sitoutumista ja aikaa. (Hammarlund 2004: 19.)

Kriisitilanteessa on tärkeitä kartoittaa tarkoin mitä on tapahtunut, missä ja mihin aikaan. Lapselta tiedustellaan hänen suhtautumista tapahtumaan ja pyritään selvittämään sitä, mitä kriisitilanne merkitsee hänelle henkilökohtaisesti. Kriisityöntekijän tulee kartoittaa lapsen tuettavat alueet ja mitkä ovat hänen riskitekijänsä, mitä suojaavia tekijöitä voidaan käyttää hyväksi ja mitä riskitekijöitä voidaan poistaa, ketkä tai mitkä kaikki tekijät jo auttavat tilanteessa ja mitä tarvittaisiin lisää. (Poijula 1999: 195.)

Vanhemmat voivat välttää puhumasta lapselle, koska se ahdistaa heitä itseään. Tällä tavoin he kuvittelevat suojelevansa lasta tai he aliarvioivat lapsen reaktioiden vakavuuden eivätkä tunnista lapsen tarvetta käsitellä asiaa. Joskus voi käydä niinkin, että lapsi välttää puhumasta asiasta vanhemmilleen, koska hän on huomannut sen järkyttävän vanhempiaan. Tällöin vanhemmat voivat ajatella lapsen selvinneen hyvin eivätkä havaitse tarvetta asiasta puhumiseen tai sen käsittelyyn. (Poijula: 2004.)

Monilla aikuisilla on myös omia lapsuuden kipeitä kokemuksia, jotka voivat aktivoitua muistoina arjessa tai traumaattisessa tilanteessa. Aikuinen saattaa reagoida kohtuuttomasti tilanteeseen nähden tai lamaantua ja jähmettyä pelkoonsa. Lapsi voi tuolloin jäädä yksin ja menettää turvallisen huolenpitäjän. Ymmärtämällä ja hallitsemalla omia tapojaan reagoida stressiä aiheuttavissa tilanteissa ja näin löytämällä omat selviytymiskeinonsa, aikuinen saa valmiuksia huomata lapsen tarpeita tilanteessa. (Puranen & Teräväinen(toim.) 2006: 14.)

Aikuisen tehtävä on auttaa ja tukea lasta. Aikuisen lähellä lapsen tulee voida näyttää ahdistuksensa ja tunteensa. Lapsen suru vaatii ympäristöltä pitkäaikaista sopeutumista tilanteeseen. Kaikkein eniten lapsi hyötyy perheelle annetusta ammatillisesta avusta ja tuesta. (Dyregrov 1993: 97.) Kriisityöntekijöiden ja muiden ammattiauttajien antama psykoedukaatio eli tiedon jakaminen vanhemmille lapselle ominaisista tavoista käsitellä kriisiä, auttaa heitä huolehtimaan lapsesta mahdollisimman hyvin. (Dyregrov 1993: 97.) Psykoedukaatio on tiedon jakamista traumaattisen tilanteen vaikutuksista. Psykoedukaation tavoitteena on tuoda esille reaktioiden normaaliutta suhteessa tapahtumiin sekä oikeista väärinkäsityksiä, joita voi syntyä sekä aikuisille että lapsille. Lapset hakevat usein selityksiä tapahtumille ja ovat taipuvaisia syyllistämään itseään, johon tässä kohdin voidaan puuttua ja helpottaa lapsen oloa. (Pon-teva 2009.)

Tunteiden tunnistamista ja ilmaisemista on hyvä harjoittaa lapsen kanssa. Lapsi ei aina löydä sanoja tunteilleen. Harjoittelu auttaa lasta tunnistamaan ja sanoittamaan tunteitaan. Tällä tavoin traumaattisen tilanteen käsittely helpottuu. Esimerkiksi pantomiini ja visuaaliset tehtävät voivat auttaa lasta tunteiden nimeämisessä ja tunnistamisessa. Visuaalisesti tunteita voidaan tunnistaa paperilla olevista kasvojen kuvista ja toiminnallisesti pantomiimina esittäen erilaisia tunteita, joista lapset saavat arvata, mikä tunne on kysymyksessä. (Holmberg 2000: 31)

Aikuiset opettavat omalla käytöksellään lasta käsittelemään tunteitaan. Aikuisen tulee keskustella omista tunteistaan lapsen kanssa, jolloin lapsi myös tunnistaa itsessään olevia tunteita. Traumaattisessa kriisitilanteessa lapsen itsetunto saattaa olla hyvin heikko. Hän tarvitsee itseluottamusta ja kykenevyyden tunnetta ja pääsee näin kokeilemaan asioita, jotka vievät häntä eteenpäin. Itsetuntoa kohottaa aikuisen antama päivittäinen positiivinen palaute ja vaikeiden tilanteiden kohtaamiseen kannustaminen. (Holmberg 2000: 32-33.)

Lapsen kanssa voi tehdä myös turvasuunnitelman mahdollisten uhkaavien tilanteiden varalle tulevaisuudessa. Turvasuunnitelma luo lapselle turvallisuuden tunnetta, kun lapsi tietää hänellä olevan jonkin toimintasuunnitelman vaikean tilanteen varalle. Lapsen on hyvä tietää, että kriisitilanteessa hän voi esimerkiksi juosta naapuriin hakemaan apua tai soittaa hätäkeskukseen. Esimerkiksi roolileikkien avulla lapsi voi aikuisen ohjauksessa harjoitella omia tapojaan selviytyä erilaisista tilanteista. (Holmberg 2000: 32-33.) Lapsiryhmissä, joissa toteutimme toimintatuokion, nousi esille, että monet lapset olivat käyneet vanhempien kanssa tämän kaltaista keskustelua. Heille oli opetettu, miten toimia, kun jokin hätätilanne tulee eteen eikä aikuinen ole paikalla. Hammarlundin mukaan onkin tärkeää auttaa lasta löytämään omia voimavaroja ja tukea häntä käyttämään niitä haastavissa tilanteissa (Hammarlund 2004: 59).

Traumaattisen tapahtuman kokenut lapsi tarvitsee aina kriisiapua psykososiaalisen tuen muodossa. Leppävuoren ym. muiden mukaan psykososiaalinen tuki tarkoittaa niitä palveluita, joilla pyritään ennaltaehkäisemään ja lievittämään traumaattisen tapahtuman psyykkisiä ja sosiaalisia seurauksia. (Leppävuori ym.(toim.) 2009: 210.) Tuen antajana ei tarvitse olla ammattiauttaja vaan tukena voivat toimia myös muut turvalliset aikuiset, kuten vanhemmat, sukulaiset, päiväkodin tai koulun työntekijät. Kriisiapu toimii ensiapuna ja sen vaikutukset saattavat ulottuvat pitkälle tulevaisuuteen. (Holmberg, 2000: 20.) Psykososiaalinen tuki voi tarkoittaa esimerkiksi lapsen kanssa puhumista tapahtuneesta ja hänen voimavarojen vahvistamista sekä selviytymiskeinojen etsimistä yhdessä.

Lapsen perustarpeista tulee huolehtia olemalla hänen luonaan fyysisesti ja psyykkisesti läsnä. Aikuisen syyllistä käsin pienen lapsen on helpompaa kertoa traumaattisesta tapahtumasta. Aikuisen on todella kuunneltava lasta, jotta hän voi ymmärtää tätä. Tämän toteutumiseksi liiallista tulkintaa lapsen kertomasta tulee välttää. Lapselle on annettava tilaa ja aikaa kertoa asiasta sekä esittää kysymyksiä ja saada vastauksia niihin. (Poijula 1999: 196-197.)

Kiinnitettäessä huomiota lapseen kriisitilanteessa, hänelle annetaan lupa käsitellä tilanteen aiheuttamia vammoja ja tuntemuksia. Lapsi saa tunteen siitä, että hänet otetaan vakavasti. Näin hän pystyy myös tulevaisuudessa suhtautumaan paremmin aikuisiin auttajina. Toiminnaltaan aikuiset kertovat lapselle, että on oikein hakea apua vaikeaan tilanteeseen eikä siitä ei tarvitse selviytyä yksin. (Holmberg 2000: 20.)

Traumaattisen kriisin ensiapua on lapsen huomioiminen tilanteessa. Lapsi täytyy pitää tietoisena siitä, mitä on tapahtunut ja mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan. Lapseen tulee saada yhteys ja hänelle on annettava aikaa käsitellä tapahtunutta rauhassa. Lasta on uskottava hänen kertoessa tapahtumasta. Lapseen pyritään rakentamaan hyvää keskusteluyhteyttä ja tämän saavuttamiseksi aikuisen on oltava konkreettisesti paikalla ja läsnä. (Holmberg, 2000: 20-21.)

Traumaattinen kokemus täytyy nostaa tietoisuuden tasolle, jotta sitä voidaan lähteä käsittelemään. Äkillisen tapahtuman jälkeen tulisi järjestää tarvittaessa kriisi-interventio ja sopia yhteistyöstä koulun ja päiväkodin kanssa. Kriisi-interventiolla tarkoitetaan Leppävuoren mukaan suunnitelmallista väliintuloa, esimerkiksi psykologista ensiapua tai tiedon jakamista, jota on harjoiteltu ja jonka suorittavat siihen koulutetut henkilöt. (Leppävuori (toim.) ym. 2009: 208.) Tiedon kulkeutuminen mahdollisimman nopeasti päiväkodin tai koulun ja kodin välillä on tärkeää lapsen toipumisen kannalta. Hyvä tiedon kulku vähentää stressiä ja sen avulla saadaan minimoitua haittavaikutuksia. Ymmärrys lapsen tilanteesta on tärkeää kaikille lapsen elinpiiriin kuuluville tahoille, jotta lapsi saisi tukea kokonaisvaltaisesti. (Poijula 1999: 196.)

Lapsen erilaiset reaktiot tulee huomioida hyväksyen. Lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen on tärkeää, jotta aikuinen havaitsisi lapselle muodostuneita väärinkäsityksiä voidakseen oikaista niitä. On tärkeää, että lapsi kokee aikuisen olevan kiinnostunut hänen ajatuksistaan ja tuntemuksistaan. Lapsen tulisi sallia leikkiä ja puhua tapahtumasta aina, kun hän niin haluaa. Mahdollisimman nopea arkirutiineihin palaaminen tämän lomassa on toivottavaa, koska se luo turvallisuutta ja tulevaisuuteen suuntautunutta jatkuvuutta lapsen elämään. (Poijula 1999: 196-197.)

Sokkivaiheen mentyä ohi voidaan tarvittaessa järjestää tapahtuman jälkipuinti. Jälkipuintikeskustelun vetäjänä toimii tähän koulutuksen saanut henkilö. Hänen kanssaan asiasta keskustellaan totuuden mukaisesti, huomioiden lapsen kehitystaso. Apuna voidaan käyttää esimerkiksi piirtämistä. Tapahtumat ja siihen liittyvät tunteet käydään vaihe vaiheelta läpi. Näin aikuinen voi myös varmistaa, että lapsi on käsittänyt oikein mitä on tapahtunut ja oikaista mahdollisia väärinkäsityksiä. Jälkipuinnin aikana lapselle jäsentyy ja selkiytyy tapahtunut kokonaisuutena. Työntekijän antaessa tietoa lapselle esimerkiksi odotettavissa olevista oireista, hänen tulee myös varmistaa lapselta, että hän on ymmärtänyt saamansa tiedon oikein. Lapselle annettavat neuvot ovat lyhyitä, yksinkertaisia ja selkeitä, jotta hän kykenee ne sisäistämään. (Poijula 1999: 197.)

Tulevaisuus saattaa näyttää lapsen silmissä epävarmalta ja lasta tuleekin informoida erilaisista tulevaisuuden näkymien vaihtoehdoista. Tämä antaa lapselle tilaisuuden valmistautua tulevaan ja luo hänelle enemmän turvallisuutta kuin epä tietoisuus. On varottava asettamasta lasta kuitenkaan päätöksentekijän rooliin, koska se kuuluu aina aikuisille. (Holmberg, 2000: 21.) Myös Saaren mukaan lapselle on tapahtuman tosiasioiden kuulemisella suuri merkitys, koska se lisää lapsen turvallisuuden tunnetta. Tiedon tulee olla käytännönläheistä ja lapsen ajatus tasolle sopivaa. (Saari 2003: 265.)

Jos lapsi ei uskalla itse ottaa traumaattista asiaa puheeksi, tulisi aikuisen toimia aloitteentekijänä ja keskustelun avaajana. Näin aikuinen tarjoaa lapselle mahdollisuutta puhua asiasta. Lapseen on saatava yhteys mahdollisimman nopeasti tapahtuman jälkeen, koska lapsen suojausmekanismien taso on tuolloin alhainen ja se mahdollistaa lapsen puolelta otollisemman maaperän avoimelle keskustelulle. Aikuisen tulee tässä tehtävässä herkistyä tulkitsemaan lapsen tunnetiloja ja käytöstä, koska lapsi saattaa vetäytyä ja sulkeutua kokiessaan esimerkiksi painostusta. Aikuisen on tärkeää osoittaa kiinnostusta ja todella kuunnella ja kuulla lasta olleen myös omilla tunteillaan aito. (Holmberg 2000: 22.)

Traumaattinen kokemus saa lapsessa aikaiseksi suruprosessin. Aikuisella tulisi olla valmiuksia tunnistaa suruprosessin kulkua, johon liittyvät erilaiset käyttäytymismallit. Lapselle on hyvä antaa aikaa traumaattisen tilanteen ja aiheen ensimmäisen käsittelykerran jälkeen, jotta hän

voisi rauhassa sisäistää ja selventää itselleen tapahtumia. Rauhallinen ja turvallinen ilmapiiri asioiden työstämiseen sekä mahdollisimman nopea paluu arkirutiineihin, luo tälle edellytykset. Aikuisen tärkeimpänä tehtävänä on ymmärtää lapsen käytöstä ja huolehtia, ettei hän jää liiaksi yksin fyysisesti tai psyykkisesti. (Holmberg 2000: 22-23.)

Raivo ja uhkailu saattavat kuulua myös prosessin läpikäymiseen. Nämä reaktiot saattavat kohdistua vanhempiin fyysisinä ja psyykkisinä oireina, kuten syyttelynä tai potkimisena. Lapset saattavat näillä keinoilla myös herätellä vanhempiaan irtautumaan omasta surustaan. Lapset saattavat myös alkaa huolehtia vanhemmistaan heitä suojellakseen. Lapset voivat jopa jollakin hyvin erikoisella negatiivisella tavalla viedä aikuisen huomion pois surusta ja näin auttaa aikuista pääsemään eteenpäin. (Dyregrov 1993: 24.) Väisänen kertoo kirjassaan 6-vuotiaasta pojasta, jonka käytös oli muuttunut aggressiiviseksi ja levottomaksi. Veljen haudalla käydessä vanhempien kanssa, hän esimerkiksi saattoi alkaa potkimaan hautakiveä. Perhe haki apua, jonka seurauksena he vähensivät kuolleen lapsen haudalla käyntejä, koska selvisi, että poika koki häviävänsä aina kuolleelle pikkuveljelleen. (Väisänen 1999: 103.)

Pojilla on todettu tyttöihin verrattuna enemmän vaikeuksia kertoa muistoistaan ja niiden herättämistä tunteista. Poikien on vaikeampaa tuoda julki tapojansa surra. He ovat tässä tilanteessa hyvin avuttomia. Pojille sallitaan paremmin vihan tunteiden ilmaiseminen, jolloin aggressiivisella ja uhkaavalla käytöksellä torjutaan vaikeat asiat pois mielestä sekä vältetään niiden läpikäymistä. (Dyregrov 1993: 24-25.) Viime vuosien suuntaus, jossa on nostettu poikien asemaa esiin ja heidän tunnemaailmaansa pyritty kiinnittämään enemmän huomiota, on tervetullut suuntaus, koska pojat tyttöjä helpommin jäävät yksin vaikeiksi kokemiensa asioiden kanssa. Esimerkiksi Väestöliiton perustama poikien puhelin, johon voi soittaa halutessaan nimettömänä, on löytänyt laajan asiakaskunnan. (<http://www.vaestoliitto.fi>.)

Lapselle tulee antaa tilaa surra ja hänen mahdollista tarvetta olla pois hänelle kuuluvista velvollisuuksista, kuten päiväkodista tai koulusta, tulee kunnioittaa. Tärkeää on, että aikuinen on lapsen lähettyvillä ja saatavilla. Aikuinen voi seurata lapsen oloa juttelemalla tai haalamalla lapsen suostuessa fyysiseen kosketukseen. Aikuisen on suhtauduttava sensitiivisesti lapseen ja osattava myös poistua paikalta lapsen tarvitessa omaa aikaa. Lapsi tarvitsee myös omia, yksityisiä leikkejä tilanteen käsittelyyn ja siihen on suotava hänelle mahdollisuus. (Holmberg 2000: 23.)

Koulussa lapsen sureminen ilmenee usein tarkkaavaisuus- ja keskittymisvaikeuksina. Vaikeat asiat saavat ajatukset hyytymään ja luovat voimattomuuden tunnetta lapselle. Ajatukset eivät pysy koossa ja tämä vaikeuttaa oppimista, kun lapsi ei kykene suoriutumaan hänelle annetuista tehtävistä. Lapsi ei kykene keskittymään koulunkäyntiin ja on levoton oppitunneilla. Tämä aiheuttaa ristiriitoja, jos lapsen surun käsittelyprosessia ei ole huomioitu. Koulun käyn-

tiin liittyvät ongelmat saattavat kestää hyvin pitkän aikaa, joskus jopa kuukausia. (Dyregrov 1993: 26-27.) Huonoa käytöstä ei pidä hyväksyä, mutta opettajille saatettu tieto tapahtuneesta ja sitä kautta tullut ymmärrys lapsen tilannetta kohtaan vaikuttaa heidän suhtautumiseensa. Lapsen käytökseen voidaan puuttua lempeämmin ja tarvittaessa järjestää tukea, jolloin myöskään lapsi ei koe, että häntä kohdellaan kohtuuttoman ankarasti, kun ei ymmärretä, mitä hänelle on tapahtunut.

Traumaattinen kokemus herättää lapsessa monenlaisia tunteita, kuten vihaa ja surua. Lapselle on viestitettävä, että hänellä on oikeus näyttää kaikki tunteensa. Aikuisen on kuitenkin hyvä selventää lapselle, että toisia ei tule missään nimessä satuttaa ja keskustellen kertoa miten aggressioita voi käsitellä muulla tavoin. (Holmberg 2000: 24.)

Hyviä keinoja rakentaa ja ylläpitää suhdetta lapseen ovat lasta kiinnostavien toiminnallisten tuokioiden, kuten piirtämisen, askartelun ja leikin kautta asioiden käsittely. Piirtämisellä mahdollisimman pian tapahtuman jälkeen on kyky auttaa lasta jäsentämään ja käsittelemään tapahtunutta, mikä vähentää tapahtuman aiheuttamaa stressiä. Aikuisen on hyvä kiinnittää huomiota lapsen leikkeihin. Lapsi käsittelee asioita leikin kautta ja samalla hän viestittää aikuiselle asioistaan. Leikki antaa lapselle tien selvitä ja käsitellä vaikeitakin asioita. Yhdessä leikittäessä aikuisella on hyvä tilaisuus esittää lapselle kysymyksiä, koska lapsi on leikkiessään rauhallisemmassa ja rentoutuneemmassa olotilassa ja hänen keskittymiskykynsä on tällöin parempi. (Holmberg 2000: 22.)

Seuraavassa käsittelemme puhetta, leikin, kuvan ja sadun merkitystä lapsen tukemisessa kriisissä. Valitsimme nämä ilmaisun keinot, koska puheen tukena näemme leikin, kuvan ja sadun käytön opinnäytetyömme kohderyhmän ikäisten kohdalla käyttökelpoisina menetelminä ja tässä ikähaarukassa vahvimpina ilmaisun muotoina.

6.4.1 Puhe

Puhe on merkittävin keino tuoda kriisin aiheuttamat ajatukset ja reaktiot julki. Lapselle on tärkeää saada kertoa kriisitilanteesta ja sen herättämistä tuntemuksista puhumalla. Lapselle tulee antaa mahdollisuus sanoittaa näkemäänsä, kuulemaansa, haistamaansa ja tuntemaansa kokemusta. Yksittäisten havaintojen tarkka läpikäyminen on erittäin tarpeellista, koska se vähentää aistikokemusten aiheuttamien vaikutelmien ja ajatusten voimakkuutta. Lasten on hyvä saada tietää, etteivät heidän erilaiset reaktionsa ole epänormaaleja vaan kuuluvat asiaan ja ovat samankaltaisia muiden, saman kokeneiden reaktioiden kanssa. (Dyregrov 1993: 86, 89.)

Kieli ja kielen käyttäminen on yksi ihmisyyden keskeisistä asioista. Käytämme kieltä hyväksi suurimmassa osassa tiedonhankintaamme. Puhuminen luo meille mahdollisuuden ylittää rajojamme henkisesti. Puhe luo ihmiselle mahdollisuuden toteuttaa ja kehittää itseään eri osa-alueilla. Kielenkäyttömme mahdollistaa tietoisien toiminnan, osaa ottavana kohteena oleminen, aloitteellisuuden ja omien mielipiteiden esittämisen sekä kommentoinnin. (Hirsjärvi ym. 2000: 49.) Oikeanlaisen avun saamiseen ja auttamiseen kuuluu tärkeänä osana auttajan ja avun tarpeessa olevan vuoropuhelu. Hyvän ja kunnollisen, toisiaan kunnioittavan vuoropuhelun syntyminen vaatii suhteen luomista toiseen osapuoleen. Toisen auttaminen tarvitsee onnistuakseen keskustelua. (Hammarlund 2004: 19.)

Kriisitilanteen tapahtumat jättävät erilaisen muistijäljen aivoihin kuin tavalliset tapahtumat. Kriisitilanne saattaa avata erilaisen uuden tietoisuuden aivoihin, jolloin havainnot nähdään, ymmärretään ja tallennetaan eri tavalla. Aistivaikutelmat jättävät voimakkaan muistijäljen. Muistikuvat tallentuvat yksityiskohtaisesti tunto-, haju ja kuuloaistin välityksellä. Lapset saattavat pitää sisällään järkyttävät muistonsa siihen asti, kunnes he oppivat puhumaan ja näin purkamaan kokemuksiaan sanoiksi. Lapset saattavat myös piilotella omaa suruaan, jotta he eivät aiheuttaisi vanhemmilleen lisää surua. (Dyregrov 1993: 20-21.)

Lapset selventävät itselleen kriisitilannetta kyselemällä ja keskustelemalla tapahtuneesta. Lapsi saattaa toistaa kysymyksiä, jolloin hän vähitellen sisäistää käsityksen esimerkiksi kuolemasta. Tämä vaatii aikuiselta kärsivällisyyttä. Lapselle on tärkeätä oppimisen kannalta kysymysten esittäminen. (Dyregrov 1993: 68.)

Lapset saattavat kriisitilanteessa kuolemantapauksen yhteydessä alkaa puhua vainajasta ja samalla urkkia tietoonsa kuinka vanhemmat jaksavat, koska lapsi ei kykene tunnistamaan aikuisten mielentilaa heidän surunsa alta. Lapset viestittävät usein piirroksien ja leikkien avulla, että tilanne mietityttää heitä. Aikuiset hyvin harvoin huomaavat nämä viestit. Vanhemmat eivät suhtaudu tarpeeksi vakavasti kriisitilanteiden aiheuttamiin vaikutuksiin lapsissa, siihen kuinka paljon lapset ajattelevat ja pohtivat asiaa. Aikuiset tarvitsevat tietoa, tukea ja apua kyetäkseen auttamaan lasta kriisissä. (Dyregrov 1993: 69-70.)

Kielellisen vuorovaikutuksen hallitseminen ja osaaminen on erittäin suuressa roolissa kriisitilanteissa (Ayalon 1995: 95). Dialoginen puhe auttaa ja keskustelu kriisitilanteen osallisten kanssa, varsinkin kuuntelemisen kautta, on erittäin tärkeää. Kriisityöntekijän tulee luoda lapsen olotila mahdollisimman turvalliseksi, jotta lapsi ja hänen omaisensa tai läheisensä voivat rauhassa ja turvallisesti kertoa sekä keskustella tapahtuneesta. Dialogisen keskustelun parantava voima piilee avoimuudessa, jonka kautta löydetään lapsen voimavaroja selviytymiseen. Tähän vaaditaan työntekijältä myös kokemusta ja ammattitaitoa. (Haarakangas 2008: 9.)

Puhuminen selventää asioita. Asioista tulee puhua, jotta ei synny väärinymmärryksiä tai ettei lapsi lukitse asioita sisälleen. Vaikeudet kasaantuvat ja paha olo lisääntyy, jos asioita ei puhu ulos. Kielletyksi koetuistakin asioista tulee saada ja voida puhua turvallisessa ympäristössä, kuten sodan aikaisista hirmuteoista. (Haarakangas 2008: 15, 62.)

Kulttuuri vaikuttaa siihen kuinka traumaattisiin kriisitilanteisiin ja menetyksiin sekä suremiseen suhtaudutaan. Länsimaalaisten ihmisten sureminen on yhdistetty lääketieteeseen, kun taas itämaisten uskontojen piirissä elävät ihmiset kokevat tapahtumat kohtalona tai jumalan asettamana koetuksena. Häpeän tunne ja syyllisyyden kokeminen estävät ihmistä puhumasta, koska kulttuurille ominaista on vaieta näistä asioista. Asioista kertominen toimii kriisin kokeelle kuitenkin ennaltaehkäisevänä ja parantavana toimintana. Toimiva sosiaalinen verkosto, jossa kriisistä puhuminen on sallittua, auttaa lasta selviytymään omasta tilanteestaan. (Haarakangas 2008: 62-63, 65.) Tässä kohdin nousee taas tärkeänä esille tiedon jakaminen vanhemmille. Toisen kulttuuria kunnioittaen, on mahdollista tuoda esille kriisitilanteissa tietoa siitä, mikä lasta voi auttaa selviytymään paremmin. Jokaisessa kulttuurissa vanhempi toivoo lapselleen parasta. Asiallinen informaatio voi saada aikaan uudenlaista ajattelua vanhemmissa, olipa kulttuuri mikä hyvänsä. Toisesta kulttuurista on mahdollista omaksua hyviä asioita menettämättä omaansa.

Dialoginen keskustelu on kuuntelevaa, tasavertaista ja parantavaa. Osallistujilla on vastuu keskustelun sujumisesta. Kriisityöntekijän vastuulla on huolehtia keskustelun suunnasta ja siitä, että kaikki halukkaat tulevat kuulluksi tilanteessa. Tilanteen turvallisuudesta vastaa aina aikuinen. (Haarakangas 2008: 71.)

Kriisi on aina myös mahdollisuus johonkin uuteen. Pahinta on, jos lapsi ei päästä irti tapahtuneesta vaan jää vellomaan siihen. Ihmisen tulee kyetä ja saada surra menetystään, muuten elämä käy liian raskaaksi. Suremiseen liittyvät kulttuuriset tavat ovat hyvin tärkeä osa suru-prosessia, kuten se, että kuolleet saadaan oikeasti ja mielikuvissa haudatuksi. Puhumattomuuden taakse kätkeytyy surua, katkeruutta, vihaa ja syyllisyyttä, joka aiheuttaa psyykkisiä ja somaattisia oireita. Vaikeista asioista keskusteltaessa ihmisillä on mahdollisuus löytää omia voimavaroja ja mahdollisuuksia. (Haarakangas 2008: 67.)

Traumaattisen kriisin jälkeen ihmisen mieli sulkee pois pahan tapahtuman, mutta keho ei kykenekään toimimaan samoin. Hormonien vaikutuksesta aivot eivät ole rekisteröineet tapahtumaa sanallisella tasolla vaan limbisellä tasolla, jolloin traumaattiset tapahtumat voivat aktivoitua uudestaan aivoissa hyvin pienestäkin ärsykkeestä. Ihminen ei kuitenkaan kykene sanallisesti ilmaisemaan itseään. Psykoottisuus eli mielen harhaisuus on tilanne, jossa ihmisellä ei ole sanoja, joilla kertoa tilanteestaan. Psykoosin oireet toimivat sanoina vuoropuhelussa,

jota ei sinänsä ole olemassa, mutta jota tarvitaan, että muut voisivat edes yrittää ymmärtää tilannetta. (Haarakangas 2008: 69-70.)

Tilannetekijät ja puheenaihe saattavat tehdä puhumisesta vaikeata. Kriisissä olevien on tunnettava olonsa turvalliseksi, jotta he voivat puhua asiasta tuntematta häpeää tai pelkoa. Lapsella saattaa olla tarve puhua, mutta hän ei löydä sanoja, jolloin asiasta voi myös kirjoittaa paperille, katsella kuvia aikuisen kanssa tai piirtää. (Haarakangas 2008: 71-72.) Joskus aikuiselle ja lapselle pitää kriisiauttamistilanteessa puhua eri tavoin, jolloin lapseen ja aikuisiin voivat keskittyä eri työntekijät. Tämä ei tarkoita sitä, ettei lapsien kanssa käytäisi läpi samoja tosiasioita vaan, että puhumisen tapa on erilainen.

Kaikki eivät ole valmiita puhumaan ja käsittelemään asioita samalla tavalla samassa tilanteessa. Traumaattiseen kriisitilanteeseen saattaa liittyä useita henkilöitä, jotka eivät halua puhua toistensa kuullen tapahtumista. Kriisityöntekijän tulee aistia tilanteen herkkyys ja pohtia kuinka paljon hän pystyy avaamaan keskustelua tällaisessa tilanteessa. Kriisiin osallisten ei tarvitse puhua asioista, joista he eivät ole valmiita puhumaan. (Haarakangas 2008: 78.) Lasten ollessa kyseessä, esteenä voi olla myös lojaalius omaa vanhempaa kohtaan, esimerkiksi perheväkivaltatapauksissa. Kriisityöntekijöiden tai muun auttajan ammattitaitoa on tällöin huomioida taustalla vaikuttavat tekijät ja rohkaista lasta avautumaan.

Kriisityöntekijän kanssa keskustelu tapahtuu luottamuksellisesti. Työntekijän tulee antaa kriisiin osalliselle aikaa edetä puheessaan omaa tahtiaan. Kriisityöntekijä myötäelää kriisin kokeneen kanssa tämän kertomaa tapahtumaa. Kriisityöntekijä ei saa kiirehtiä eikä laittaa sanoja toisen suuhun yrittäen poistaa autettavan pahaa oloa tai mitätöidä tämän kokemuksia ja tunteja. Työntekijän tulee olla aidosti paikalla ja kuunnella autettavan kertomusta ja tukea häntä. Tukeminen pitää sisällään voimavarojen etsimistä ja löytämistä, jonka turvin kriisin koskettava ihminen pääsee eteenpäin toipumisessaan. (Haarakangas 2008: 73.) Tärkeää työntekijänä on myös kestää omia ahdistuksen tunteitaan, joita nämä vaikeat tilanteet voivat synnyttää. Työntekijänä ei saa esimerkiksi sortua täyttämään hiljaisuutta omalla puheella. Hiljaisuus voi tarkoittaa sitä, että autettava läpikäy omassa sekasortoisessa mielessään asioita ja tälle täytyy antaa tilaa. Tärkeämpää kuin puhe, on usein olla todella läsnä ja kuulla. Myös hiljaisuus kertoo asioita.

Lapsen puhe merkitsee hänelle itselleen paljon ja näiden sanojen avulla aikuinen kykenee hahmottamaan lapsen merkitysmaailmaa. Lapsen on saatava puhua tilanteesta omin sanoin ja keskustelun on annettava edetä lapsen puheen viitoittamaan suuntaan. Kriisityöntekijä voi ottaa osaa keskusteluun toistamalla lapsen sanomisia, tarkentaen näin, että hän on ymmärtänyt lasta oikein ja rohkaisemalla lasta puhumaan enemmän. Asiansa osaava kriisityöntekijä on aidosti kiinnostunut lapsen kertomuksesta ja koko tilanteesta kokonaisuudessaan. Kriisityön-

tekijän tulee kuunnella mitä lapsi sanoo eikä tulkita hänen sanomisiaan ja niiden merkityksiä. Työntekijän on luotettava itseensä ja kuulemaansa ja annettava vastauksia kuullun perusteella. Kriisityöntekijän puhuessa lapsen kanssa kriisitilanteessa, hän samalla lieventää tapahtuman aiheuttamaa pelkoa lapsessa. Lapsi saa kokemuksen, että pahoistakin asioista voi puhua ilman, että siitä seuraa pahaa. (Haarakangas 2008: 78-79.)

Tunteita voidaan käsitellä parhaimmillaan perheen kanssa yhdessä avoimesti keskustelemalla. Lapselle kerrotaan tapahtumasta vähän kerrallaan. Tässä ulkopuolinen henkilö voi toimia keskustelun helpottajana. Asiasta puhuminen on erittäin tärkeää kriisitilanteessa, kuten kuoleman kohdatessa äkillisesti. (Dyregrov 1993: 72-73.) Päiväkodissa kriisin aiheuttamista asioista voidaan keskustella puheen kautta muita ilmaisun keinoja hyväksi käyttäen, koska lapset ovat pieniä eikä heillä aina ole sanoja kuvaamaan tunteita ja ajatuksiaan. Päiväkodissa kriisitilanteen purkamisen apuna ja keskustelun herättäjänä voidaan käyttää esimerkiksi käsiteltävään aiheeseen sopivan sadun lukemista. Sadun kautta lapset saavat kiinni käsiteltävänä olevasta asiasta ja siitä voidaan puhua. (Dyregrov 1993: 89.)

Kaikkein vaikeimpaan asemaan lapsi joutuu silloin, kun häntä kielletään puhumasta häntä ja hänen perhettään tai muita omaisia koskettavasta tapahtumasta ulkopuolisille. Kodin ilmapiiri saattaa muuttua ahdistavaksi ja kielteiseksi sekä perheenjäsenten ja omaisten välinen vuorovaikutus ja keskusteleminen voivat lopahtaa kokonaan. Lapsi ei ahdistuksestaan huolimatta uskalla avautua kenellekään. (Dyregrov ym.1997: 14.) Tällaiseen tilanteeseen joutuneita lapsia olemme kohdanneet lastensuojelun piirissä. Salaisuuden paljastuessa lapsen siitä lopulta kertoessa, on tämä silminnähdyn helpottanut lasta, mutta myös hänen vanhempiaan, jotka ovat asian halunneet salata. On kuin taakka olisi kuvaannollisesti tippunut harteilta. Ihmiset salaavat asioita eri syistä, joihin liittyy häpeää ja pelkoa sekä epäluottamusta viranomaisia tai muita auttajatahoja kohtaan. Lapsi joutuu näissä tilanteissa kohtuuttoman ja hänelle kuulumattoman taakan kantajaksi.

6.4.2 Leikki

Leikkiminen on universaali ilmiö. Lapset leikkivät kaikkialla ja se on kaikille lapsille luontaisista. Jos leikkiminen jostain syystä estyy, estyy myös lapsen psyykinen kasvu ja kehitys. Leikki auttaa lasta tutkimaan, selventämään, jäsentämään ja ymmärtämään omaa ruumiista ja mieltä, kuten myös toisen ruumista ja mieltä. Leikki opettaa, eheyttää ja parantaa lasta. Se tarjoaa lapselle myös vaihtoehtoja elämää varten. Leikki on aktiivista toimintaa, joka tarjoaa lapselle suojaa tuskalta, kärsimykseltä ja tuholta. (Punamäki 2002: 182, 185.) Surullista kyllä, on olemassa myös lapsia, jotka eivät koskaan opi leikkimään. Tämä on merkki haitallisesta

kasvuympäristöstä. Lapsen ympäröivä elämä on vaatinut lapselta sen kaltaista valppautta ja varuillaan oloa, ettei leikkiin tai mihinkään muuhunkaan kuin arjessa varuillaan pysyttelemiseen ole jäänyt aikaa. (Sinkkonen 2008: 228.)

Leikin kehitys voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen, joita ovat kehollinen leikki, projektiivinen leikki ja roolileikki. Kehollisessa leikissä on vallitsevana äidin ja lapsen symbioottinen suhde. Leikin välineenä on oma keho, elementteinä kosketus, rytmi ja liike. Leikin tarkoituksena on etsiä vastausta kysymykseen miltä minusta tuntuu. Lapsen eriydyttyä omaksi itsekseen seuraava kehitysvaihe on projektiivinen leikki, jonka aikana lapsi etsii vastausta kysymykseen kuka minä olen. Mielikuvituksella on tässä leikin vaiheessa tärkeä rooli. Projektiivisen leikin kehittyessä siirrytään roolileikkeihin, joissa lapset tutkivat suhdettaan toisiin ja etsivät vastausta kysymykseen kuka sinä olet. Nämä leikin vaiheet heijastelevat lapsen ikää ja kehitysvaihetta, mutta esiintyvät myös päällekkäin. Jos lapsi ei kykene toteuttamaan jotain leikin vaihetta, joihin hänen ikätasonsa luo edellytykset, kertoo se häiriöstä lapsen kehityksessä. (Eklund & Janhunen 2005: 85-86.)

Eriksonin(1982) teorian mukaan leikkiä tarkasteltaessa siitä voidaan erottaa toisistaan leikkivälineiden ja kulttuurin muovaama leikki sekä yksilöllisiä, henkilökohtaisia ja ainutlaatuisia kokemuksia käsittelevä leikki. Tämän teorian mukaan leikki alkaa omasta kehosta ns. auto-kosmisena leikkinä, laajenee sen jälkeen lapsen hallitsemaan leikkivälineiden maailmaan eli mikrosfääriin ja lopulta etenee leikin kehittyneimpään muotoon makrosfääriin eli muiden ihmisten kanssa jaetuksi maailmaksi. (Hiitola 2000: 32.)

Leikki auttaa lasta käsittelemään kriisin aiheuttamia paineita. Leikin avulla lapsi pystyy käymään tapahtumaa läpi yhä uudelleen ja uudelleen tarpeen vaatiessa. Leikkiessään lapsi pystyy käsittelemään ja näkemään tapahtuman eri näkökulmista. Lapsi voi ottaa erilaisia rooleja ja niiden kautta päästä leikissä erilaisiin päätelmiin. Leikki tarjoaa lapselle turvallisen ilmapiiirin tutustua häntä mietityttäviin asioihin ja tapahtumiin. Aikuisia lasten leikkiminen, esimerkiksi kuolemaan liittyen, saattaa kauhistuttaa. Aikuisen kieltäessä tämänkaltaisen leikin, hän samalla estää lasta käsittelemästä hänelle vaikeaa asiaa. (Saari 2003: 265.)

Leikin avulla lapsi pyrkii ymmärtämään tapahtumia. Aikuisen ei tule pelästyä, vaikka lapsi leikin aikana saattaa kysyä vaikeita kysymyksiä. Tämä on lapsen keino yrittää ymmärtää ympäröivää maailmaa. Tapahtumien ymmärtämiseen lapsi tarvitsee aikuisen tukea ja apua. Lapsen kanssa voidaan käydä keskustelua asioista, kuten mitä ajatuksia kriisitilanne herätti, mistä hän kantaa huolta tai mitä kuvitelmia se synnytti. Aikuisen on oltava keskustelussa mahdollisimman totuudenmukainen, jotta luottamus lapsen ja hänen välillään ei vahingoitu. Tiedon, jonka aikuinen lapselle välittää, on oltava mahdollisimman tarkkaa ja virheetöntä sekä lapsen ajatusmaailmaa tavoittavan konkreettista. Keskustelun avulla aikuisen on myös mahdollista

selvittää, syyttääkö lapsi tapahtuneesta itseään ja oikaista mahdollisia väärinkäsityksiä. (Dyregrov 1993: 40-41.)

Leikki tarjoaa lapselle hänelle ominaisen tavan käsitellä vaikeaa asiaa. Leikin erilaiset ulottuvuudet antavat lapselle mahdollisuuden tutkia ja tarkastella tapahtumia ja niihin liittyviä omia tuntemuksiaan. Leikin avulla lapsi voi kokeilla ja ratkaista asioita eri tavalla kuin aidossa tilanteessa. Leikissä tilanteen voi käydä läpi uudelleen ja uudelleen eri näkökulmista ja rooleista lapsen oman luovuuden siivittämänä. Lapsi kykenee käyttämään mielikuvitustaan hyväksi leikeissä parantaen näin omia sopeutumismahdollisuuksiaan traumaattiseen tilanteeseen. (Saari 2003: 265.) Leikin avulla lapsen on mahdollista käsitellä kriisin eri osa-alueita yksitellen ja liittäen ne uudelleen kokonaisuudeksi. Leikki myös mahdollistaa onnellisen lopun kokeilemisen, joka lievittää jännitystä. (Dyregrov 1993: 70-71.)

Joskus leikit saattavat muuttua pakonomaisiksi toistoiksi, jolloin niistä puuttuu luovuus ja mielikuvitus. Tämänkaltainen tapahtumien läpi leikkiminen ei auta lasta hänen toipumisprosessissaan. Aikuisen tulee tällöin puuttua leikkiin ja auttaa lasta löytämään siihen uusia näkökulmia. Lapsi voi aikuisen tuella löytää leikkiinsä keinoja hallita ja käsitellä traumaattista tapahtumaa paremmin. Tämä voi tapahtua keskustelun avulla. Aikuinen voi myös antaa leikille toisenlaisen lopetuksen tai ohjata lasta vaihtamaan rooleja, jolloin leikki saa uudenlaisen merkityksen. (Saari 2003: 265-266.) Traumatisoituneessa leikissä lapsi juuttuu tiettyyn teemaan toistaen sitä pitkiäkin aikoja. Leikki ei ole iloista ja rentoutunutta, kuten tavallinen leikki vaan päinvastoin ahdistunutta ja jännitystä ylläpitävää, aivan kuten traumaattiseen tapahtumaan liittyvät muistotkin. (Broberg ym. 2005: 223.)

Traumaattisen kokemuksen läpikäyneet lapset esittävät tapahtumat usein varsin konkreettisesti ja siten kuin he ovat tapahtuman nähneet. Leikkiä seuraamalla voi saada käsityksen siitä mitä lapselle on tapahtunut, ellei se ole jo tiedossa tai jos on, tietoa siitä, miten lapsi on tapahtuman kokenut. Lapset usein myös kertovat mitä ovat leikissään tehneet, jos sitä heiltä kysytään. Päiväkodissa esimerkiksi pienen pojan uppoutuminen piirtelemään muoviveitsellä käsivarteensa saa toisenlaisen merkityksen, kun saadaan tietää hänen nähneen isänsä saaneen ryöstön yhteydessä puukoniskuja käsivarteensa. Mikäli aikuiset eivät tiedä mitä lapselle on tapahtunut, mutta lapsen käytöksen muutoksesta aavistavat jotakin olevan sen taustalla, voi leikki antaa tähän vihjeitä ja tarjota väylän asian selvittämiseen. (Broberg ym. 2005: 222-223.)

Kaikki olemme nähneet pienten lasten leikkejä, jotka syntyvät juuri elävästä elämästä heidän ympärillään. Lapset tuovat usein leikkeihinsä esimerkiksi kohtauksia, jotka ovat heidän kotielämästään. Usein lapset leikkivät esimerkiksi kotileikkejä, joissa vanhemmat riitelevät. Pohdimme, että nämä ovat myös tilanteita, jotka voivat pelottaa lasta ja joita hän jää mietti-

mään. Vanhemmat eivät useinkaan huomioi lasta näissä tilanteissa tai niiden jälkeen. Lapsi voi aistia aiheen arkaluontoisuuden eikä ota sitä vanhempien kanssa puheeksi. Leikin avulla lapsella on mahdollisuus käydä läpi tilannetta.

6.4.3 Kuvien käyttö ja piirtäminen

Pienille lapsille puhuminen ei ole helpoin tapa tuoda esille tuntemuksiaan. Tällöin lapselle tulee tehdä mahdolliseksi puhumisen ja keskustelun rinnalla käyttää asioiden käsittelyyn toiminnallisia keinoja, kuten kuvallista ilmaisua, kädentöitä, leikkiä, musiikkia, liikuntaa tai kirjoittamista. (Holmberg 2000:31.) Mitä enemmän lapsella on käytössään erilaisia itsensä ilmaisun keinoja, sen paremmin hän selviää kriisistä. Piirtämisessä toiminnassa on mukana liike, jonka avulla kuva syntyy, joka saa merkityksen. Piirtämisen avulla voidaan lisätä lapsen turvallisuuden tunnetta, kun hän voi jakaa aikuisen kanssa kokemuksiaan. (Parkkonen 2005: 8, 12, 16.)

Paperille voidaan piirtää tunteita, kuten pelkoa. Kriisitilanne tulee esille paperille kuvitettuna lyhennetyssä muodossa. Piirretyt kuvat saattavat viestittää esimerkiksi tapahtuman aikaansaamista vihan tunteista. Kuvista voi ilmetä myös lasten pelko oman kontrollin menettämisestä. (Dyregrov 1993: 86-87.) Kuvien piirtäminen voi toimia linkkinä lapsen ja aikuisen välillä, kun aikuisesta tai auttajasta tuntuu, ettei hän pääse eteenpäin lapsen kanssa eikä hänellä ole keinoja auttaa. (Huttula 2005: 36-37.)

Kuva auttaa lasta samaistumaan kuvan hahmoon ja sitä kautta tapahtumaan. Kuvan avulla lapsen on helpompi kertoa tapahtumista ja omasta tilanteestaan, tunteistaan ja reaktioistaan. Kuvakirja tai muu vastaava kuvitettu teos toimii kanavana keskustelun aloittamiseen kriisitilanteesta. Kirjaa ja kuvia voidaan katsella kahden lapsen kanssa tai yhdessä lapsiryhmän kanssa päiväkodissa ja samalla herättää keskustelua aiheesta. Kuvien välityksellä annamme lapselle luvan puhua traumaattisesta asiasta. Lapset, jotka eivät ole kokeneet traumaattista tilannetta, saavat valmiuksia kohdata sellainen ja mallin kertoa aikuisille heitä koskettavista asioista. (Holmberg 2000: 31.)

Lapsilla piirtäminen on noin kymmeneen ikävuoteen asti luonnollinen keino ilmaista itseään. Piirustuksen aihe välittää lapsen tunteita ja toiveita sekä alitajuisesti että tiedostetusti. Piirtäminen antaa lapselle väylän purkaa ahdistusta ja pahaa oloa. Se voi tapahtua spontaanisti tai ohjatussa tilanteessa aiheeseen johdatellen. Väkivaltaisessa traumaattisessa tilanteessa lapsi saattaa piirtää eläinhahmoja tai mielikuvitusolentoja. Eläinhahmot kuvastavat lapselle tärkeitä henkilöitä ja todellisia tapahtumia. Lapselta voi kysyä selkeitä suoria kysymyksiä ku-

van tapahtumista ja hahmoista. Lapsen puhuessa hahmoista eläiminä, aikuisenkin kannattaa tehdä niin, vaikka hän tietäisi, että kyseessä on todellisuudessa joku tietty henkilö. (Holmberg 2000: 31.)

Piirtämisen avulla lapsi työstää traumaattista kokemustaan. Lasten piirustukset kertovat heille tärkeistä asioista ja tapahtumien yksityiskohdista. Aikuisen tehtävänä on keskustella lapsen kanssa hänen piirustuksestaan ja kysellä mitä kuvatut asiat tarkoittavat tai merkitsevät lapselle. Näin aikuinen saa selville lapsen olennaiset lähtökohdat ja kykenee auttamaan häntä paremmin. (Saari 2003:266.) Piirtäminen ja värien käyttäminen antavat lapselle tilaisuuden tuoda oma kokemus muiden kanssa jaettavaksi. Se tarjoaa lapselle mahdollisuuden ilmaista tapahtuman aiheuttamia tunteita, kuten kauhua, suuttumusta ja vihaa. Piirtäminen luo koko tapahtumalle hahmon ja muodon ja näin se samalla toimii keinona jäsentää sitä lapsen mielessä. Sanallinen ilmaisu yhdistettynä kuvan käyttöön on lapselle hyväksi käsiteltäessä vaikeita asioita. (Parkkonen 2005: 8.)

Kuva on lapselle moniselitteinen ärsyke, jonka avulla hän kykenee tuomaan esille peitettyjä tai tunnistamattomia tunteitaan. Traumaattisissa tilanteissa on todettu hyväksi käyttää kuvan apuna kerrottua tai luettua tarinaa. (Ayalon 1995: 47, 58.) Aikuinen voi kysymällä lapselta tämän tekemistä kuvista, päästä yhteyteen lapsen kanssa vaikeisiin kokemuksiin liittyen. Tärkeätä on antaa lasten kertoa itse ja tulkita kuviaan. Aikuinen voi esittää tarkentavia kysymyksiä ja kuvien kautta johdattaa keskustelua siihen mitä hän tietää tapahtuneen. Kuvien piirtämisen avulla lapselle voi itselleen avautua tunteita, joita hän ei aiemmin osannut nimetä. Kuvan avulla pieni lapsi, jolla ei ole sanoja, voi käydä läpi tapahtumaa. (Huttula 2005: 35.)

Aikuinen voi tehdä lapselle värityskirjan eri tunnetiloja kuvaavien kuvien avulla. Lapsen värittäessä kuvia aikuinen voi samalla kertoa kuvaan liittyvää tarinaa. Lasta tulisi auttaa huomaamaan kuvan hahmossa olevia tunteen merkkejä, esimerkiksi ovatko silmät kyynelissä. (Holmberg 2000:31.) Piirretyn kuvan, hahmon, avulla lapsi voi kertoa mihin häntä sattuu. Piirtäminen ja kuvat antavat lapsen pahalle ololle kasvot. (Leijala - Marttila 2005: 16.) Erilaisissa lasten surutyökirjoissa voi esimerkiksi olla valmiina ihmishahmon ääriviivat, johon lapsi voi aikuisen kysellessä piirtää mihin hänessä sattuu tai missä tuntuu pahalta.

Kuviin kuuluvilla väreillä on myös oma merkityksensä. Suru kuvataan yleensä mustana ja pelko vihreänä. Jännitys on oranssia ja järkytys harmaata. Vaaleansininen kuvaa epäuskoa ja tummansininen vihaa. Kipu kuvataan punaisena, väsymys violettina ja yksinäisyys ruskeana. Onni näyttäytyy keltaisena ja vaalean punainen kuvastaa kaipausta. (Holm & Turunen 2005: 18, 34.) Holmbergin mukaan on kuitenkin muistettava että ilman terapiakoulutusta tehtävämme ei ole tulkita tai analysoida lasten piirustuksia. Tärkeintä on antaa lapselle mahdollisuus ker-

toa tunteistaan ja kokemastaan sekä tukea lapsen kehitystä. Pahan olon piirtäminen paperille vähentää pahaa oloa. (Holmberg: 2003: 47-48.)

6.4.4 Satu

Holmberg toteaa satukirjoissa käytävän läpi elämään liittyviä asioita satuna. Kertomuksen avulla lapsen on helpompi samaistua ja käsitellä sadussa ilmenneitä elämän tosiasioita, kuten tunteita ja kokemuksia. Satujen välityksellä tämä tapahtuu lapselle turvallisella tavalla. Vaikea asia pystytään kohtaamaan paremmin sadun avulla etäämmältä. Luettaessa yhdessä satua kannattaa pysähtyä ajoittain pohtimaan lapsen kanssa, mitä sanoilla tarkoitetaan ja mitä ne kertovat meille. Näin on mahdollista päästä keskustelemaan aiheesta ja lapsi pääsee kosketuksiin omien tunteidensa kanssa sekä kykenee pukemaan niitä sanoiksi. Tunteellisten satujen kohdalla lapset voivat pohtia, miltä tarinan päähenkilöstä tuntuu ja samaistua tähän. (Holmberg 2000: 27-28, 31.) Nykyisin satukirjoista puhutaan myös ns. tunnetarinoina, kun satuja käytetään tietynlaisina täsmätarinoina. Tämä tarkoittaa sitä, että lapselle luetaan kirjoja, joiden tarina vastaa juuri hänen omaa kokemustaan. (Holmberg 2003: 39.) Esimerkiksi vanhempansa menettäneelle lapselle voidaan lukea lastenkirjaa, joka käsittelee tätä aihetta.

Hyvän sadun peruselementtejä ovat etäännyttävä alku, selkeä juoni ja hahmot, hyvän ja pahan taisteleminen, päähenkilön selviäminen koettelemuksista ja onnellinen loppu. Hyvä ja paha ovat sadussa, koska kaikissa ihmisissäkin on näitä puolia. Satua kuunnellessaan lapsi saa samaistumisen kautta oikeutuksen myös hänessä oleville negatiivisille tunteille, jotka usein kielletään. Kun lapsi lukee aikuisen kanssa satua, hän saa kokemuksen, että hänet hyväksytään kaikkine tunteineen. Hahmot ovat selkeitä, jotta niihin on helppo samaistua. Lapsi samaistuu hyvään hahmoon, koska tuntee myötätuntoa tätä kohtaan ja luontaista vastenmielisyttä pahaa kohtaan. Paha saa aina sadussa palkkansa ja lapsi kokemuksen oikeudenmukaisuudesta. Päähenkilön selviäminen kaikista niistä vaikeuksista, joissa lapsi on eläytymisen muodossa ollut mukana, antaa hänelle tunteen siitä, että jos sadun hahmo selvisi kaikesta tuosta, voi hänkin selvitä vaikeuksista. (Mäki & Arvola 2008: 38-39.)

Kemppainen kiteyttää hyvän sadun ominaisuuksiksi sen, että se edistää luovaa ajattelua, estää ennakkoluuloja, antaa ideoita, jäsentää ympäristön havaitsemista, edistää lapsen puheen kehitystä, avartaa ihmis- ja maailman kuvaa sekä antaa käyttäytymismalleja pulmatilanteita varten. Sadun keinoin lasta voidaan opettaa ajattelemaan asioita oikean ja väärän sekä hyvän ja pahan kannalta. Sadut auttavat heitä ymmärtämään itseä ja ulkopuolista maailmaa sekä opettavat empatiaa. (Kemppainen 2000: 4-5.)

Kirjoitettua sanaa on osattu käyttää hyväksi jo kautta aikojen. Sen on todettu auttavan ihmisiä ymmärtämään ja selvittämään vaikeuksiaan. Lapsen ymmärryksen ja tekstin välinen vuorovaikutus auttaa lasta ymmärtämään itseään paremmin. Se auttaa myös itsetunnon nostamisessa sekä ristiriitojen ja ongelmien ratkaisemisessa. Kirjoitettu teksti selkiinnyttää ja luo lapsen omaa arvomaailmaa ja lisää tunneherkkyyttä. Tarinaa käytetään hoitavana elementtinä lasten kanssa, jotka ovat kohdanneet kriisin. Sen avulla voidaan nostaa esille lapsen syvempiä tuntemuksia ja kokemuksia, kun lapsi kykenee samaistumaan tekstissä ilmeneviin eri roolihahmoihin. Teksti antaa lapselle miettimisen aiheita ja synnyttää näin erilaisia uusia ratkaisuja ja ymmärrystä tapahtunutta kohtaan. Lapsi saa mahdollisuuden käydä asiaa läpi prosessinomaisesti, pala kerrallaan, hänelle itselle sopivassa tahdissa. (Ayalon & Flasher 1997: 65.)

Sadut ja tarinat voivat parantaa ja hoitaa. Niitä käytetään menetysten, kriisien ja traumojen käsittelyyn, lapsilla, nuorilla ja myös aikuisilla. Sadut antavat mahdollisuuden kielteisten tunteiden työstämiseen. Sadut tarjoavat pehmeämmän tavan lähestyä omaa elämäntilannetta ja lukuisia välineitä ratkaista omaan arkipäivään liittyviä ongelmatilanteita. Satu voi toimia myös siltana dialogin avaamiseen aikuisen ja lapsen välillä, kun keskusteleminen on hankalaa tai mahdotonta. (Mäki & Arvola 2008: 25, 36; Arvola & Pekkanen 183.) Lastensuojelulaitoksissa pienille lapsille luetaan iltasatuja ja murrosikäisille pidetään tarinaryhmiä. Sadun tai tarinan lukutuokiot ovat suosittuja ja niissä tapahtuu edellä kuvatun laista keskusteluyhteyden löytämistä sadun kautta. Kipeitä ja arkoja asioita on helpompi ja turvallisempi käsitellä välimatkan päästä.

Lapset voivat tekstin avulla käsitellä omia tunteitaan ja kokemuksiaan peilaamalla niitä tarinan hahmoin ja tapahtumiin. Lapsen ymmärtäessä, että jollekin toiselle on käynyt samalla tavoin, hän kokee helpotuksen tunteen. Lapsi ymmärtää, ettei hän ole ainoa, jota on kohdannut tämän kaltainen kauhea tapahtuma. Lapsen on helppoa kokea omakseen kertomuksen eläinhahmot tai mielikuvitusolennot. Samaistumisen kohteissa on tärkeää ihmistä ja ihmisen käyttäytymistä hyvin lähellä olevat piirteet ja ominaisuudet. Hyvän aikuisen roolimallin puuttuessa mielikuvitushahmo voi myös toimia korvaavana roolimallina. (Ayalon & Flasher 1997: 66.)

Satuhahmot toimivat lapsen tunteiden ja käyttäytymisen peileinä. Sadun hahmo auttaa lasta käsittelemään omia toiveitaan ja turhautumisiaan. Sadun kautta lapsi pääsee käsittelemään omia hyviä ja huonoja puoliaan. Se luo lapselle välimatkaa kipeisiin asioihin ja auttaa niiden käsittelyssä. Satu tarjoaa turvallisen ympäristön käsitellä esimerkiksi vanhemman kuolemaa. Satu ja sen luoma välimatka auttaa lasta henkisesti jaksamaan ja vahvistamaan voimavarojaan. Tämä luo lapselle voimia jaksaa kohdata ja selvittää omat vaikeutensa erilaisin keinoin. Lapset, jotka eivät uskalla tai halua keskustella kokemuksistaan ääneen, saavat näin mahdol-

lisuuden kertoa tuntemuksistaan ja kokemuksistaan satuhahmon kautta. (Ayalon & Flasher 1997: 66.)

Sadut sisältävät paljon opetuksia, jotka ovat lapsille tärkeitä. Niiden kautta lapsi saa välineitä käsitellä ja hallita arjen asioita ja todellisuutta. Esimerkiksi Punahilkka-sadun voidaan katsoa nykypäivään peilattuna sisältävän opetuksen siitä, ettei tuntemattomaan aikuiseen voi luottaa eikä hänen mukaansa saa lähteä. Sadussa Punahilkka unohtaa noudattaa äidin neuvoja ja varoituksia ja päätyy lopulta suden kitaan, josta metsästäjä hänet pelastaa. (Kemppainen 2000: 6.) Sadun kautta lapsen kanssa voi myös käydä läpi erilaisia uhkaavia tilanteita, joita eteen voi tulla ja valmentaa näin lasta kohtaamaan niitä. Tämä voi toimia turvakasvatuksena, joka varmasti jää paremmin lapsen mieleen kuin pelkkä varoittelu.

Lapsen käydessä läpi sadussa esiintyvien hahmojen vaikeuksia ja tapahtumia, hän alkaa samalla ymmärtää omaa käyttäytymistään, miksi hän teki juuri niin kuin teki ja mikä tarve hänet ohjasi tekoon. Lapsi kiipeää omien esteidensä yli sadun avulla. Lapselle luettava tai suullisesti kerrottava kertomus tulisi valita huolellisesti, jotta se on lapsen tilanteeseen sopiva ja hyödyttää näin parhaiten lasta. Kertomus toimii peilinä lapsen oman maailman kanssa kriisitilanteessa. Tarinan näkyvä ja järkeenkäypä pinnallinen tieto sisäistetään nopeasti, mutta mielikuviin, vuoropuheluihin ja vertauskuviin sisällytetyt opit lapsi sisäistää pikku hiljaa alitajunnan kautta. (Ayalon & Flasher 1997: 66-67.)

Hyvä satu herättää lapsen mielenkiinnon ja juuri mielikuvituksen avulla lapsi voi löytää ratkaisun vaikeuksiinsa. Sadut vievät eteenpäin lapsen ajatusmaailmaa ja auttavat häntä omien tunteiden tulkitsemisessa ja ymmärtämisessä. Satu myötäelää lapsen ahdistusta ja huomioi toiveita. Tarinassa tulee olla ymmärrystä lasta kohtaan ja sen tulee tarjota ratkaisua ongelmaan. Tämä on mahdollista, kun satu on mahdollisimman lähellä lapsen omaa persoonallisuutta. Sadussa selviää tilanteen vakavuus samalla, kun se kohottaa kuulijansa luottamusta itseensä ja tulevaisuuteen. (Ayalon & Flasher 1997: 67.)

Satu on erittäin hyvä ja vaikuttava tapa käsitellä vaikeita asioita. Satu saattaa nousta hyvin merkittävään asemaan käytäessä läpi lapsen sisällä kokemaa ahdistusta ja tuskaa tai erilaisia paineita, joita häneen kohdistuu. Satua käytettäessä hyväksi kriisitilanteen läpikäymisessä lapsen iällä ei ole väliä. Jokaisen sisällä oleva lapsi kykenee samaistumaan sadun tarinaan sanojen, vertauskuvien, merkitysten, säkeiden ja rytmin avulla. Satu tulee kertoa tai lukea värikkäästi, jolloin lapsi saadaan kiinnostumaan siitä ja hän valpastuu kuuntelemaan aktiivisesti. Satua voidaan työstää läpi myös näyttelemällä sitä, laulamalla, piirtämällä, leikkimällä tai kirjoittamalla. (Ayalon & Flasher 1997: 67-68.)

7 KRIISIKIRJASEN SUUNNITTELUVAIHE

7.1 Aloitusvaihe

Halusimme tehdä yhdessä opinnäytetyön, koska meitä molempia kiinnostaa sama aihepiiri eli kriisityö. Olemme myös molemmat sitä mieltä, että yhdessä tehtävä opinnäytetyö antaa enemmän meille itsellemme, kun voimme jakaa näkemyksiä. Koemme parityöskentelyn myös turvaa antavaksi, koska näin työn kanssa ei ole yksin vaan eteen tulevia haasteita ja ongelmia voi jakaa yhdessä.

Opinnäytetyön aiheen löytäminen tuotti alkuun tuskaa ja ahdistustakin. Olimme kuitenkin luottavaisia ja lopulta kärsivällisyys palkittiin. Kartoitimme eri vaihtoehtoja ja tiedustelimme ensin Hyvinkään kaupungin päivähoidon puolelta, olisiko heillä tarvetta esimerkiksi tutkia päiväkotien valmiuksia kohdata kriisissä oleva lapsi ja mahdollisesti tuottaa vanhemmille jaettavaa materiaalia, miten tukea lasta kriisissä. Teimme tiedusteluja myös Vantaan koulutoimen puolelle. Aiheen ja yhteistyökumppanin etsimistä rajasi se seikka, että opinnäytetyömme täytyy käsitellä alle 8-vuotiaita lapsia, koska toinen meistä haluaa lastentarhanopettajan pätevyyden.

Vastaanotto vaikutti alkuun nihkeältä, mutta poiki Hyvinkääläisen päiväkodin johtajan ja kriisityöntekijän kiinnostuksen haluamme kohtaan tehdä opinnäytetyö lasten kriiseihin ja traumoihin liittyen. Hän on ollut itse aikoinaan perustamassa Hyvinkään Mobilea, nykyiseltä nimeltään Hyvinkään Kriisikeskusta, joka on yksi Suomen Mielenterveysseuran kriisikeskusverkostoon kuuluvista kriisikeskuksista. Hän kertoi, että Hyvinkään Kriisikeskus on järjestänyt yhdessä seurakunnan kanssa mm. lasten debriefing-ryhmiä, jotka ovat mallinnettu Hyvinkään kaupungilla toimivaksi psykososiaaliseksi palveluksi. Saimme myös kuulla, että Hyvinkään Kriisikeskuksessa toimii lasten sururyhmiä, joista on tehty yksi opinnäytetyö, mutta nyt sinne kättäisiin materiaalia lasten traumaattisiin kokemuksiin liittyen.

Kiinnostuksemme heräsi heti ja päätimme ehdottaa yhteistyötä. Toiselle meistä Suomen Mielenterveysseuran toiminta on tuttua entuudestaan, hänen suoritettuaan opiskeluun liittyvän harjoittelun Sos-keskuksessa, jolloin yhteistyökumppani vaikutti sitäkin kautta hyvältä ja luotettavalta vaihtoehdolta. Otimme yhteyttä Hyvinkään Kriisikeskukseen, jossa oltiin kiinnostuneita opinnäytetyötämme kohtaan ja sovimme palaverin 28.10.2008, jolloin oli tarkoitus kartoittaa, syntyisikö sopimusta välillemme.

7.2 Kohderyhmä ja käyttötarkoitus

Ensimmäisessä palaverissa meille selventyi, mitä Hyvinkään Kriisikeskus halusi. Kohderyhmäksi tarkentuivat leikki-ikäiset ja juuri lukemaan oppineet ala-asteikäiset 4-8-vuotiaat lapset, jotka ovat kokeneet jonkin äkillisen traumaattisen tapahtuman ja tarvitsevat kriisiapua. Hyvinkään kriisikeskuksen työntekijät olivat työssään kokeneet lapsille suunnatulle kirjalliselle materiaalille tarvetta apuvälineeksi lasten auttamiseen.

Kirjasesta oli tarkoitus valmistaa sellainen, että sitä voitaisiin myydä ja markkinoida laajempaan käyttöön kriisitilanteita varten. Tällaista materiaalia, joka on suoraan suunnattu lapsille, ei Suomessa tietävästi ole juuri julkaistu. Paljon on olemassa toki lastenkirjoja, jotka käsittelevät lapsen surua, menetystä tai jotain äkillistä ikävää tapahtumaa, kuten myös aikuisille jaettavaa materiaalia siitä, miten auttaa lasta kriisin kohdatessa. Tämä materiaali tulisi kuitenkin suoraan puhuttelemaan lasta, lasten omalla kielellä ja olisi helposti käyttöön otettava ja mukana kuljetettava materiaali.

Lapset avun kohderyhmänä ovat siitä vaikea ryhmä, että puhe ei tavoita heitä samalla tavalla kuin aikuisia eikä heillä myöskään ole aina sanoja kertomaan milta heistä tuntuu. Tarvitaan muita keinoja puheen lisäksi havainnollistamaan asioita lapselle ja selvittämään miten lapsi asioita kokee. Tässä yhteydessä kuvan ja lapselle ymmärrettävän tekstin käyttö tulivat esille. Tavoitteeksi kirjasen koostamisessa asetettiin, että lapsi ymmärtää sanoman kuvista ja juuri lukemaan oppinut lapsi myös tekstit. Ihanne olisi, että lapsi katsoisi kirjasta yhdessä aikuisen kanssa ja se saisi aikaan vuoropuhelua heidän välillään kuvien ja tekstin kautta itse äkillisestä tapahtumasta, joka lasta on koskettanut.

7.3 Työnjako

Jaoimme keskenämme vastuualueita. Ohjausryhmän tapaamisissa sovimme pyrkivämme olemaan molemmat paikalla, koska näin saisimme tilaisuuden myös keskenämme jakaa näkemyksiämme ohjausryhmän tapaamisten annista jälkikäteen. Lähdimme liikkeelle oheismateriaalin hankkimisesta, jota varten meille luvattiin käyttöömmme kahdensadan euron budjetti. Ohjausryhmän kanssa sovimme yhteisten tavoitteiden määrittelystä ja aikatauluttamisesta.

Ohjauskerroista sovimme pitävämme päiväkirjaa, koska opinnäytetyössämme luonnollisesti kuvaamme myös hankkeen tekoprosessia. Jokaisen ohjauskerran jälkeen sovimme käyvämme myös kahdenkeskisen reflektiivisen keskustelun omista tunnelmistamme ja näkemyksistämme.

Pienten lasten kriisikirjasen kuvitukseen ja tekstitykseen tarvitsimme luonnollisesti teoreettista tietoa pohjaksi. Tiedon hankinnassa jaoimme alueita emmekä hankkineet samoja lähteaineistoja. Kirjasen toteutuksen kohdalla sovimme työnjaosta, jossa Jaanan vastuualueena on enemmän kirjoitetun tekstin pohtiminen ja Kirsin vastuulla on syventyminen kuvittamisen puolelle. Kumpaakaan aluetta ei voi kuitenkaan toteuttaa irrallisena osana toisistaan ja kuvituksen ja tekstien on oltava yhteensopivat, joten sovimme tekevämme tiivistä yhteistyötä pohtien kokonaisuutta. Ohjausryhmä toimi kriisikirjasen ideoinnin tukena sekä koko prosessin toteutuksen valvojana.

7.4 Aikataulu

Kriisikirjasen sovittiin valmistuvan kevään 2009 aikana. Ensimmäinen ohjausryhmän kokoontuminen tapahtui joulukuussa 2008 ja muut 2009 talvella ja keväällä. Esitimme toiveenamme, että ohjausryhmän tapaamisia olisi mahdollisimman monta, jotta saisimme riittävästi tukea varsin haasteelliseen projektiimme. Alustavasti sovimme, että ohjaukset tulisi olemaan neljä.

Ohjaukset ei sovittu kaikkia kerrallaan vaan aina kunkin ohjauksen jälkeen seuraava tapaaminen, koska päivän annin jälkeen oli helpompi arvioida kuinka pitkä aika välityöskentelyllemme olisi kulloinkin sopiva. Takarajasta eli kirjasen valmistumisesta kevään aikana sovimme pitävämmekin kiinni. Tässä kohdoin koimme ohjausryhmän työskentelyn kurinalaisuutta tukevaksi ja hyväksi asiaksi. Ilman tätä "selkärankaa", itsemme tuntien, aikataulujen venyminen olisi voinut olla hyvinkin mahdollista.

7.5 Ensimmäinen kokoontuminen yhteistyön sopimiseksi

Tapasimme Hyvinkään Kriisikeskuksessa 28.10.08. Paikalla olivat lisäksi kriisikeskuksen toiminnanjohtaja ja kaksi työntekijää, joista toinen oli perheterapeutti ja toinen kriisi- ja traumapsykoterapeutti koulutustaustaltaan. Palaverin aikana hahmottui Hyvinkään Kriisikeskuksen tarve. He halusivat 4-8-vuotiaille lapsille suunnatun kirjasen, jota voisi käyttää apuvälineenä auttamistyössä kriisitilanteissa. Tilanteet, joissa kirjasta on tarkoitus käyttää, tarkentuivat äkillisiin traumaattisiin kriiseihin, joita voivat olla esimerkiksi vanhempien kuolema, itsemurha tai onnettomuus.

Tässä yhteydessä kävimme myös läpi työkokemustaustaamme ja sitä mitä vahvuuksia ja annettavaa meillä voisi olla tähän hankkeeseen. Totesimme, että toisella meistä on vahvuutena kuvallinen ja toisella kirjallinen ilmaisu, joka on omiaan edistämään tuotoksen onnistumista.

Pohdimme myös, että on hyvä, kun toisella meistä on kokemusta pienten lasten kanssa työskentelystä ja toisella taas kriisityön koulutusta ja kosketuspintaa kriisiluonteiseen työskentelyyn. Tämän lomassa myös pohdimme, olisiko toisen meistä hyödyllistä suorittaa kolmas työharjoittelu Hyvinkään Kriisikeskuksessa. Tämä suunnitelma peruuntui kuitenkin myöhemmin käytännön esteisiin.

Kriisikirjaisen tuottaminen tulisi olemaan erittäin haasteellista, koska kuvien ja tekstin tulisi olla sellaisia, että ne koskettaisivat yleisesti traumaattisia kriisejä, joita lapset saattavat kohdata. Kirjanen ei myöskään saisi traumatisoida lapsia lisää. Kirjasta tulisi voida käydä läpi lapsen kanssa akuuttivaiheessa ja sen on määrä toimia auttamisen apuvälineenä. Kirjaisen tulisi olla myös kustannuksiltaan niin halpa, että sitä voitaisiin jakaa asiakkaille ja yhteistyökumppaneille. Sovimme Hyvinkään Kriisikeskuksen huolehtivan hankkeesta aiheutuvista kuluista ja kustannuksista.

Keskustelimme myös opinnäytetyön teoriaosuudesta. Luonnollisesti Hyvinkään Kriisikeskuksen väki oli ennen kaikkea kiinnostunut opinnäytetyön tuotoksesta eli kirjasesta, koska siihen oli ilmennyt selkeä tarve ja he olivat tämän meiltä tilanneet. Puhuimme kuitenkin esimerkiksi siitä, että julkisessa keskustelussa on tullut esille vanhempien tarve saada ohjeistusta sille, millä tavoin puhua lapselle vakavista, traumaattisista tapahtumista.

Pohdimme, että kohderyhmän, joille esitteen teemme, vanhemmat ovat usein niin järkyttyneitä itse, että eivät kykene lasta tukemaan. Tällöin tärkeään asemaan nousevat lapsen lähiverkostossa olevat muut aikuiset ja ammattiauttajat. Usein myös kriisityön ammattilaiset voivat olla neuvottomia pienen lapsen ollessa auttamisen kohde. Kirjanen antaa tähän apuvälineen. Se voi myös toimia muistuttujana työntekijöille, että pieni lapsi on huomioitava kokonaisvaltaisesti. Kirjanen voi ehkä edesauttaa sitä, että lapselle annetaan aikaa ja häntä kuullaan, kun konkreettisesti pysähdytään kirjasta katsomaan ja lukemaan hänen kanssaan. Kirjaisen avulla on myös mahdollista saada selville miten lapsi on tilanteen kokenut.

Saimme ohjausryhmässä tutkittavaksemme materiaalia, joista yksi oli ruotsinkielinen Norjan Bergenin Kriisikeskuksen työntekijöiden tekemä lasten traumaattisia kriisejä käsittelevä ohjeistuskansio, joka on myös julkaistu kirjana. Teosta ei ole julkaistu Suomen kielelle, mikä herättää Hyvinkään Kriisikeskuksessa ihmetystä. Teos on varsin uraa uurtava. Emme löytäneet suomenkielisenä samankaltaista teosta, jossa olisi niin käytännönläheisin ja konkreettisin esimerkein kuvattu miten lasta tai nuorta voidaan tukea erilaisissa äkillisissä kriisitilanteissa. Teoksessa "Hjälp till unga och barn i kris" kuvataan esimerkiksi miten kertoa 8-vuotiaalle tytölle, että hänen äitinsä on syyllistynyt seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja joutuu vankilaan. Kirjassa kuvataan erilaisia keinoja, millä tavoin kertoa lapsille vaikeista asioista sekä miten

kertoa asioista ikätasolle ymmärrettävällä tavalla. Tässä esimerkissä äiti kirjoittaa tyttärelleen kirjeen, jossa selittää asian.

Kuulimme, että Pohjoismaista Ruotsissa ja Norjassa on kehitetty pidemmälle valmiuksia kohdata lasten traumaattisia kriisejä. Suomessa on keskitytty vanhempiin ja lapsen huomioiminen omana itsenään kriisissä on jäänyt vähäisempään osaan. Toiveena meille esitettiin, että nimenomaan tutkisimme ulkomaalaista materiaalia, joista voisimme saada ideoita. Meille ehdotettiin esimerkiksi, että hankkisimme Amazon kirjakustantamon kautta muissa maissa julkaistuja lapsille suunnattuja satukirjoja, jotka käsittelevät tavalla tai toisella aihepiiriä ja joista voisimme saada ideoita. Katselimme myös tapaamisessa erilaista ulkomaalaista materiaalia, kuten kirjoja ja työkirjoja ideointia varten.

Teimme sopimuksen opinnäytetyöprosessiin lähtemisestä kriisikeskuksen kanssa ja sovimme, että ohjauspalaveriajat lyödään lukkoon vasta opinnäytetyömme ohjaavan opettajan tapaamisen jälkeen.

Meiltä pyydettiin, että alkuun hankkimamme materiaalit ja ideat joita löydämme, tallentaisimme muistitikulle ja voisimme niitä sitten yhdessä pohtia. Sovimme, että saamme tueksemme ohjausryhmän, jossa on kriisityötä tekeviä ammattilaisia. Ohjausryhmän suunnitelimme alustavasti kokoontuva neljä kertaa, ensimmäisen kerran mahdollisesti joulukuussa. Lisäksi työryhmän taustatueksi kysyttäisiin psykologi ja kriisi- ja traumapsykoterapeutteja Soili Poijulaa, joka toimii konsulttina Hyvinkää Kriisikeskuksessa.

Pohdimme, missä muodossa kriisikirjanen toteutettaisiin. Päädymme kuviin, jotka mukailisivat kriisin vaiheita ja tekstiin, joka on kirjoitettu lapselle ymmärrettävään muodossa. Keskustelimme myös siitä, olisiko kirjaseen hyvä lisätä kiteytettynä ohjeistukset aikuiselle siitä, mitä on syytä muistaa tukiessa lasta äkillisen kriisin kohdatessa. Saimme vapaat kädet miettiä mitä hahmoja kuvituksessa esiintyy ja miten tekstissä pystymme välittämään viestin lapselle ymmärrettävästi. Meille korostettiin, että ohjausryhmän tarkoitus on toimia tukena, kun itse olemme toteuttajia. Sovimme, että seuraavaan tapaamiskertaan mennessä meillä on kuvien ja tekstien luonnokset valmiina.

7.6 Ohjausryhmän ensimmäinen kokoontuminen

Varsinaisessa ensimmäisessä ohjausryhmän tapaamisessa toimme mukana alustavat kuvat ja tekstin. Kävimme Kirsin piirtämiä kuvia läpi. Niihin toivottiin selkeytystä. Pienet yksityiskohdat eivät painettuna välttämättä näyttäisi hyvältä ja väritykseen toivottiin myös lisää vahvuutta. Kirsiä pyydettiin valmistamaan seuraavaan kertaan parannellut kuvat a-nelosen kokoi-

sina. Tekstien osalta Jaana luki pupuloron (ks. Liite 2.). Lorun muotoon ja kokonaisuuteen oltiin tyytyväisiä. Riimitykset ja rytmitys vaativat kuitenkin vielä hiomista, joten tekstin työstämistä täytyisi jatkaa.

Pohdimme tällä kerralla myös vaihtoehtona piirättää kirjaseen kuvia Hyvinkääläisen päiväkodin lapsiryhmällä. Jätimme avoimeksi tulisiko kirjaseen lasten kuvia vai kuvat, jotka Kirsi oli hahmotellut. Pohdimme, olisiko lapsille suunnattuun materiaaliin paras ratkaisu lasten itsensä piirtämät kuvat.

Ohjausryhmään kuuluva päiväkodin johtaja ehdotti, että hän järjestäisi Hyvinkääläisessä päiväkodissa toimintatuokion, jossa lapsiryhmää piirätettäisiin tekemämme lorun pohjalta ja katsottaisiin tulisiko sitä kautta käyttökelpoisia piirustuksia, joita voitaisiin pitää vaihtoehtona Kirsin piirtämille kuville. Näin myös tekstin toimivuutta tulisi testattua. Hän kertoi hakevansa tutkimusluvan toimintahetkiä varten koskien Hyvinkään kaupungin päiväkoteja ja luonnollisesti myös lasten vanhemmilta pyydetäisiin kirjalliset luvat.

7.7 Ohjausryhmän toinen kokoontuminen

Toisella kerralla katselimme lapsiryhmän piirtämiä kuvia. Muutama hyvä kuva oli mielestämme joukossa. Kirsin piirtämät kuvat sovittiin lähetettävän kriisikeskuksen käyttämään painofirmaan arvioitavaksi, samoin kuin kaksi lasten tekemää kuvaa. Niistä otettaisiin koevedokset. Kirsi ehdotti, että voisimme hänen entisessä työpaikassaan päiväkodissa piirättää lisää kuvia lapsilla. Sovimme myös, että tekstin pohjalta Hyvinkään Kriisikeskuksen draamalliseen ilmaisuun perehtyneet työntekijät valmistaisivat lorun pohjalta draamallisen kaaren (katso Liite 3.) esitettäväksi päiväkodissa tunnelman virittäjäksi ja luovuuden herättämiseksi lapsissa. Sovimme pyytävämme vanhemmilta kirjallisena luvat piirättää lapsia näytelmän ja tekstin pohjalta heränneistä ajatuksista (katso Liite 1.). Sovimme itse hoitavamme ja ohjeistavamme tämän lapsiryhmän piirättämisen päiväkodin henkilökunnan avustamana sekä laativamme lupakysymyskaavakkeen vanhemmille. Näytelmäosuuden hoitaisivat Hyvinkään Kriisikeskuksen työryhmä.

Sovimme muodostavamme lapsista neljä ryhmää, yksi ryhmä kutakin lorun säettä kohden, joiden kunkin sovittiin piirtävän lorun säkeestä ja draaman kaaren herättämistä ajatuksista kuvia. Lorun säettä luettaisiin kussakin ryhmässä ja kerättäisiin myös lasten tuottamia ajatuksia paperille.

Luvan kysymistä varten meitä ohjeistettiin korostamaan, että päivän aihe ja toiminta on lapsille opettelua elämää varten. Tämän tapainen toiminta harjaannuttaa lapsia kohtaamaan

vaikeita tilanteita todellisessa elämässä ja valmentaa heitä puhumaan niistä. Toimintatuokio auttaisi lasta myös huomaamaan ryhmissä, että pelottavia asioita sattuu elämässä kaikille ja niistä voi selvitä ja on oikein pyytää apua.

Opinnäytetyömme teoriaosuudesta puhuttaessa eräs ohjausryhmän jäsen kysyi, miksemme haastattelisi lapsia opinnäytetyötämme varten. Ajatus yllätti meidät, se viehätti, mutta vaikutti samalla vaikealta toteuttaa ja jäimme pohtimaan myös asian eettisyyttä. Emme kokee olevamme riittävän harjaantuneita kriisityössä, jotta voisimme ottaa opiskelijoina vastuun avaamalla lasten kanssa näin vaikeita keskustelun aiheita. Tähän eräs ohjausryhmän jäsen totesi, että usein aikuiset turhaan pelkäävät tämänkaltaisten asioiden esille ottamista lasten kanssa. Hän toi esiin, että lasten kanssa voi puhua mistä asioista vaan, kunhan sen tekee lapsen ikätasoa vastaavalla tavalla.

Keskustelimme paljon tekstin hiomisesta, riittämisestä ja rytmittämisestä. Ohjausryhmä halusi kuvien värit vielä tummemmiksi ja kirkkaammiksi sekä raamit kuvien ympärille. Kirjasta olisi tullava Hyvinkään Kriisikeskuksen tarpeita vastaava, koska he ottavat sen käyttöönssä työvälineekseen. Kirjaseen tulisi olla lapsen käteen "istuva" ja uteliaisuutta herättävä. Kriisikirjaseen tulisi jollakin tapaa erottua edukseen ulkoasultaan toisten esitteiden tai muiden vastaavien materiaalien joukosta. Kriisikeskuksen toiminnanjohtajan mielestä prosessi oli hyvällä mallilla ja asiat olivat menneet eteenpäin. Meille jäi hyvä mieli tapaamisesta. Hyvä palaute lisäsi motivaatiotamme ja intoa opinnäytetyötämme kohtaan.

7.8 Ohjausryhmän kolmas kokoontuminen

Kokoontumisen aluksi eräs draaman kaaren työryhmään kuuluva työntekijä kertoi ryhmän käynnistä toisessa päiväkodissa, jossa oli myös piirätetty lapsia. Lapsiryhmiä oli siis piirätetty nyt kolmessa eri päiväkodissa. Työntekijä esitteli töitä, joita päivän tuotoksena oli syntynyt. Hänelle oli jäänyt vaikutelma, että kyseisessä päiväkodissa oli huonosti valmistauduttu päivään ja ohjeistukset olivat puutteellisia. Tämä näkyi töissä sillä tavalla, että ne olivat aika värittömiä ja kevyellä jäljellä tehtyjä, joten ne eivät soveltuneet kirjaseen painettavaksi. Sen sijaan lasten kommentteista syntyi idea, että voisimme käyttää niitä kirjaseen, lisäämällä lasten suusta tulleita ajatuksia sopivien kuvien kohdalle.

Toimintatuokio, jonka itse ohjeistimme, oli kaiken kaikkiaan onnistunut ja se näkyi myös tuotoksista. Piirustukset olivat toivotunlaisia, kirkkailla väreillä tehtyjä. Lopputulos oli meille kuitenkin yllätys, koska lapset piirsivät omasta tulkinnastaan emmekä halunneetkaan siihen vaikuttaa. Hyvä etukäteen valmistautuminen ja päiväkodin henkilökunnan ohjeistaminen edesauttoivat päivän onnistumista. Itse esitimme hyvää palautetta draaman kaaresta ja

toimme mukana myös päiväkodin henkilökunnan hyvän palautteen. Draaman kaari oli sopivan lyhyt ja jännittävä lapsille.

Pohdimme kuitenkin, että näytelmässä olisi voinut käyttää enemmän esimerkiksi salamoinnin ääntä ukkosrummun avulla. Tähän kriisikeskuksen toiminnanjohtaja toi esiin, että heidän omiin kokemuksiinsa perustuen he halusivat olla varovaisia, ettei lapsia säilytetä liikaa, jolloin voitaisiin myös suututtaa vanhemmat. Kirsi toi esille, että kyseinen päiväkotiryhmä on erityisryhmä, jossa draamallisia menetelmiä on käytetty paljon pelottavienkin tarinoiden muodossa. Aivan aiheellisesti saimme kritiikkiä, että tämä tieto oli jäänyt välittämättä ohjausryhmässä. Se olisi vaikuttanut asiaan. Totesimme yhteisesti, miten tärkeää on hyvä pohjatyö ja suunnittelu, joka vaatii kaiken saatavilla olevan tiedon saattamista koko ohjausryhmän tietoon.

Ohjausryhmässä syntyi erään kriisityöntekijän ajatuksena idea kirjasen toiminnallisesta osuudesta. Kirjasen sivujen alaosaan suunniteltiin lisättävän pienet lipat, joihin lapsi voi itse piirtää tai kirjoittaa halutessaan. Keskustelussa nousi esiin, että tällainen kirjasen rakenne voi kiinnostaa lapsia, kun siinä on lastenkirjojen tapaan avattavia luokkia tai ulokkeita, joita voi käänellä. Lipan toiselle puolelle tulisi loru, jota aikuinen voi lukea lapselle tai jota juuri lukemaan oppinut lapsi voi lukea itsekin.

Tekstin fonttia ja kirjoitusasua pohdittiin vielä. Totesimme, että kannen teksti "Sinulle, jolle on sattunut jotain pelottavaa" on hyvä. Se korostaa kirjasen tarkoitetun juuri tälle lapselle, joka kirjasta pitää kädessään tai joka katsoo sitä aikuisen kanssa. Myös otsakkeen fonttia pidettiin hyvänä ja parempana kuin esimerkiksi tikkukirjaimia. Samaa kirjoitusta käytetään kouluissa ja tämä fontti koettiin lasta kunnioittavampana kuin esimerkiksi tikkukirjaimet.

Kirjasen käyttöä pohdittiin taas myös käytännön työn kautta. Eräs ohjausryhmän jäsen oli ollut kriisitilanteessa, jossa osallisena oli ollut pieniä lapsia. Häneltä kysyttiin mielipidettä, olisiko kirjasesta voinut olla hyötyä paikan päällä. Ohjausryhmän jäsen totesi pohdittuaan asiaa, että kirjanen olisi voinut olla hyödyllinen, jos yksi työntekijä olisi voinut irrottautua tilanteesta ja keskittyä lasten kanssa kirjasen läpikäymiseen. Usein lapset kaipaavat vaikeassa tilanteessa jotain konkreettista tekemistä, johon uppoutua, kun tilanne on käsittämätön ja vaikea kestää. Kirjasen avulla tapahtunutta voidaan työstää lapsen kanssa etäämmältä, jolloin se on helpompaa.

Tällä kerralla ohjausryhmän tapaaminen kesti kolme tuntia ilman taukoja. Valikoimme lasten piirustuksista kirjaseen tulevat kuvat. Kävimme keskustelua töistä ja kun meillä oli poikkeavia mielipiteitä, pyysimme myös kriisikeskuksen medianomin ja kahden kriisi- ja traumaterapeutin mielipiteet eroavia mielipiteitä herättävästä kuvasta. Saimme näin vahvistukset pää-

töksillemme. Teksteistä eli lorusta ja aikuisten ohjeistuksista todettiin, että Soili Poijulan mielestä ne ovat nyt hyvät, joten päädyimme siihen, että tekstit ovat valmiit. Piirustuksia selatessamme mietimme kuitenkin vielä vaihtoehtoa, että myös lasten ajatuksia piirtämistään töistä tulisi kirjaseen. Sovimme, että Jaana, jonka vastuualueena on tekstien osuus, ottaa tuotokset mukaansa ja kokoaa lasten ajatuksia kunkin piirustuksen ympärillä käydyistä keskusteluista.

Ohjausryhmän aikana toiminnanjohtaja soitti graafikolle, jolta kysyttiin halukkuutta toimeksiantoon muokata kuvat painoon meneväksi malliksi. Graafikko tuli saman tien paikalle ja kävimme keskustelua toteutuksellisista vaihtoehdoista ja mahdollisuuksista. Kuvitus sovittiin toteutettavan valokuvaustekniikkaa hyödyntäen. Sovimme lähettävämme graafikolle toimintatuokioista ottamamme kuvat käyttöön. Kuvissa ei näkynyt lasten kasvoja ja nyt kirjaseen valituista lasten piirustuksista oli paljon lähikuvia joukossa. Mietimme myös esim. salaman lisäämistä lasten piirustuksiin, mutta graafikko ei pitänyt sitä hyvänä ideana. Me pohdimme myös, onko se eettiseltä kannalta katsoen oikein. Päädyimme siihen, että unohdamme tämän idean.

Tässä vaiheessa toinen meistä joutui lähtemään töihin, jossa tuli taas parityöskentelyn edut esille. Kun on kaksi tekijää, molempien ei aina tarvitse olla paikalla, koska yllättäviä tilanteita tulee eteen ja tarvitaan joustavuutta. Tärkeäksi nousee tällöin, että molemminpuolinen informointi toimii ja kumpainenkin on perillä siitä missä mennään kussakin prosessin vaiheessa ja mitä meiltä odotetaan seuraavaa kertaa varten.

Lopulta kirjasen muodosta sovittiin painettavan kaksi koevedosta, toisessa avattavat lipat ja toinen yksinkertaisempi vaihtoehto ilman lippoja. Lippojen idea kirjasesä oli, että ne herättäisivät pienen lapsen mielenkiinnon, kun niitä voi käänellä ja tutkia. Lipallisiin ulokkeisiin sisältyisi myös kirjasen toiminnallinen osuus, kun niihin oli varattu tila, johon lapsi voisi piirtää oman piirustuksen. Sovimme seuraavaksi ja viimeiseksi tapaamiskerraksi 28.5.09, johon kunkin osallistujan tulisi varata niin paljon aikaa, että saisimme prosessin siihen vaiheeseen, että kirjasen muoto ja kokonaisuus olisivat lopullisessa, painovalmiissa vaiheessa.

7.9 Ohjausryhmän neljäs kokoontuminen

Graafikko tuli tapaamiseen mukanaan alustavat versiot kirjasesästä. Yhdessä vedoksessa oli kuva myös toimintatuokiosta, mutta hylkäsimme tämän, koska se palvelisi enemmän omaa prosessiamme eikä kiinnostaisi lapsia. Muistutimme jälleen mieliimme kenelle olemme tuotosta tekemässä. Teimme vielä muutamia muutoksia kannen kuvaan ja tekstiin. Päätimme laittaa kanteen kuvan ristikkoikkunasta, jonka takaa aurinko paistaa. Ikkuna ristikolla herätti keskustelua siitä voimmeko käyttää sitä, koska risti saattaisi näyttäytyä joillekin uskonnollise-

na symbolina. Koevedoksista pidimme lipallista parhaimpana ratkaisuna, joten valitsimme sen lopulliseksi muodoksi.

Kannen ristikuva aiheutti pohdintaa, koska Hyvinkään Kriisikeskuksen asiakkaana saattaa olla henkilöitä, jotka edustavat jotain toista uskontokuntaa tai eivät kuulu mihinkään uskontokuntaan. Päädyimme kuitenkin siihen, että ikkunan ristiä ei voi mieltää uskonnolliseksi symboliksi, koska se ei tule kovin voimakkaana esiin.

Tässä ohjausryhmässä kerroimme myös opinnäytetyömme teoriaosuudesta ja saimme neuvoja ja ehdotuksia. Kysyimme myös mahdollisuutta saada Soili Poijulan asiantuntijalausuntoa kirjasta opinnäytetyötämme varten, mutta, kun seuraava konsultaatioaika kriisikeskuksessa oli sovittu vasta syksylle, ymmärsimme sen olevan mahdotonta. Jälkikäteen pohdimme myös, ettei tämä olisi ollut hyvä ajatus tutkielman luotettavuuden kannalta, koska Soili Poijula välillisesti taustatukea antavana osallistui kirjaseen tekoprosessiin.

Kerroimme haastattelevalle kriisityöntekijöiltä siltä pohjalta, kuinka he näkevät kirjallisen materiaalin mahdollisuudet auttaa lasta, kuinka kirjanen heidän mielestään saattaa toimia, missä tilanteissa sitä olisi hyvä käyttää sekä tiedustelimme myös parannusehdotuksia kirjaseen.

Pohdimme myös seurantatutkimuksen tekemistä kirjaseen pohjalta. Ohjausryhmässä tämän kaltaista tutkielmaa pidettiin hyödyllisenä. Totesimme, että se veisi liian paljon aikaa toteuttaa, joten se ei onnistu tämän opinnäytetyön puitteissa, koska meidän on määrä valmistua 2009 jouluna.

Pienten lasten kirjaseen tekeminen herätti myös kriisikeskuksen työntekijöissä ajatuksen tehdä nuorille samanlainen kirjanen nyt, kun malli on olemassa ja alustava taustatyö tehty. Katsoimme Ruotsissa tehtyä työkirjaa, joka on suunnattu nuorille avuksi kriisitilanteisiin. Kirja oli monipuolinen ja erilaisia luovia menetelmiä hyödyntävä ja keinoja tarjoava opas nuorelle.

Varsinaista arviokeskustelua emme käyneet muuta kuin siltä osin, että totesimme olevamme kaikki tyytyväisiä lopputulokseen. Sovimme myös, että yhteistyömme jatkuisi siltä osin, että osallistuisimme kirjaseen julkistamisjuhliin, johon pyydettäisiin kirjaseen valittujen piirustusten tekijät eli lapset ja heidän vanhempansa. Sovimme myös, että tekemämme kirjallinen raportointi eli opinnäytetyö kokonaisuudessaan on Hyvinkään Kriisikeskuksen käytettävissä, kun he koostavat omaa raporttiaan hankkeesta, samoin kuin heidän mahdollisesti tuottamansa materiaali on meidän käytössämme.

Meiltä kysyttiin mitkä tunnelmamme ovat nyt kun työ on saatu päätökseen. Kerroimme, että tämä on meille ollut hieno ja ainutlaatuinen kokemus erityisesti siltä osin, että saimme kokemuksen ohjausryhmän kanssa työskentelystä. Ohjausryhmä koostui kriisityön ammattilaisista, joilla on pitkä kokemus ja monipuolinen koulutustausta, jonka myötä saimme syvennettyä omaa tietämystä kriisityöstä. Koimme koko prosessin edistäneen omaa ammatillista kasvuaamme.

Ohjausryhmän keskustelu oli antoisaa ja sitä värittivät käytännön työn kokemukset, joita jaettiin yhteisesti. Meille myös esiteltiin monipuolisesti erityisesti pohjoismaalaista kirjallisuutta kriisityöstä. Eettisyys nousi esiin ohjausryhmässä mm. siten, että kriisitilanteista kerrottiin yleisiä piirteitä, ei tarkkoja tapahtumapaikkoja tai yksityiskohtia henkilöistä. Myös kertomukset omasta elämästä olivat valaisevia - jokaiselle meistä voi sattua yllättäviä tilanteita ja omien lasten kautta avartuu portti lapsen maailmaan, jota voi hyödyntää omassa työssä, kuten myös muuta elämäkokemusta.

8 KIRJASEN TEKOPROSESSI

8.1 Kuvat

Alkuun oli tarkoitus, että kirjaseen kuvitus toteutetaan Kirsin suunnittelemissa ja piirtämissä kuvilla. Kuvista oli piirretty luonnokset, kun ohjausryhmässä nousi esiin ajatus siitä, että lapsille suunnattuun kirjaseen olisi hyvä saada lasten itsensä tekemä kuvitus. Ajatus tuntui heti hyvältä ja lapsilähtöiseltä, joka vahvisti meidän tavoitettamme tuoda lapsen näkökulmaa esille opinnäytetyössämme. Yhteisesti valitsimme tämän toteutustavan.

Kuvia piirrettiin lopulta kolmessa lapsiryhmässä, joissa kahdessa esitettiin myös draaman kaari tunnelman virittäjänä. Kirjaseen päätyneet kuvat ovat kaikki saman päiväkotiryhmän lasten tekemiä. Kuvat ovatkin tyyllillisesti ja toteutustekniikaltaan samankaltaisia, joten ne sopivat hyvin vierekkäin kirjaseen painettavaksi. Kuvat ovat värikkäitä ja täynnä yksityiskohtia, joihin pienet lapset kiinnittävät huomiota. Kun Kirsin tekemissä kuvissa pyrittiin ohjausryhmän ohjeistuksenkin mukaisesti yksinkertaisiin ja selkeisiin kuviin, pienten lasten kuvallisessa ilmaisussa näkyy paljon pieniä yksityiskohtia.

Kuvituksen graafinen toteutus tehtiin valokuvaustekniikalla. Pieniä yksityiskohtia haluttiin nostaa esille, toisintamalla joitakin kohtia pienempinä kuvina, kuten esim. aurinko, salama ja

porkkana. Näitä pikkukuvia korostettiin varjostuksella. Kuvat kaikkinsa ovat oman näkemysmme mukaan kauniita ja ilmaisevat hyvin sisältöä, jonka lorun tarina pitää sisällään.

Sopivanlaisten kuvien tuottamisessa koimme tärkeän merkityksen olevan oikeanlaisella, perusteellisella ohjeistuksella, joilla toiminnallinen tuokio toteutettiin. Tämän ohella lapsiryhmässä sattui olemaan lapsia, jotka pitivät piirtämisestä ja olivat innostuneita toimeksiannosta. Hyvinkään Kriisikeskuksen työntekijöiden esittämä draaman kaari toimi oivallisena tunnelman virittäjänä ja piirtämisen innoittajana. Kirsin perehtyneisyydellä värien käytön tekniikkaan oli myös oma tärkeä osuutensa. Työt toteutettiin vahaliitutekniikalla, jossa käytettiin vahaliituja sekä vesivärejä. Tällä tekniikalla saatiin värikkäitä töitä aikaiseksi, jotka soveltuvat hyvin kirjasen kaltaiseen työhön painettavaksi. Kirjasen on tarkoitus herättää pienessä lukijassa mielenkiintoa ja siihen värittömät tai hailakat kuvat eivät ole sopivia.

8.2 Teksti

Tekstin tekeminen oli haasteellista, koska sille asetettiin korkeita vaatimuksia. Tekstin oli oltava ensinnäkin lasten ymmärrettävissä, heidän kiinnostustaan herättävää sekä lisäksi sen täytyi olla sisällöltään ja sanomaltaan sen kaltainen, että se soveltuisi yhteisenä nimittäjänä kaikenlaisiin äkillisiin kriiseihin, jotka voivat kohdata lasta. Lapsen tulisi voida samaistua ja löytää yhtymäkohtia omaan tilanteeseensa, jotta teksti voisi toimia auttavana elementtinä. Luonnollisesti tekstin tulisi olla myös lyhyt, koska sen täytyisi mahtua kirjaseen.

Moninaisten pohdintojen jälkeen päädyimme lorun muotoon. Pienten lasten ollessa kyseessä uskoimme tämän tekstimuodon tavoittavan parhaiten kuulija- ja lukijakuntansa. Pupu samaistumisen kohteena on näkemyksiemme ja omien kokemustemme mukaan pieniin lapsiin vetoava hahmo. Pupu on pehmeä ja hellyttävä, jolloin pupun seikkailuun on helppo eläytyä. Se ei ole pelottava eikä mitenkään sukupuolisidonnainen hahmo. Yhtälailta pienet pojat kuin tytötkin voivat samaistua pupuun.

Ohjausryhmän tapaamisessa sovimme, että tekstit kuvaavat kriisin yleisiä vaiheita, joita ovat itse tapahtuma ja sen aiheuttama järkytys tai shokki, reaktiovaihe, läpityöskentelyvaihe ja viimeisenä uudelleen suuntautumisen vaihe. Teksteissä tulisi välittyä lapsille jokaisen kriisin vaiheen tärkeimmät sisällöt, vaikka aikuisesta, joka lapsen kanssa tekstejä lukee, on paljon kiinni miten kirjasta hyödynnetään.

Valmiita tekstejä testattiin ensin päiväkodin lapsiryhmässä piirrättämällä heitä lorun pohjalta. Samaa jatkettiin kahdessa muussa päiväkodissa, mutta näihin toimintatuokioihin lisättiin

tekstien pohjalta tehty draaman kaari, jota esitettiin mielikuvituksen inspiroimiseksi ja tunnelman virittäjäksi.

Tekstejä muokattiin pitkin matkaa ja jokaista kohtaa mietittiin siltä osin välittykö siitä oikeanlainen viesti. Lorun riimitykset ja rytmitys vaativat hiomista. Loppuvaiheessa kirjaseen lisättiin ”Porkkanoita isolle pupulle” eli ohjeistukset aikuiselle. Tämä oli vaativaa sikäli, että hyvin lyhyesti täytyi tiivistää perusasiat ja olennainen siitä, mikä on tärkeää autettaessa lasta läpikäymään kriisiä.

8.3 Ohjattu toimintatuokio lapsiryhmässä

Kolme eri lapsiryhmää piirrettiin kirjasten kuvitusta ajatellen. Ensimmäisessä ryhmässä lapset piirsivät luetun lorun pohjalta, seuraavissa kahdessa draaman kaaren (katso liite 3.) ja lorujen säkeistöjen pohjalta. Itse olimme mukana toteuttamassa toista toimintatuokiota ja tämän kerran kuvaamme seuraavassa.

Sovimme Hyvinkääläisen päiväkotiryhmän kanssa draaman kaaren esittämisestä ja sen jälkeen lasten piirättämisestä esityksen ja lorun säkeiden pohjalta. Vanhempia oli etukäteen informoitu asiasta tiedotteella ja kysytty lupa heidän lapsensa osallistumiseen. Saavuimme päiväkodille aikaisin aamulla. Keräsimme yhteen tavarat, joita kriisikeskuksen työntekijät tarvitsivat näytelmäänsä varten. Järjestimme huonekalut niin, että näyttelijöillä olisi riittävästi tilaa ja lapsilla olisi hyvä näkyvyys estradille.

Esityksessä näyttelijöinä esiintyivät kolme Hyvinkään kriisikeskuksen työntekijää. Kriisikeskuksen työntekijät olivat suunnitelleet draaman kaaren käsikirjoituksen lorumme pohjalta, tarinaa kuitenkin hiukan muunnellen. He olivat myös nauhoittaneet erityisen taustamusiikin, jokaista draaman näytelmän kohtaa kuvaamaan ja tehostamaan, mm. salamalle oli oma äänensä. Näyttelijät myös lavastivat näyttämön juoneen sopivaksi ja yhdellä näyttelijöistä oli pupun korvat päässään.

Ennen näytelmän alkua lapset ohjattiin paikoilleen ja heidät valmisteltiin kertomalla näytelmän nimi ja mistä se kertoo. Kerroimme myös keitä näyttelijät ovat ja mistä he tulevat ja mikä on päivän tarkoitus. Videoimme näytelmän Hyvinkään Kriisikeskuksen käyttöön ja otimme esityksestä valokuvia. Esitys oli mielestämme hieno ja sopivan jännittävä, joka näkyi siinä, että lasten mielenkiinto pysyi yllä. Se oli myös sopivan pituinen, jolloin lapset jaksoivat keskittyä sen katseluun esityksen loppuun asti. Tunnelma oli aistittavana jopa niin tiiviinä, että valokuvien ottamien ja videokuvaus pienine äänineen tuntui häiritsevältä.

Draaman kaari esityksen jälkeen ohjeistimme lapset työskentelyyn ja jaoimme heidät neljään ryhmään. Jokainen ryhmä kuvasi vahaliiduilla ja vesiväreillä yhden tietyn säkeistön ja esityksen pohjalta tunnelmiaan ja ajatuksiaan. Emme rajanneet tarkasti, että kuvan täytyisi esittää juuri tätä tiettyä säkeistöä, koska se olisi voinut liikaa kahlita lasten luovaa ilmaisua. Toimme esille, että mitä tahansa ajatuksia esitys tai loru herättää, sen voi kuvata paperille piirtämällä. Nimettyä lorun säkeistöä kuitenkin luettiin ryhmissä tunnelman virittämiseksi.

Ryhmissä meitä auttoi päiväkodin henkilökunta. Olimme etukäteen ohjeistaneet henkilökuntaa lukemaan ryhmälle valitun lorun pätkän. Henkilökunta myös kirjasi ylös lasten kommentteja ja ajatuksia. Toinen meistä veti yhtä ryhmää ja toinen kiersi kaikissa ryhmissä katselemaan ja aistimassa tunnelmaa sekä valokuvaamassa. Yhden työntekijän joutuessa poistumaan kiireellisiin tehtäviin, toinen meistä otti hänen paikkansa ryhmän vetäjänä, jolloin molemmille tuli loppujen lopuksi ryhmän vetovastuuta. Keskustelimme lasten kanssa lorun säkeistöistä ja niiden merkityksestä. Kysyimme lapsilta heidän omista kokemuksistaan tilanteista, jotka he ovat kokeneet pelottaviksi. Lähes kaikilla oli jotain kerrottavaa. Kerroimme jonkin verran myös omista pelottavista kokemuksistamme, joka edesauttoi luontevan vuoropuhelun syntymistä meidän ja lasten välillä.

Lapset kertoivat mielellään omista pelottavista ja vaikeista kokemuksistaan. Näytelmää jotkut eivät kertomansa mukaan pitäneet kovinkaan pelottavana, toiset taas pitivät. Keskusteltaessa aiheesta piirtämisen lomassa, lähes jokainen kertoi pelottavaksi kokemistaan tapahtumista. Lähes aina tarinat liittyivät salamointiin tai vastaavaan, joka on saanut aikaan säikähdysten heissä. Lapset tuottivat paljon myös kokemuksia siitä kuinka he ovat saaneet lohtua vanhemmilta. Ryhmässä tuli esiin myös erään lapsen kertomana, kuinka oman vanhemman käytös voi olla pelottavaa. Keskusteluissa nousi esille kuinka hyvä on, jos voi jollekin tutulle aikuiselle kertoa pelottavasta tapahtumasta, jos omat vanhemmat eivät ole kotona.

Toinen meistä oli vastuussa toimintahetken esivalmistelujen suunnittelusta ja toteutuksesta, toinen vastasi enemmän dokumentoinnista ja havainnoinnista. Valokuvat otettiin siten, ettei lapsia tunnisteta, mutta piirrookset tulevat hyvin esiin. Lapsilta myös kysyttiin lupa kuvan ottamiseen, kaikki halusivat poikkeuksetta, että heidän töitään kuvataan, mutta osa lapsista ei halunnut, että heitä kuvataan. Kunnioitimme lasten tahtoa.

Onnistunut päivä näyttäytyi meille siinä, että lapset jaksoivat hyvin keskittyä piirtämiseen ja tarttuivat innolla toimeen. Piirtämisen lomassa syntyi paljon keskustelua lasten kanssa keskenään sekä aikuisten ja lasten välillä. Lapset antoivat myös hyvää sanallista palautetta päivän annista samoin kuin päiväkodin henkilökunta.

Edellä kuvatusta päiväkodin toimintatuokiosta syntyneistä lasten töistä valikoituivat kaikki kriisikirjaseen valitut työt. Neljästä ryhmästä, joissa kussakin oli 5 lasta, valmistui 20 työtä. Ohjausryhmässä tarkastelimme töitä ja tekstejä ja valikoimme kirjaseen soveltuvat piirustukset.

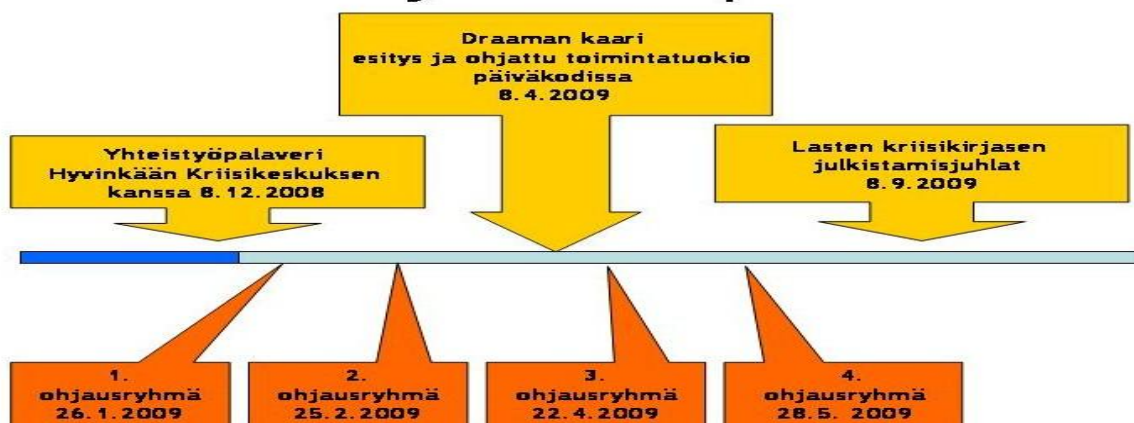
8.4 Kriisikirjaseen julkistamistilaisuus

Kirjanen julkaistiin näyttävästi maljojen kohotuksella Hyvinkään Kriisikeskuksessa 8.9.2009. Läsnä olivat ohjausryhmän uudet ja vanhat jäsenet, yhtä lukuun ottamatta, graafikko ja lukuisa joukko ihmisiä, joista emme tarkalleen tiedäneet keitä he olivat. Illan päätähtiä olivat kirjaseen kuvat piirtäneet lapset, joita puhuteltiin taiteilijoina. Heistä valitettavasti vain kaksi pääsi vanhempiensa kanssa paikalle, mutta terveiset, valmiit kriisikirjaset ja lahjat lähtivät myös niille, joita ei tavoitettu, paikallaolijoiden mukana. Muita julkistamistilaisuuteen osallistujia olivat Hyvinkään Kriisikeskuksen työntekijät, Suomen Mielenterveysseuran edustaja, lasten vanhemmat ja lehdistön edustajana toimittaja Aamupostista. Aamuposti ilmestyy Hyvinkäällä, Riihimäellä, Hausjärvellä ja Lopella. Suomen Mielenterveysseuran edustaja kertoi meille, että heidän julkaisemaansa Mielenterveyslehteen on tulossa artikkeli kriisikirjasesta.

Tilaisuudessa kerrottiin kirjaseen tekoprosessista (katso kaavio 3) ja mihin tarpeeseen sen hahmotettiin vastaavan. Meidät, samoin kuin lapset, esiteltiin yleisölle. Lapset saivat kirjaseen taiteilijoina ansaittua erityishuomiota osakseen. Asiat esitettiin koko tilaisuuden ajan lapsille ymmärrettävällä tavalla. Ennen maljojen kohottamista lapset saivat leikata nauhan, jota me pidimme kiinni. Näin Lasten Kriisikirjaseen julistettiin "virallisesti" käyttöön otetuksi. Lapset huomioitiin erityisesti palkitsemalla heidät lahjapaketeilla, jotka sisälsivät piirustus- ja askartelutavaroita, samoin tarjoilu jäätelöineen noudatti lasten juhlan teemaa. Ilmapiiiriltään tilaisuus oli hyvin lämminhenkinen ja rento. Tilaisuus toteutettiin lasten ehdoilla, mikä sopi hyvin koko prosessin henkeen, nimenomaan lasten näkökulmaa ja ääntä kuuluviin tuovana kehittämishankkeena.

Jälkikäteen saimme sähköpostiosoitteisiimme lehtijutut (katso liite 5.), jotka oli julkaistu Aamupostissa sekä Suomen Mielenterveysseuran lehdessä. Erityisesti meitä ilahdutti Aamupostissa ollut pienten taiteilijoiden haastattelu, jossa he kertoivat, että tuntuu hassulta ja vähän pelottavaltakin, että heidän tekemiään piirustuksiaan leviää ympäri Suomen, kun kriisikirjasta myydään. On helppo kuvitella, että näille lapsille tilaisuudesta jäi lämpimät muistot, kuten heidän vanhemmilleenkin, jotka pyytelivät kriisityöntekijöiltä valmista tuotosta myös lasten isovanhemmille vietäväksi.

Kriisikirjaseen tekoprosessi:

Kaavio 3. kirjaseen tekoprosessi.

9 LASTEN KRIISIKIRJASEN ENNAKKOARVIOINTI

9.1 Teemahaastattelut

Emme voineet haastatella kriisin kokeneita lapsia tai heidän läheisiään, koska se ei eettiseltä näkökannalta katsoen ole kestävä, jos olisi ollut käytännössä mahdollista toteuttaa. Juuri kriisin kokeneet ihmiset ovat hyvin haavoittuvaisia eivätkä normaalitilassa, jolloin he voivat puhua asioita, joita myöhemmin voisivat katua. Ei ole oikein asettaa ihmisiä tällaiseen suojattomaan asemaan ja heidän rauhaansa ja yksityisyyttä tulee kunnioittaa vaikean tilanteen keskellä.

Päätimme haastatella opinnäytetyötämme varten kasvatus-, terveydenhoito-, sosiaali- ja kriisityön ammattilaisia. Halusimme haastattelun avulla selvittää mitä he ajattelevat opinnäytetyömme tuotoksena syntyneestä kriisikirjasesta. Ajattelimme tämän kaltaisen ennakoarvion täydentävän sopivassa suhteessa opinnäytetyötämme, kun varsinaista seuranta kirjaseen toimivuudessa oli aikataulullisten rajoitteiden vuoksi mahdotonta järjestää.

Alkuun tarkoituksenamme oli hankkia haastateltavia juuri akuuttia kriisityötä tekevien joukosta, mutta pohdittuamme asiaa, halusimme valikoida haastateltavia laajemmalla tehtäväalueelta. Tämä siksi, että uskomme ammattilaisten eri tehtävissä sosiaali- ja terveydenhuollon työkentillä joutuvan kosketuksiin lasten kanssa, joita on koskettanut äkillinen kriisi. Ajattelimme myös erilaisista työorientaatioista valittujen haastateltavien tuottavan moninäkökulmaisempia vastauksia.

Haastattelut toteutimme teemahaastatteluina. Teemahaastattelu on aineistokeruutapa, joka on lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto. Siinä on etukäteen valittu haastattelujen pääteemat, mutta haastattelu ei etene välttämättä teemarungon mukaisesti ja kysymysten muotokin vaihdella eri haastatteluissa. Tärkeätä on, että valitut pääteemat tulee käsitellä kaikkien haastateltavien kanssa. Muutoin teemahaastattelu muistuttaa vapaamuotoista keskustelua, jossa haastattelija pitää kuitenkin huolen, että pysytään suurin piirtein asiassa. (Hirsjärvi ym.2009: 208-209.)

Teemahaastattelu on hyvin avoin haastattelu ja kulkee lähellä syvähaastattelua. Teemahaastattelu etenee aihealueiden ja tarkentavien kysymysten varassa. Teemahaastattelussa tulee nostaa esille haastateltavien tulkintoja ja päätelmiä asiasta, mitä asia heille merkitsee ja kuinka erilaiset merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2009: 75.)

Haastattelurungon pääteemat:

Lapsen näkökulma
 Visuaalisuus
 Käyttökelpoisuus
 Sisältö/rakenne

Haastatteluja varten valikoimme myös kunkin pääteeman alle ns. apukysymyksiä, joiden tehtävänä oli toimia haastattelun tukena ja eräänlaisena tarkistuslistana siitä, että aihepiirejä tulee käsiteltyä monipuolisesti eri näkökulmista. (katso liite 4.)

9.2 Haastateltavien valinta

Tutkielman tekijöitä askarruttaa usein ajatus mahdollisimman kattavasta ja riittävästä aineiston laajuudesta ts. kysymys siitä montako haastateltavaa tarvitaan, että otos on riittävän kattava. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 85.) Halusimme kuusi haastateltavaa varmistaaksemme sen, että saamme haastattelumateriaalista riittävästi aineistoa teemoihimme liittyen. Lopulta haastateltavien määräksi tuli seitsemän, koska eräs haastateltava, jonka luulimme jättävän vastaamatta haastattelupyyntöön, ottikin yhteyttä. Emme halunneet jättää häntä pois, koska pidimme hänen edustamansa perheneuvolatyökentän näkemystä tärkeänä.

Haastateltavien valinnassa jouduimme pohtimaan, millä tehtäväkentillä ammattilaiset kohtaavat pieniä lapsia, joita on koskettanut äkillinen kriisi. Emme halunneet valita haastatelta-

via pelkästään akuutin kriisityön piiristä emmekä pelkästään ns. lapsityöntekijöitä, koska perhe asiakkaana sisältää usein myös pieniä lapsia, jotka huomioidaan asiakastyössä.

Haastateltavia hakiessamme käytimme hyväksemme omia kontaktejamme työmaailmasta, osaan oli joku kosketuspinta menneisyydestä, osa taas löytyi jonkun työtuttavan kautta. Yhden haastateltavamme löysimme Hyvinkää Kriisikeskuksen työntekijän ehdotuksesta. Laitoimme myös haastattelupyynnöitä henkilöille, joihin meillä ei ollut minkäänlaista linkkiä, mutta kuten arvelimme, he eivät kiireisiin vedoten olleet halukkaita, mikäli vastasivat haastattelupyyntöihin.

Lähetimme haastateltaville alkuun haastattelupyynnön sähköpostitse, jossa lyhyesti kerroimme keitä olemme ja mitä haastattelu koskee sekä mihin tarkoitukseen haastattelu tulee. Kun henkilö suostui haastatteluun, kerroimme hänelle etukäteen haastattelun pääteemat sekä lähetimme kriisikirjasein hänelle tutustumista varten. Kerroimme myös haastattelun arvioituna kestona 1-2 h sekä sen, että tallennamme keskustelut omaa käyttöämme varten. Kerroimme, että annamme kaikille haastateltaville saman verran etukäteistietoa. Annoimme luonnollisesti haastateltavien valita itse haastattelupaikan ja ajankohdan.

Haastattelut suoritettiin elo- ja lokakuun aikana 2009. Haastattelut litteroitiin. Tarkan litteroinnin jälkeen haastattelumateriaalista muodostui yhteensä 60 sivua tekstiä. Tekstit luettiin erittäin tarkasti useita kertoja läpi. Haastattelujen analysoinnissa käytettiin hyväksi värejä, joiden avulla teksti saatiin jaettua teema-alueittain. Koulutuksesta ja työkokemustaustasta kertovat tekstin kohdat jätettiin värittämättä.

Haastattelukysymykset on jaettu neljään teema-alueeseen. Teema-alueista lapsen näkökulma erotettiin muusta tekstistä vihreällä värillä ja visuaalisuus keltaisella värillä, käyttökelpoisuus oranssilla värillä sekä sisältö ja rakenne vaaleanpunaisella värillä. Tämän jälkeen jokaisesta haastattelusta samanväriset tekstikohdat kirjoitettiin yhteen. Yhteen liittämisen jälkeen tekstiä on luettu ja muokattu useaan otteeseen yhteneväiseksi, haastattelujen tärkeimmän annin esille nostavaksi kokonaisuudeksi.

Haastattelimme seitsemää erilaisen koulutustaustan ja työhistorian omaavaa henkilöä. Haastateltavista kuusi on naisia ja yksi mies. Usealla haastateltavallamme on myös pohjakoulutuksen lisäksi muita koulutuksia, kuten psykoterapiakoulutuksia. Työkokemusta heillä kaikilla on eri sektoreilta useita vuosia tai vuosikymmeniä.

Kaksi haastateltavistamme edustaa akuuttia kriisityötä. Toinen on sosiaalikasvattaja/perhetyöntekijä, joka tekee akuuttia kriisityötä esimerkiksi koteihin sekä tapaa kriisin jälkihoitona asiakkaita ja heidän perheitään. Toinen on kriisi- ja katastrofipsykologian asiantun-

tija, joka tekee sekä tutkimus- että käytännön työtä hyvin laaja-alaisesti. Työssään nämä haastateltavat kohtaavat pieniä lapsia erilaisten äkillisten tapahtumien, kuten kuolemantapausten ja suuronnettomuuksien yhteydessä.

Lastensuojelun kenttää haastateltavista edustavat lastensuojelun tilannearvioita tekevä sosiaalityöntekijä, joka on koulutukseltaan sosionomi/perheterapeutti sekä lastentarhanopettajan koulutuksen omaava, intensiivistä perhetyötä lastensuojelulaitoksessa tekevä perhetyöntekijä. Näillä haastateltavilla on asiakkaina kaikenikäisiä lapsia. Lapset, joita he työssään kohtaavat, ovat usein toistuvasti traumatisoituneita, mutta he kohtaavat asiakkaita myös äkillisissä kriisitilanteissa.

Haastateltavien joukosta kaksi toimivat psykologeina, toinen perheneuvolassa ja toinen erikoissairaanhoidon piirissä. Molemmat tekevät pitkälti arviointityötä perheiden tilanteista. Tämä sisältää mm. erilaisia psykologisia tutkimuksia. He tapaavat pieniä lapsia myös kahden kesken siinä vaiheessa, kun työtä eriytetään siten, että vanhemmilla ja lapsella on omat työntekijät. Heidän asiakaskunnassaan on sekä toistuvasti traumatisoituneita että äkillisen kriisin kohdanneita lapsia.

Seitsemäs haastateltava poikkeaa muusta joukosta siten, että hän toimii kuvaamataidon opettajana ja omaa graafikon koulutuksen. Hänellä on Steiner pedagogiikan mukainen viitekehys taustallaan. Tämän haastateltavan toivoimme voivan antaa paljon kriisikirjaisen visuaalisuuden ja muodon arviointiin, koska hänellä on tämän alan asiantuntijuutta.

Haastateltavistamme eräs oli näyttänyt kriisikirjasta työkavereilleen ja toi esiin myös heidän näkemyksiään. Toinen haastateltava taas oli systemaattisesti esitellyt kriisikirjasta työyhteisössään ja koonnut paperille ylös esille tulleita näkemyksiä, koska hän oli kiinnostunut kriisikirjaisen käyttömahdollisuuksista omalla työkentällään. Näin saimme kuulla tätä kautta myös rajatun haastattelujoukon ulkopuolelta näkemyksiä teemoihin liittyen.

Haastateltaviemme otanta kattaa näkemyksemme mukaan laajasti sitä toimintakenttää, joi-
sa kohdataan kriisissä olevia lapsia ja perheitä. Haastateltavien hankinta oli paikoin työlästä, koska vastauksia haastattelupyyntöihin täytyi odotella ja aikataulut painoivat päälle. Emme hankkineet kaikkia haastateltavia kerralla, vaan joitakin haastateltavia pyysimme myös sitä kautta, että saimme idean haastateltavalta. Esimerkiksi näin tapahtui, kun eräs haastateltavamme pohti, että kriisikirjanen voisi olla käyttökelpoinen perhetyössä perhetyöntekijöillä. Olisimme halunneet haastateltavan myös pienten lasten vastaanottokodista, mutta oivalsimme asian aikataulullisesti liian myöhään erään haastattelun yhteydessä

9.3 Aineiston analysointi

Laadullinen tutkimus pohjautuu perusteiltaan ja kriittisyydeltään mahdollisimman paljon teoriaan. Tämä merkitsee sitä, että yksilön käsitykset käsiteltävästä asiasta, tutkittavat kohteen saama merkitys, käytettävät tutkimusmenetelmät ja välineet vaikuttavat lopputulokseen olennaisesti. Tutkimusasetelma muotoutuu tutkijoiden oman ymmärryksen mukaan. Teoria on kaiken lähtöpiste. (Tuomi & Sarajarvi 2009: 20.) Laadullinen tutkimus on empiiristä eli kokeemukseen perustuvaa tutkimusta, jossa eettisyyden näkökulmasta on huolehdittava esimerkiksi yksilön tunnistamattomuuden suojasta. Laadullisessa tutkimuksessa on kyse empiirisen analyysin tavasta tarkastella havaintoaineistoa ja argumentoida sitä. (Tuomi & Sarajarvi 2009: 22.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään haastattelemalla, kyselyillä, havainnoimalla ja dokumenteista saatavalla tiedolla. Tätä aineistoa käytetään yhdistelemällä niitä ristikkäin ja rinnakkain tutkimusongelman ja käytettävissä olevien resurssien mukaan. (Tuomi & Sarajarvi 2009: 71.)

Haastattelun hyvänä puolena pidetään sen joustavuutta, koska kysymykset voidaan esittää tilanteessa tarpeen mukaan eri järjestyksessä. Etuna voidaan pitää myös sitä, että kysymyksiä voidaan toistaa ja väärinkäsityksiä oikaista sekä syventää teemojen ympärillä keskustelua, mikäli haastateltavalla on aiheeseen paljon annettavaa. Haastattelun tarkoituksena on saada ja tuoda esille mahdollisimman paljon tietoa käsiteltävistä aihealueista. Haastateltavien on hyvä saada tietää etukäteen mahdollisuuksien mukaan haastattelun aihealueet ja kysymykset. (Tuomi & Sarajarvi 2009: 73.) Haastattelu on näin luotettavampi kuin esimerkiksi lomakehaastattelu, koska haastattelutilanteessa on mahdollista tarkistaa, että haastateltava on ymmärtänyt kysymyksen oikein, samoin kuin voidaan haastateltavalta tarkentaa mitä hän vastauksellaan tarkoittaa. Näin toimimme kaikissa haastatteluissa ja tätä tapahtui myös toiseen suuntaan, kun haastateltavat toisinaan tarkensivat kysymyksiin, mitä haluamme tietää.

Sisällön analyysi on perusmenetelmä, jossa analysoidaan saatuja vastauksia. Tekijöiden on tarkkaan mietittävä mikä aineistossa kiinnostaa heitä, mihin kysymyksiin he hakevat vastauksia ja pysyä päätöksessään. Aineisto tulee käydä huolellisesti läpi ja merkitä ylös vain ne asiat jotka sisältyvät tarpeelliseen tietoon. On tarkoin rajattava tutkittavana olevaan aiheeseen liittyvät asiat ja karsittava pois siihen kuulumattomat. Valittu aineisto kootaan yhteen ja erotellaan muusta aineistosta. Tämä voi tapahtua luokittelun, teemoittelun ja tyypittelyn avulla. (Tuomi & Sarajarvi 2009: 91-92.)

Tässä opinnäytetyössä analysoimme aineistoa lukemalla ensin litteroidut haastattelut läpi uudelleen ja uudelleen. Aineiston olemme litteroineet kirjoittamalla haastattelut mahdollisim-

man tarkasti ylös. Huokauksia, taukoja tai hymähdyksiä emme ole kirjoittaneet, mutta mahdollisimman tarkasti kaiken asiapitoisen aineiston, jota haastateltavat tuottivat.

Ylös kirjoitettua litteroitua aineistoa lähdimme pelkistämään, tiivistämään ja muokkaamaan, kunnes saimme sen opinnäytetyöhön soveltuvaan muotoon. Tarkastelimme eroavaisuuksia, yhtäläisyyksiä tai poikkeuksia haastateltavien välillä, jotta pystyisimme tekemään niistä loogisia johtopäätöksiä, tulkitsemaan niitä ja muokkaamaan tiivistettyyn ja selkeään muotoon, jossa olennainen tulee esille.

Analyysin avulla pyritään luomaan selkeyttä aineistoon, jotta siitä voitaisiin tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Aineiston informaatioarvon on mahdollista näin toimiessa lisääntyä, koska hajanaisesta aineistosta pyritään tuottamaan selkeä ja yhtenäinen kokonaisuus. Aineiston alkuperäinen informaatio ei näin katoa, vaan se saa tulkinnan kautta uusia muotoja. Aineiston laadullinen käsittely perustuu loogiseen ajatteluun, johtopäätösten tekemiseen ja niiden tulkintaan. (Tuomi & Sarajärvi 2003: 110.)

Sisällön analyysin muotoja ovat induktiivinen ja deduktiivinen analyysi. Induktiivisella analyysillä yleistetään asia yksittäisestä yleiseen. Se tarkoittaa aineistopohjaista analyysiä. Deduktiivisessa analyysissä tämä tehdään toisin päin eli yleisestä yksittäiseen, jolloin puhutaan teoriapohjaisesta analyysistä. Abduktiivisesta päättelystä puhutaan silloin, kun teorianmuodotuksessa havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 95.) Redusointi tarkoittaa aineiston pelkistämistä. Aineisto kirjoitetaan auki, merkityksetön tieto karsitaan siitä pois ja näin saatu informaatio tiivistetään ja pilkotaan osiin tarkempaa analysointia varten. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 109.)

Tässä opinnäytetyössä pyrimme aineistolähtöiseen sisällön analyysiin kuvailevalla tekniikalla. Näin toimiessa Tuomen ym. mukaan aineistosta pyritään nostamaan tutkimuskysymysten valossa olennainen esille. Kun aineisto on kuvattu kirjoittamalla, siitä pyritään muodostamaan merkityskokonaisuuksia. Analyysissä pyritään teemaan liittyen nimeämään, käsitteellistämään tai kerronnallisesti yleistämään esitetyt kuvaukset. Näin luoduista eri merkityskokonaisuuksista luodaan lopulta yhtenäinen kokonaisuus kokoamalla eri merkityskokonaisuudet yhteen. (Tuomi & Sarajärvi 2003: 103.)

10 TULOKSET

10.1 Lapsen näkökulma

Kaikkien haastateltavien mielestä lapsen huomioiminen kriisitilanteessa on ensisijaisen tärkeää. Työntekijän ensimmäisenä tehtävänä on haastateltavien mukaan pitää huoli siitä, että lapsen olo kyetään tekemään mahdollisimman turvalliseksi. Lapsi tulisi saada ymmärtämään tapahtunut, joten se on kyettävä selittämään hänelle ikätasoa vaativalla tavalla. Lapsen turvallisuuden tunnetta lisää, että hän tietää kuka ja kuinka hänestä huolehditaan juuri meneillään olevasta hetkestä eteenpäin.

”Lapsen huomioiminen on ihan ykkönen. Heti tilanteessa aletaan miettimään millä tavalla sen lapsen olo ois turvallista, millä tavalla sen sais iänmukaisesti ymmärtämään ja millä tavalla siitä huolehditaan juuri siitä hetkestä lähtien, kuka ottaa kädestä ja vie syömään, kuka vie päiväkotiin..”

Lähes kaikki haastateltavat ovat käyttäneet jotakin luovaa menetelmää työssään kohdatessaan lapsia, kuten kortteja, piirtämistä ja satukirjojen lukemista.

”Se miten lasten kanssa käsitellään asioita, jotka ovat jollakin tapaa vieneet lasten turvallisuuden tunnetta, on haastavinta. Miten asiat saadaan puhuttua läpi niin, että lapsen ymmärrys asian tiimoilta kasvaa, mutta silti turvallisuus säilyy. Valtavasti paperia ja kyniä on tavallisin apuväline mitä me käytetään. Laitetaan lattialle paperia ja kyniä ja sitten piirretään niitä tapahtumia. Lapsi saa piirtää tunteita ja tuntemuksiaan ja omia kokemuksia..”

Haastateltavat pitivät hyvänä ideana esittää kirjasen teksti lorun muodossa. Tämän uskottiin herättävän lasten mielenkiinnon ja tavoittavan lapsen. Piirrookset nähtiin myös lasten kiinnostusta herättävinä. Lasten ajateltiin kykenevän hyvin eläytymään, ymmärtämään ja samaistumaan kirjasen pupu hahmoon. Salaman nähtiin olevan symbolina niin laajan, että se voi tarkoittaa jokaisen lapsen elämässä juuri hänelle tapahtunutta järkyttävää asiaa. Kirjasein ei tällöin nähty olevan sidottu vain tiettyyn tilanteeseen. Pupu nähtiin hahmona sukupuolineutraalina, jolloin ei ole merkitystä katsellaanko kirjasta tytön vai pojan kanssa.

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että lapsen on hyvä käydä kirjasta läpi aikuisen kanssa. Yksin sitä katsoessaan tai lukiessaan hän ei välttämättä saa kirjasesta irti sitä hyötyä, jo-

hon se antaa mahdollisuudet. Yksin tutkiessaan kirjasta lapsi saattaa myös jäädä ”jumiin” johonkin kohtaan eikä aikuinen välttämättä tiedä mitä tapahtuu ja missä mennään.

Haastateltavat näkivät piirtämisen hyvänä keinona pienten lasten kanssa asioiden käsittelyyn. Koska leikki-ikäisten lasten ajattelu on konkreettista, paperille piirtäminen auttaa lasta käsittelemään asiaa. Lipan pienessä piirustustilassa nähtiin vaarana, että lapsi saattaa ahdistua ja miettiä, että tähänkö hänen piirustuksen tulisi mahtua. Eräs haastateltava toi myös esille, että lapsi voi ajatella toisen lapsen, jonka piirustus on painettu kirjaseen, saaneen noin ison tilan ja hän näin pienen.

Eräs haastateltava koki häiritsevänsä, että kirjassessa on kahdenlaista tekstiä. Tällä hän tarkoitti käännettäviin lippoihin kirjoitettua lorua tummansinisellä pohjalla sekä piirustusten yhteyteen kirjoitettuja lasten ajatuksia. Hänen mukaansa monet asiat lasten kanssa vaikeutuvat, kun niitä selitetään liikaa. Toinen haastateltava taas sanoi pitävänsä kirjasesta mm. siksi, että siinä ei ole liikaa tekstiä eikä liian vähän, hän ei poistaisi eikä lisäisi mitään.

Lorun muotoon kirjoitettua tarinaa kaikki haastateltavat pitivät sellaisena, joka helposti tavoittaa lapsen ajatusmaailmaa. Yleisesti kuitenkin kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että aikuisen tulee sanoittaa lapselle kirjaseen tapahtumat, vaikka ne ovat kirjoitettu lapselle ymmärrettävällä kielellä. Kirjanen voi toimia keskustelun virittäjänä. Lapsi tarvitsee tarinan ymmärtämiseen ja oman kokemuksen kautta samaistumiseen aikuisen apua.

Jokainen haastateltava oli sitä mieltä, että kirjanen soveltuu noin neljästä vuodesta eteenpäin, maksimissaan 8-9-vuotiaille lapsille. Tästä heidän mukaan kertoo se, että hahmoksi on valittu pupu, johon tämänikäisten lasten on helppo samaistua. Pikku pupu, joka kaipaa turvallisuutta, nähtiin auttavan lasta saamaan etäisyyttä omaan tapahtumaan.

Lapsella menee haastateltavien mukaan eri aika asioiden käsittelyyn kuin aikuisella. Pieni lapsi tarvitsee jonkun konkreettisen tekemisen, kuten surutyökirjan, jonka avulla käsitellä tapahtunutta. Monenlaisesta materiaalista koettiin olevan apua pienen lapsen kanssa työkennellessä, kun on käytettävä puhumisen tukena muita keinoja, jotta molemminpuolinen ymmärrys olisi mahdollista. Huomioon on erään haastateltavan mukaan otettava myös, mikä juuri tälle kyseiselle autettavana olevalle lapselle on luontaista.

”Tän tyyppiselle materiaalille on paljon tilausta meillä, et kauheen kiva. Tulee mieleen se perheväkivaltaan liittyvä kirja, se karhuperhe.. Mutta ihan tämmöistä ei oo olemassa. Joitain olen tilannut noiden koulutusten kautta, joitan työkirjoja. Mutta ne on englanninkielisiä, kauheen hidasta kääntää..tää

on helppo ottaa käyttöön. Ei tarvi niinku kirjaa ruveta lukemaan, kun on rajallinen aika...”

Eräs haastateltava toi esille, että ukkosenilma ei samaista kaikkia lapsia samalla tavalla itseensä, kaikki eivät pelkää ukkosta. Hän pohti, että kirjaseen loru toimisi paremmin, kun siinä olisi kirjoitettu muotoon ”tämä pupu..”, jolloin lapsen kanssa voidaan lähteä miettimään, että tämä pupu pelkää ukkosta, mitä sinä pelkää? Kirjanen nähtiin tarjoavan vaihtoehtoja asioiden käsittelyn tavoille. Lapsen kanssa voi käydä läpi tarinaa tai kuvaa tai molempia ja keskustella näistä sekä piirtää kaiken lomassa.

Kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että lasten kohdalla on tärkeintä turvallisuuden tunteen luominen. Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että tapahtuneesta tulee kertoa lapselle totuudenmukaisesti huomioiden hänen ikä- ja kehitystasonsa.

”Jotenkin lapset ajattelevat hirveen usein vanhempiaan ja perheitään ja että ne on syypäitä vanhempien avioeroon tai masennukseen. Lapset ajattelevat asioita itsensä kannalta ja kautta. Paljon enemmän pitäisi lapsiin kiinnittää huomiota. Paljon enemmän pitäis lasten kanssa puhua, pohdiskella ja käydä läpi asioita. Ei siten, että lapset olis mikään apulainen, jonka kanssa aikuinen prosessoi asioita vaan että ne ymmärtää, ettei ne oo syypäitä siihen miten vanhemmillla menee..”

Kaikki haastateltavat näkivät ideaalitulanteena, että kirjasta käydään läpi aikuisen ohjauksessa tai turvallisen aikuisen läsnä ollessa. Eräs haastateltava toi esille, että myös lastenkirjoissa on kaikenlaisia pelottavia kuvia, joita lapset katselevat yksin. Hän ei nähnyt mitään suurta haittaa siinä, että lapsi katsoisi kirjasta yksin. Hän arvioi kuitenkin lapsen oman prosessoinnin kannalta tärkeänä, että aikuinen on mukana tilanteessa. Näin kirjasesta on mahdollisuus saada tarkoituksen mukainen hyöty irti. Myös siltä varalta, että lapsen traumakokemukset nousevat pintaan, aikuisen tuki ja läsnäolo ovat hänen mukaansa tärkeitä

10.2 Visuaalisuus

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että kirjaseen on ulkoasultaan viehättävä. Haastateltavat pitivät kirjaseen sisältämiä lasten piirroksia kauniina. Myös ulokkeenomaisia lippoja pidettiin hyvänä ratkaisuna, koska niiden arveltiin kiinnostavan lasta. Materiaalin todettiin olevan tarpeeksi paksua. Kaksi haastateltavistamme kertoi heidän käsiensä kautta kulkevan paljon erilaisia esitteitä, joihin verrattuna kriisikirjaseen erottui heidän mielestään edukseen jou-

kosta, muodoltaan, materiaaliltaan ja sisällöltään. Kokonaisuus oli kaikkien haastateltavien mielestä miellyttävä. Kirjasen otsikkoa pidettiin yleisesti osuvana ja puhuttelevana.

” Tää on sellanen, että tää ei jäis kaapin hyllylle pölyttymään.. ”

Kuvien ja tarinan yhteensopivuudesta kaikki haastateltavat olivat yksimielisiä. Kuvat itsessään ovat kuvaavia ja sopivat haastateltavien mielestä erinomaisesti yhteen tekstin kanssa. Yksi haastateltavistamme kuitenkin totesi kirjasesta puuttuvan kuvan, jossa kaikki oli vielä hyvin. Tekstissä asia tulee hänen mielestään ilmi, mutta ei ensimmäisessä kuvassa. Tämä olisi hänen mukaansa tarpeellisesti vielä korostanut äkillisen kriisin yllätyksellisyyttä. Toisaalta eräs haastateltava totesi, hänen näkemystään tästä asiasta tiedustellessamme, että kuva on riittävä, koska lapsi, joka kirjasta käy läpi, on jo samassa tilanteessa kuin ensimmäinen kuva ilmentää eli jotain on jo tapahtunut.

”Hyvä, että kuvat ovat lasten tekemiä, koska lapset pitävät lasten piirtämistä kuvista. Kuvat kertovat siitä, mistä niiden tuleekin kertoa, kuten säikähdyksestä ja pelosta. Kuvat kuvastavat hyvin ensin ulkoista tapahtumaa ja sitten sisäistä kokemusta. Viimeisessä kuvassa elämä palannut aika seesteiseksi, mutta silti pupuilla on aika ankeat ilmeet. Piirustus kuvastaa hyvin sitä, kuinka asiat jäävät vaikuttamaan jättäen meihin jäljen, jonka kanssa tulee opetella elämään.. ”

Viimeistä kuvaa kirjasessa pidettiin miellyttävänä, koska se kuvastaa uudelleen suuntautumisen vaihetta, jossa katsotaan jo eteenpäin. Kuva on kirkas ja valoisa, mutta taivaalla näkyy vielä pilviä, joka kertoo, että vaikka kaikki on nyt hyvin, jotain on kuitenkin myös peruuttamattomasti muuttunut. Eräs haastateltava toi esiin hyvänä asiana, ettei tämä kuva ole toisten kuvien jatkeena kirjasessa, vaan seuraavalla sivulla erillisenä kuvana. Tämän haastateltava koki vielä korostavan uutta vaihetta kriisin jälkeen.

Keskimmäistä kuvaa kirjasessa pidettiin hieman epäselvänä. Toisaalta todettiin, että kuvat voivat olla myös abstraktimpia, koska tämä suo enemmän tilaa lasten omalle tulkinnalle. Eräs haastateltava pohti, että ko. liilasävyinen kuva voi tuoda väkivaltaa kokeneille lapsille veren mieleen, jolloin traumakokemukset voivat nousta pintaan. Hän kertoi, että tämän vuoksi olisi itse alkuun varovainen juuri kuvien näyttämisen suhteen ja käyttäisi enemmän tarinaa.

Kuvat ja tarina vastaavat haastateltavien mukaan hyvin lapsen ymmärryksen kapasiteettia. Haastateltavat arvioivat, että vaikka lapsi ei osaisi kielellisesti ilmaista itseään, hän kykenee ottamaan kaiken oleellisen lorusta irti. Loru nähtiin tärkeänä väylänä käsitellä asiaa, sen äärelle voi pysähtyä ja miettiä sen kautta omia kokemuksia.

Osa haastateltavista koki kannen sinisen reunuksen synkkänä, monotonisena ja värittömänä. He pitivät sitä isona kontrastina takakanteen verrattuna. Etukannen kuva jää heidän mielestään vielä taustalle näkymättömäksi, kun tekstikin tulee eteen. Erään haastateltavan näkemyksen mukaan kannen teksti on taas niin hyvä, ettei värillä ja kuvalla ole väliä.

”Otsake on hyvä.. Kunnioittava..”

10.3 Käyttökelpoisuus

Haastateltavat käyttäisivät paljon aikaa lapsen kanssa kirjasen läpikäymiseen. Osa haastateltavista toi esille, että he eivät välttämättä kävisi koko kirjasta kerralla läpi, vaan jakaisivat sen pienempiin osiin eri tapaamiskertoja varten. Eräs haastateltava kertoi, että hän pysähtyisi johonkin kohtaan lapsen kanssa ja katsoisi kuinka lapsi lähtee laajentamaan tarinaa pala palalta.

”Psyko-terapeutin näkökulmasta tällaisia asioita ei voi kiirehtiä, tällöisten asioiden ääreen pitää vaan pysähtyä.”

Eräs haastateltava toi esiin juuri kiireen rajoitteena kriisikirjaseen käytölle, vaikka kokee kirjallisen materiaalin hyödyllisenä lasten kanssa työskennellessä.

”Mut sit kun on tiukka työtilanne, niin eihän siinä oo muu mahdollinen ku vaan niinku liukuhihnalta..tässä on kalenteri ihan täys ja kaikki viralliset asiat pitää kuitenkin ihan just päivälleen mennä.”

Osa haastateltavista ei käyttäisi kirjasta heti äkilliseen kriisitilanteeseen mentäessä, mutta ei liian myöhäänkään vaan jo mahdollisessa seuraavassa tapaamisessa. Tästä poikkeuksena yksi haastateltava koki, että voisi käyttää kirjasta, kun tietää, että lapselle on sattunut jotain, mutta ei tiedä tarkkaan mitä. Haastateltavissa kaksi taas näki kirjaseen myös heti akuutissa tilanteessa käyttökelpoisena ja hyödyllisenä. Näistä toinen haastateltava tekee juuri akuuttia kriisityötä ja pohdimmekin hänellä olevan rutiinia tämänkaltaiseen työhön, jolloin hänellä on myös enemmän varmuutta työskennellä tämänkaltaisissa tilanteissa kuin suurimmalla osalla muista haastateltavista. Eräs haastateltavista toikin esille, että kirjasta olisi ensin lähdettävä käyttämään ja kokeiltava sitä, ennen kuin saa varmuuden siitä, mihin se on sopivin.

”Käyttäisin heti. Vastaanotto-puolella tein kriisihaastatteluja heti kolmen ensimmäisen päivän aikana, niin se tarina tuli niin kuin kokonaisena ja se ois sil-lai ihanne. Ja jos on esimerkiksi semmonen vakava tilanne, että poliisit ovat

käyneet, on hyvä korjata vielä niitä virheitä, joita lapsen tarinassa tulee, niitä väärinkäsityksiä oikaista...”

Tietynlainen varovaisuus tuli esille haastateltavien kommenteissa käyttökelpoisuuden suhteen. Monet toivat esille, että he eivät tee paljon akuuteinta kriisityötä tai tulevat työskentelyyn mukaan myöhemmässä vaiheessa, vaikka jokaisen kohdalla tulee myös tämänkaltaisia tilanteita eteen. Suurimpana pelkona vaikutti olevan, että lapsia järkytettäisiin lisää liian nopealla asioiden esiin ottamisella. Esille tuotiin myös, että sokkivaiheessa mikään asia ei mene perille, koska ihmiset eivät kykene vielä ymmärtämään mitä on tapahtunut, jolloin kriisikirjaseen käyttö siinä vaiheessa on turhaa.

Akuuttia kriisityötä koteihin tekevä haastateltava taas kertoi heidän käytäntönään olevan tämänkaltaisen työskentelyn kynän ja paperien kanssa heti ensimmäisessä tilanteessa, kun he menevät kotiin. Hän kertoi hyvin voivansa käyttää kriisikirjaseen kaltaista materiaalia samantyyppisessä tilanteessa.

”Kun lasten kanssa työskennellään tommosten pelästymisten, säikähdysten ja traumojen kanssa, on tärkeää että ei suurennella eikä myöskään mitätöidä. Kun aikuinen tarvitsee usein semmosta loogista ajattelua, että mitä on tapahtunut ja mihin tämä johtaa, lapsi tarvitsee sitä, että häntä rauhoitetaan. Semmoista, ei tässä oo mitään hätää, että käydään näitä asioita läpi ja piirretään mitä on tapahtunut.”

”Kirjanen voi olla hyvä, kun on tilanteita, joita lapsi ei kestä. Jotenkin se lapsen kapasiteetti on erilainen, kuin meillä aikuisilla, että sitten, kun se kovalevy täyttyy, pitää päästä pois siitä tilanteesta ja puuhailemaan. Eikä siihen voi mennä, että hei nyt jatketaan ja työskennellään vaan se lapsi tarvitsee sitä aikaa prosessoida tunteitaan ja kokemuksiaan. Tän kirjaseen avulla vois olla helpompaa...”

Kirjaseen läpikäyminen vaatii haastateltavien mukaan paljon aikuisen eläytymistä tarinaan, jotta siitä ei tule aikuisen monotonista sadun läpi lukemista, vaan lapsi saadaan myös eläytymään ja samaistumaan tarinaan. Aikuisen on oltava läsnä lapselle, kuunneltava ja oltava vuorovaikutuksessa hänen kanssaan.

”Jotenkin mä ajattelen, että se tilanne lapsen kanssa on sillä tavalla haastava, kun sun pitää jotenkin heti kyetä kuuntelemaan, missä vaiheessa se lapsi on ja mitä lapsi sanoo ja kuuntelemaan sen lapsen tarinaa ja kertomuksia sen kokemuksesta ja siitä saat tiedon kuinka keskustella lapsen kanssa. Kuunteleminen

on tärkeää. Joo, semmonen dialogi lapsen kanssa. Näin mä aattelen. Kyllä lapsen kanssa on mahdollista olla dialogissa, mutta se vaatii, että pitää välttää liikaa tulkintaa..”

Kahden haastateltavamme mielestä kirjanen soveltuu hyvin laaja-alaisten pelkojen käsitteilyyn. Erilaiset pelot voivat näiden lasten kohdalla vaikeuttaa esimerkiksi koulun käyntiä. Kirjasta voisi heidän mielestään myös käyttää apuvälineenä selviteltäessä lapselle itselleen tapahtuneita läheltä piti -tilanteita. Näiden haastateltavien mukaan kirjanen ei välittömästi vastaa lapsen muihin syvimpiin tarpeisiin, vaan jää pinnalliseksi.

Pohdimme, kuinka kirjanen voisi täyttääkään tällaista tehtävää, koska kirjallinen materiaali ei koskaan voi korvata ihmistä lapsen elämässä, kuten myös eräs haastateltavistamme totesi. Aikuisesta on pitkälti kiinni, minkälainen hyöty kirjasta voidaan saada. Tähän vaikuttaa myös aikuisen suhde lapseen ja työntekijän ammattitaito.

Kirjasta voi haastateltavien arvion mukaan harkinnan mukaan jakaa lasten vanhemmille kotona lapsen kanssa läpikäytäväksi, kun on sattunut jotain vakavaa. Kirjanen tulisi heidän mielestään tällöin käydä ensin yhdessä läpi vanhempien kanssa, jolloin yhdessä voi miettiä miten ja millä tavoin vanhempi kirjaseen lapselle esittelisi ja lukisi. Harkintaa on tehtävä, koska, kuten eräs haastateltava totesi, osa vanhemmista saattaa olla itse niin huonosti voivia, etteivät he ole kykeneväisiä käymään kirjasta läpi lapsen kanssa. Toisaalta taas eräs haastateltava toi esille, että aikuiselle kuvat ja tarina voivat antaa myös tukea siten, että ne antavat selkeän kronologisen aikajärjestyksen käydä tapahtumaa läpi lapsen kanssa. Kirjanen voi tämän haastateltavan mukaan myös havahduttaa aikuisen miettimään pelkoja ja muita vakavia asioita, joita lapsen elämässä tapahtuu. Kirjanen voi auttaa vanhempaa ymmärtämään, että nämä asiat eivät aina vaan unohdu lapsen mielestä, vaan asia voi vaatia aikuisen huomiota ja jopa ammattiavun hakemista.

Kirjaseen nähtiin voivan kriisitilanteessa selkiyttää aikuista, kun kaikki tuntuu käsittämättömältä. Eräs haastateltava toi esille, että on hyvä, kun on jokin konkreettinen tuki aikuiselle tarkoitettuineen ohjeineen. Hän jatkoi, että aikuiselle tarkoitettujen ohjeiden saattavat olla kullannarvoisia, kun aikuiselle itselleenkin on sattunut jotain pelottavaa. Aikuisen tulee kuitenkin kriisitilanteessa orientoitua selviämään ja hoitamaan lapsi siinä ohella.

”Tähän törmää ihan jatkuvasti et vanhemmat kysyy, että miten puhua jostakin asiasta lapselle..”

”Meil on usein se käsitys, etteivät ne ymmärrä, kun ne on niin pieniä, mutta lapsi ymmärtää tavattoman paljon asioita, mutta hänelle pitää puhua sillä ta-

valla, että se vastaa hänen kehitystasoa. Helposti se unohtuu. Jossain vaiheessa ajateltiin vielä, että niinku säästetään lasta liian raskaalta tiedolta, mutta ei pidä säästää vaan opetella kertomaan oikealla tavalla. Suurin piirtein on hyvä tietää lapsen kehitysvaiheet, mut se ei sanele, et miten sä kohtaat sen lapsen..”

Optimaalisinta erään haastateltavan mielestä olisi, että ensiksi työntekijä kävisi kirjaseen läpi lapsen kanssa vanhemman läsnä ollessa, jolloin vanhempi saisi konkreettisen mallin miten käyttää kirjasta lapsen kanssa kotona.

”...et, jos tulee perhekeskuksiin tai kriisikeskuksiin käyttöön, työntekijät olisivat vastuullisia käyttäjiä, ettei vaan tyrkätä tätä vanhemmille. Ohjeistetaan..”

Kirjanen nähtiin hyvänä apuvälineenä keskustella lapsen kanssa mitä tulee tapahtumaan lähitulevaisuudessa. Lapsi voi tuoda häntä askarruttavia asioita julki puhumalla ja piirtämällä kirjasta läpikäydessä. Eräs haastateltava toi myös esille, että lapselle voi suoraan kertoa lapsen sanoin, että kirjasta voi käyttää hyväksi hänen omien tunteiden, tuntemusten ja kokemusten ilmaisemisessa, kun hänelle on sattunut jotain äkillistä ja pelottavaa. Lapselle voi selittää, että pelottavat asiat helpottavat, kun niistä voi jutella aikuisen kanssa ja vaikka piirtää kuvan siitä mitä on tapahtunut.

Erään haastateltavan mukaan kirjasta voi käyttää soveltuvana hoidolliseen vuorovaikutukseen edellyttäen, että työntekijän ja lapsen välillä on jo olemassa toimiva vuorovaikutussuhde. Tällöin on tiedossa oltava tapahtuma, johon voi viitata. Kirjasta tulee käsitellä tällöin haastateltavan mukaan tarpeeksi väljästi, tilanteen mukaan omaa luovuutta käyttäen.

”Eka on jaettu tarina mitä kyseiselle lapselle on tapahtunut, sit on helppo sanoa et hei mul on tämmönen tarina ja voi kysellä onko sulle käynyt näin. Sitteen, kun se on jo ollut yhteinen aihe, voi olla ymmärryksen tukena.”

Kirjanen nähtiin käyttökelpoisena myös ryhmätilanteissa. Kuvia ei tällöin tarvitse välttämättä näyttää vaan loru voi toimia keskustelun virittäjänä. Tällä tavoin voidaan esimerkiksi käydä päiväkodissa keskustelua lasten kanssa heitä pelottavista tilanteista ja mitä niissä tilanteissa voi tehdä, jos on esimerkiksi yksin kotona. Tämän kaltaisella toiminnalla voi nähdä olevan lapsia valmentavan vaikutuksen. Samassa yhteydessä voi kertoa lapsille, mitä oireita voi tulla, kun tapahtuu jotain äkillistä ja ikävää ja miten siitä voi selvitä.

Lastensuojelun alueella kirjanen nähtiin käyttökelpoisena perhetyössä ja pienten lasten vastaanottokodeissa. Haastattelemamme perhetyöntekijä toi esiin, että todennäköisesti tulee käyttämäänkin kirjasta. Perhetyöntekijä koki, että on työntekijästä kiinni, käsitelläänkö kirjasen avulla suurta vai pientä asiaa. Hän näki hyvänä ominaisuutena kirjasen laajat käyttömahdollisuudet. Esimerkkinä kriisikirjasen käytölle soveltuvista työtilanteista hän mainitsee tilanteen kartoituksen kotona, kun tutustutaan lapseen ja hän tietää, että jotain on tapahtunut. Haastateltava toi esille, että jokainen työntekijä asiakastyössä käyttää omaa ammattitaitoaan suunnitellessaan mitä apu- tai työvälineitä kunkin asiakkaan kanssa haluaa käyttää.

Lähes kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että kirjasen mukana olisi hyvä olla käyttöohjeet, jossa selvennettäisiin mihin kirjanen on tarkoitettu tai millä tavoin sitä voidaan hyödyntää. Eräs haastateltava esitti myös toiveenaan, että kirjasta voitaisiin tulostaa erilaisena versiona ilmaiseksi linkistä.

Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että kirjasen ohjeistuksessa vanhemmille, olisi voinut puhutella asiatekstillä suoraan aikuista. Nyt ohjeistukset on otsikoitu ”Porkkanoita isolle pupulle” tekstillä. Osa taas piti tätä ilmaisua hauskana, huumoripitoisena ja kirjasen kokonaistyyliin sopivana valintana. Eräs otsikkoa kritisoiva haastateltava toi esille, että aikuisten kanssa ei tarvitse yleensä käyttää etäännyttämistä, kuten lapsen kanssa pupuhahmo toimii kirjasesa, jolloin otsakkeen tyyli on turha.

Materiaalia kohtaan osoitettiin kiinnostusta perheneuvolassa, lastensuojelun perhetyön ja kriisityön parissa. Myös erikoissairaanhoidon piirissä työskentelevä haastateltava toi esille, että hän voisi käyttää kirjasta työssään tilanteessa, jossa kesken tutkimusjakson perheessä tapahtuu äkillinen kriisi. Tämän tyyppinen materiaali koettiin yleisesti ottaen hyvänä.

”Tuntuu, että tässä on niinku monenlaisia käyttömahdollisuuksia, että vois soveltaa siihen mihin ajattelee tarvivansa. Lapset ovat kyllä niin erilaisia, että paljon etukäteen suunnittelee, että mitä juuri tämän lapsen kanssa ja millä tavalla ja mikä ois hänelle luontaista. Kaikkihan ei tykkää piirtämisestä, mut sit ois tarina ja nää kuvat ja niistä jutteleminen.”

Eräs haastateltava kuitenkin toi esille, ettei koe itselleen luontevana työskentelymuotona kirjallista materiaalia, jolloin hän ei sitä myöskään käytä. Haastatteluissa tulikin ilmi, että työntekijät valitsevat työvälineitä pitkälti sen perusteella, mikä tuntuu itselle vahvimmalta tai luontaiselta välineeltä.

”Mut ehkä me, jotka ollaan kiireisessä työssä käytetään helposti sitä, jonka osaa vaikka unissaan. Kaikki menetelmähän ovat sellasia, että niitä pitää osata käyttää. Et se pitäis melkein ajaa itselle sisään.”

Suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että kirjanen on sopivan pieni ja helppo pitää mukana tarvittaessa, esimerkiksi käsilaukussa. Haastateltavat kokivat kirjasen helpommaksi käyttää kuin satukirjan, joka voi olla ”raskas” käydä läpi. He pitivät kirjasta sopivana työskentelyvälineenä ajan ollessa rajallista. Kun tämänkaltaisten tapahtumien käsitteleminen lasten kanssa vaatii kuitenkin pysähtymistä asian äärelle, satukirjaa suppeampi materiaali koettiin hyvänä.

Rajoitteista, joita kirjasen käytölle mainittiin, olivat asiakasryhmänä hahmotusvaikeuksista kärsivät lapset. Haastateltava, joka toi tämän esille, arvioi näistä vaikeuksista kärsivän lapsen voivan tuskastua kuvista, jotka eivät ole selkeitä vaan täynnä yksityiskohtia. Hän totesi, että näiden lapsien kanssa voidaan keskittyä tekstiin. Maahanmuuttajalasten kohdalla kirjasen lorun muotoon kirjoitettu teksti voi haastateltavien arvion mukaan olla kielivaikeuksien vuoksi vaikea tavoittaa. Lorun muoto ei ole tavallista Suomen puhekieltä ja voi tuottaa vaikeuksia, vaikka kielitaitoa olisikin. Suuri osa haastateltavista arvioi, ettei kirjanen välttämättä toimi myöskään toistuvasti traumatisoituneiden lasten kohdalla. Heille erään haastateltavan arvion mukaan soveltuisi paremmin esimerkiksi mustavalkoiset kuvat, joita voisi itse värittää. Tämän kaltainen värikäs kirjanen ei erään haastateltavan arvion mukaan toimi heidän kohdallaan, koska he ovat usein niin vaurioituneita, etteivät he voi esimerkiksi uskoa kirjasen onnelliseen loppuun. Tämä haastateltava jatkoi, että piirtäminen voi tuottaa näille lapsille vaikeuksia, koska heidän itsetuntonsa on niin huono. He eivät esimerkiksi kestä, että heidän piirustuksiinsa kehutaan.

10.4 Sisältö ja rakenne

Loru oli haastateltavien mielestä hyvä ja sitä voisi hyvin käydä läpi osissakin.

”Tarina on ihana..”

Sininen pohja, johon loru on kirjoitettu, ohjaa haastateltavien mielestä luontevasti tarinaa lukemaan, mutta kahdet erilaiset tekstit aiheuttivat hämmennystä. Haastateltavat pohtivat hieman missä järjestyksessä tekstejä olisi hyvä käydä lapsen kanssa läpi. Moni haastateltava oli sitä mieltä, että lasten ajatukset olisi voinut jättää pois. Eräs haastateltava arveli itse toimivansa niin, että aikuisena lukee lorun ja lapsi, joka on juuri lukemaan oppinut, saa lukea lasten ajatuksia, jonka jälkeen tästä voidaan käydä keskustelua, miksi ko. lapsi on ajatellut näin ja mitä lapsi itse ajattelee.

”Miten saisi sisällettyttä tekstin, joka ei oo loru, toisaalta voi olla aikuiselle hyvä, ei tarvi lapselle välttämättä lukea, sille narratiivisuudelle mitä aikuinen siinä kuljettaa. Aikuisen tuki voi olla.”

Aikuisen ohjeistuksissa koettiin olevan kaikki olennainen kauniisti sanottuna. Ohjeistuksen lapsenomaisen otsikko ”Porkkanoita isolle pupulle” jakoi mielipiteitä. Osa olisi toivonut aikuiselle suunnatun tekstin otsikoitavan asiatyylillä. Kirjasen tekstiin oltiin kuitenkin kaiken kaikkiaan tyytyväisiä siksi, että se on tavallista selkokieltä.

”Takasivulla olevat porkkanat isolle pupulle olivat silleen minusta hirveen hyödyllisiä ja hyviä, ohjeita aikuiselle joka myös on kokenut jotain kamalaa, aikuiselle, jolla ei ole välttämättä mitään tähän tyyppiseen liittyvää asiantuntemusta vaan hän on itse tunteen myrskyssä myös, joten on ihan hyvä että tässä on kerrottu millä tavalla toimia...”

Haastateltavat kokivat kirjasen taiton hieman sekavan oloiseksi. Osa laittaisi sivunumeroinnit paremmin esille. Kirjanen olisi heidän mukaansa kokonaisuudessaan helpommin hahmotettavissa, jos sivunumerot olisivat isommalla ja sivun vasemmassa laidassa, koska meillä yleisesti on totuttu lukemaan vasemmalta oikealle. Haastateltavista graafikon koulutuksen omaava piti sen sijaa taittoa ja toteutusta taitavasti tehtynä. Pohdimme, että hänellä on koulutuksensa myötä ammattilaisen näkemystä siihen, mikä on mahdollista tai mahdotonta toteuttaa, joten hän on ehkä arvioinut kirjasen taiton toteutusta eri näkökulmasta kuin muut haastateltavat. Jotkut haastateltavat myös totesivat, että kaikki työväliteet tulee tehdä itselle tutuiksi, ennen kuin niitä kykenee käyttämään.

”Hieno idea, että jokin materiaali, joka tukee tällaisissa tilanteissa olevia perheitä. Ensivaikutelmana oli että aa, monta kohtaa, mistä tää alkaa ja näin, mut sit ku antautui tähän, vaati heittäytymistä tarinaan mukaan. Kauhean oivallinen idea tää lorun muoto.”

Kaikki haastateltavat pitivät kirjasen otsikkoa hyvänä, paitsi eräs, joka kritisoi ”Sinulle, jolle on sattunut jotain pelottavaa” otsikon ”pelottavaa” sanaa. Hänen mielestään sanan olisi voinut korvata esimerkiksi sanalla ”kamalaa”, joka lasten kielellä tarkoittaa samaa kuin aikuisten puheessa ”järkyttävä”. Pelot ovat tämän haastateltavan mukaan yleisiä, mutta se on vain yksi seuraamus traumaattisesta kokemuksesta. Pelot suuntaavat tulevaisuuteen, mutta järkytys on nykyhetkeä traumaattisessa tilanteessa. Tällä tavoin haastateltava koki otsikoinnin rajaavan käyttömahdollisuuksia.

Haastateltavat kokivat kirjasen käännettävät lipat hyvänä ideana, mutta lipassa oleva tekstitys "piirrä tähän oma kuva" herätti hämmennystä. Kaikki kokivat, että lipassa on aivan liian vähän tilaa piirtämiselle. Pohdimme erään haastateltavan kanssa, että jos lipasta ottaa sanan "tähän" pois, siihen jäävä teksti "piirrä oma kuva" voisi toimia vihjeenä toiminnallisuuteen ja lapsen ohjaamiseen piirtämisen äärelle kirjasta läpikäydessä. Tämä haastateltava ymmärsi myös, että isommat lipat olisivat voineet hankaloittaa kriisikirjasen toimivuutta ja sivujen käännettävyyttä.

Monet haastateltavat ehdottivat, että kirjaseen sisältyisi mukana kulkevana kirjasen kanssa samankokoisia piirustuspapereita, jolloin piirtämisen hyödyntämisen mahdollisuudet kirjasen käytössä tulisivat ilmeisiksi. Jotkut olivat myös sitä mieltä, että kirjasta voisi kehittää eteenpäin työkansioksi, jossa lipat voisivat kannatella papereita. Eräs haastateltava tosin luuli, että tämä oli jo nyt kirjasessa ideana ja hän piti tätä yhtenä parhaimmista ratkaisuista kirjasen toteutuksessa.

Kirjasen perusideaa pidettiin hyvänä. Jotkut haastateltavat ehdottivat sen muotoon muutoksia. Näitä olivat mm. työkansio, vihko, kortit. Tämä tuo hyvin esille, että erilaiselle materiaalille on tarvetta ja kriisikirjasen perusidean pohjaltakin voisi toteuttaa monenlaisia versioita, jotka vastaisivat eri toimipaikkojen yksilöllisiä tarpeita.

10.5 Johtopäätökset

Haastatteluissa nousi vahvana esille, että kirjallinen materiaali on hyödyllinen apuväline autettaessa lasta tai pyrittäessä saamaan yhteys lapsen ajatusmaailman. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sen tärkeämpään asemaan nousevat muut keinot kuin puhe, koska lapsella ei ole sanoja. Lapsi tarvitsee aina aikuisen apua kriisitilanteessa ymmärtääkseen mitä hänen ympärillään on tapahtunut ja tapahtumassa.

Kriisikirjanen koettiin haastateltavien keskuudessa myönteiseksi apuvälineeksi käydä pienen lapsen kanssa asioita läpi. Kyselimme haastateltavilta parannusehdotuksia kirjaseen ja niitä saimmekin. Nämä myötäilivät kunkin oman työpaikan ja asiakaskunnan asettamia vaatimuksia. Esimerkiksi haastateltava, joka työskentelee toimipaikassa, jossa on jatkuva kiire ja paine, ehdotti parannusehdotuksena, että kriisikirjasesta olisi muotoiltu viuhkamaiselle teknikalla varustettu kokonaisuus, jolloin se olisi kiireessä helppokäyttöisempi.

Kaikki haastateltavat toivoivat kirjasen mukana käyttöohjeistusta, paperiversiona tai cd-levynä. Ohjeistuksissa toivottiin selvennettävän, mihin käyttötarkoitukseen kriisikirjanen on tehty ja millä eri tavoilla sitä voidaan käyttää. Toisaalta kirjanen nähtiin välineenä, jota voi

luovasti soveltaa erilaisiin käyttötarkoituksiin. Toiveeseen käyttöohjeista vaikutti ehkä se, ettemme tarkoituksella antaneet etukäteistietoa kriisikirjaseen käyttötarkoituksesta haastateltaville, kun he saivat kriisikirjaseen tutustumista varten ennen varsinaisia haastatteluja. Monet sanoivat kirjaseen vaikuttaneen alkuun sekavalta, ennen kuin he olivat oivaltaneet miten se avataan. Eräs haastateltava toi esiin, että kaikissa työvälineissä on yleensä käyttöohje mukana.

Jokainen haastateltava koki kirjaseen hienona ideana ja materiaalina, joka voi toimia tukena lasten kanssa työskennellessä, myös muutoin kuin kriisitilanteessa. Kirjaseen käyttömahdollisuudet nähtiin laajana, joka sallii työntekijöiden oman luovuuden käytön. Herääkin kysymys rajaisiko mukana tulevat käyttöohjeet kriisikirjaseen käyttöä, kun sen käyttömahdollisuudet nyt nähtiin laajana ja sen käytössä työntekijän oma luovuus rajana.

Haastateltavat toivat esille, että juuri tämän kaltaista materiaalia ei ole saatavilla suomenkielisenä. Kirjaseen kuvista ja tarinasta arvioitiin olevan apua lapsille. Jotkut haastateltavat olivat myös sitä mieltä, että kriisikirjaseesta voi olla hyötyä myös aikuisille, joilla ei ole tietoa tämänkaltaisista asioista, kuten kriisin vaiheista. Jokainen haastateltava piti tärkeänä aikuisen läsnäoloa lapsen tutkiessa kirjasta, koska aikuisen tulee ohjata lasta sen käytössä. Kirjaseen avulla koettiin päästävän puhumaan lapsen kanssa esimerkiksi häntä kotona kohdanneesta vaikeasta asiasta ensin etäämmältä tarinassa seikkailevan pupuhahmon kautta ja lopulta suoraan asiasta puhuen.

Lähes jokainen haastateltava oli valmis käyttämään kriisikirjasta omassa työssään, mutta myös tietynlaista varovaisuutta esiintyi. Kirjasta haluttiin ensin kokeilla käytännön työssä ja korostettiin käytettävän harkintaa siitä kenen kanssa sitä käydään läpi. Joku totesikin uusien työvälineiden vaativan sen, että niiden kanssa tullaan tutuiksi ennen kuin ne voidaan ottaa luontevaan käyttöön.

Tämän kaltaiselle materiaalille vaikuttaisi olevan tilausta, koska monet toivat esiin, että sitä ei ole paljon olemassa. Lähes kaikki haastateltavat kuitenkin käyttävät arjen työssään luovia menetelmiä, esimerkiksi piirtämistä lasten kanssa työskennellessään, jolloin voisi ajatella, että erilaiselle valmiille materiaalille löytyisi käyttäjäkuntaa.

POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli Lasten Kriisikirjaseen valmistuminen Hyvinkään Kriisikeskukselle sekä tutkia mitä erityispiirteitä tulee ottaa huomioon tuessa lasta äkillisen kriisin kohdatessa. Halusimme saada myös haastattelujen kautta tietoa siitä mitä hyötyä kirjallisesta materiaalista on autettaessa lasta kriisitilanteessa ja minkälaisena haastateltavat kokevat opinnäytetyömme tuotoksena syntyneen kriisikirjaseen.

Haastattelujen tulokseksi saatiin, että erilaisesta kirjallisesta materiaalista on hyötyä, koska pienellä lapsella ei ole sanoja, jolloin tarvitaan muita keinoja puheen tueksi yhteyden saavuttamiseen lapsen ja aikuisen välillä. Lapsen nähtiin tarvitsevan aina aikuisen apua äkillisen kriisitilanteen ymmärtämiseen. Luovat menetelmät voivat toimia siltana aikuisen ja lapsen välillä, kun sanoja ei ole tai asioista on vaikea puhua. Tärkeänä koettiin turvallisuuden tunteen luominen lapselle. Vaikka jotain on pysyvästi muuttunut, lapselle tulee saada välitettyä tunne, että ympärillä olevat aikuiset huolehtivat hänestä ja tilanteesta voi selvitä.

Kriisikirjaseen valmistui keväällä 2009. Työskentelyssä meillä oli tukena kriisityön ammattilaisista koostuva ohjausryhmä. Saimme myös välillisesti tukea psykologi ja kriisi- ja traumapsykoterapeutilla Soili Poijulalta, jonka kommentoinnin ja ohjeistuksen pohjalta tehtiin sisällöllisiä korjauksia kriisikirjaseen teksteihin.

Ohjausryhmän tapaamisia oli alkutapaamisen lisäksi kaiken kaikkiaan neljä. Osallistuimme myös kriisikirjaseen julkistamisjuhliin, jossa ansaitusti olivat osallisena kriisikirjaseen kuvitukseen osallistuneita lapsia ja heidän vanhempiaan. Myös lehdistöä oli paikalla.

Varsinainen teoriaosuus valmistuu kriisikirjaseen valmistumisen jälkeen jouluna 2009. Teoriaosuudessa käsittelemme laajasti kriisiteoriaa sekä erityisesti niitä erityispiirteitä, joita on otettava huomioon tuettaessa leikki-ikäistä tai juuri lukemaan oppinutta ala-asteikäistä 4-8-vuotiasta lasta äkillisessä kriisitilanteessa. Koska kriisiteoria käsittelee aikuisen kriisiä, mutta on sovellettavissa lapseen, käsittelemme ensin kriisiteoriaa yleisesti ja sen jälkeen kohdistamme huomion lapsen erityispiirteisiin äkillisen kriisin kohdatessa.

Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että opinnäytetyön tuotoksena valmistuneesta kriisikirjaseesta voi olla hyötyä myös aikuiselle. Kaikki eivät ole perehtyneitä kriisitietouteen, jolloin materiaalista voi olla apua havainnollistamaan aikuiselle, että tilanteen edessä pitää todella pysähtyä ja tukea lasta. Haastattelujen annista voidaan myös tehdä johtopäätös, että kriisikirjaseen käyttöä voidaan luovasti soveltaa muuhunkin kuin äkilliseen kriisitilanteeseen. Samoin voidaan todeta, että kirjallinen materiaali koetaan hyödylliseksi autettaessa pientä las-

ta. Kriisikirjaseen tapaiselle materiaalille, joka on suoraan kohdistettu lapselle, koettiin olevan tarvetta. Esille nousi, ettei tämänkaltaista materiaalia ole juuri suomenkielisenä julkaistu.

Rajasimme opinnäytetyömme koskemaan psykososiaalista tukea, jota kuka tahansa turvallinen aikuinen voi lapselle antaa, mikäli hänellä itsellään on voimavaroja siihen. Usein äkilliset kriisitilanteet koskettavat koko perhettä, jolloin lapselle läheisten aikuisten kyky auttaa voi olla puutteellinen. Tällöin tärkeään asemaan nousevat ammattiauttajat. Tarve tähän opinnäytetyöhön nousi kriisityön kentällä, jossa on huomattu, että pieni lapsi jää helposti liian vähälle huomiolle äkillisessä kriisitilanteessa myös kriisiauttajien toiminnassa. Kriisikirjaseen syntyi apuvälineeksi tämän epäkohdan parantamiseksi. Myös opinnäytetyön teoriaosuudessa halusimme keskittyä siihen, miten lasta tulisi huomioida näissä tilanteissa.

Tutkimusmenetelmän valinta tuotti pohdintaa, koska opinnäytetyömme on monivaiheinen prosessi. Näemme laadullisessa tutkielmassamme piirteitä toiminnallisesta tutkimuksesta ja arviointitutkimuksesta, mutta päädyimme itse pitkällisen pohdinnan jälkeen siihen, että puh-taimmin siitä löytyy käytäntötutkimuksen piirteitä. Ohjausryhmän kanssa työskentely ja kohderyhmän osallisuus aineiston tuottamisessa tukee tätä valintaamme. Käytäntötutkimus on uutta luova ja innovoiva menetelmä, joita ominaisuuksia koemme opinnäytetyöprosessistamme löytyvän.

Kriisikirjaseen valmistusprosessi ohjausryhmän tukemana oli antoisa ja ammatillista kasvuamme edistävä vaihe opinnäytetyössämme. Saimme syvennettyä omaa kriisitietouttamme ja uskomme saaneemme paljon tietoutta niistä erityispiirteistä, jotka tulee huomioida autettaessa pientä lasta. Samaa ajatusmaailmaa, jota kriisejä käsittelevät teokset tuovat esiin, aikuisten tapaa aliarvioida lasten käsityskykyä ja käsittelykykyä, tunnistamme itsessämme, kun tämä opinnäytetyöprojekti alkoi. Pidimme esimerkiksi ehdotusta lasten haastatteluista opinnäytetyötämme varten liian riskaabelina, koska aihe on näin arka. Tässä vaiheessa, kun prosessi on melkein lopussa, ajatus tuntuu käyttökelpoiselta, emmekä koe aihealueen käsittelemistä lasten kanssa vaikeana lainkaan.

Vaikka meillä molemmilla on pitkä työkokemus taustalla lasten ja nuorten parissa työskente-lystä, se, että lapsille pitää kertoa aina totuus, havainnollistui meille todellisessa merkityk-sessään vasta nyt, tämän opinnäytetyöprosessin myötä, ohjausryhmän kanssa työskentelyn ja kriisitietoutta käsittelevän kirjallisuuden kautta.

Pojjulan (2007) mukaan lapselle on aina kerrottava totuus. Tämä on lapsen kunnioittamista, mutta se myös suojelee lasta vääriltä mielikuvilta, jotka voivat olla paljon vahingollisempia kuin totuuden kuuleminen. Lapselle ominainen maaginen ajattelu ja egosentrisyys, joka ruok-

kii syällisyudentunteita, synnyttää pienessä lapsessa kuvitelmia, jotka voivat olla hänelle raskas taakka ellei aikuinen kiinnitä tähän erityistä huomiota ja oikaise väärinkäsityksiä.

Olemme itse, kuten myös Hyvinkään Kriisikeskus tyytyväisiä valmiiseen kriisikirjaseen. Kirjaseen julkistamistilaisuudessa meille kerrottiin, että kriisikirjasesta oli jo tehty tilauksia, minkä koimme hyvänä palautteena. Varsinaista työelämän palautetta emme Hyvinkään Kriisikeskuksesta pyytäneet, koska se vaikutti tarpeettomalta ohjausryhmän ollessa tiiviisti mukana työskentelyssä koko kirjaseen tekoprosessin ajan. Arviointia tehtiin pitkin matkaa ja parannuksia tämän myötä, ennen kuin kriisikirjanen löysi lopullisen muotonsa.

Haastattelut koimme myös tilaisuutena tehdä kriisikirjasta tunnetuksi eri toiminta-areenoilla, joissa haastateltavamme työskentelevät. Usein tieto uusista käyttökelpoisista menetelmistä ja käytännöistä kulkeutuu toisiin toimipaikkoihin kollegoilta toisille. Vastaanotto olikin myönteistä ja kriisikirjasta kohtaan osoitettiin kiinnostusta, joskin myös parannusehdotuksia ja kritiikkiä haastattelut tuottivat. Parannusehdotuksena toivottiin esimerkiksi mukana tulevaa, erillistä, käyttöohjetta kriisikirjaselle.

Kirjaseen erilaisista muista käyttömahdollisuuksista nousivat esille esimerkiksi, että kirjasta voi käyttää perhetyössä kontaktin luomiseen lapsen kanssa. Perheneuvolassa kirjasta nähtiin voivan käyttää monenlaisten asiakasryhmien kanssa, kuten laaja-alaisesta pelosta kärsivien lasten kanssa. Kirjaseen nähtiin toimivan myös apuna selvitystyössä, kun tiedetään, että jotain on tapahtunut, mutta ei olla aivan selvillä mitä. Haastateltavat näkivät kriisikirjaseen myös käyttökelpoisena siinä, mihin se on tarkoitettu eli äkillisen kriisitilanteen läpikäymiseen. Kommentti ”tämä ei jäisi hyllylle pölyttymään” tuli monen haastateltavan suusta.

Rajoituksena kriisikirjaseen käytölle nähtiin maahanmuuttajalapsien tukeminen. Heillä arveltiin olevan vaikeuksia ymmärtää lorun muotoon kirjoitettua tekstiä, joka ei ole tavallista Suomen puhekieltä. Samoin koettiin, että toistuvasti traumatisoituneiden lasten kanssa kirjaseen värikkäine kuvineen ei välttämättä toimi eikä ole siihen paras mahdollinen apuväline. Nämä lapset ovat niin vaurioituneita, että heidän kanssaan etenemisen on oltava varovaista ja tunnustelevaa. Hahmotushäiriöistä kärsivien lasten kohdalla arveltiin heidän voivan tuskastua kirjaseen kuvista, jotka eivät ole satukirjamaisen selkeitä. Heidän kohdallaan arveltiin voitavan keskittyä enemmän tekstin läpikäymiseen.

Näemme opinnäytetyön aiheessamme yhteiskunnallista merkitystä, koska lapsen aseman esiinnostaminen ja huomioiminen kriisitilanteessa on tärkeä asia. Kriisiavulla pyritään ehkäisemään traumaattisesta tilanteesta aiheutuvia mielenterveyden häiriöitä auttamalla uhria kohtaamaan ja läpikäymään tapahtuma. Saari toteaa, että kun ihminen juuttuu shokkivaiheeseen eikä tapahtumaa pystytä käsittelemään, järkyttävä kokemus kapseloituu mieleen. Tapahtuma

onnistutaan torjumaan osin mielestä tai jopa kokonaan, mutta se jää vaikuttamaan voimia kuluttavana tekijänä, joka muokkaa ihmisen persoonallisuutta, käsitystä itsestä sekä valintoja. Traumalle tyypillistä on myös, että jossakin vaiheessa elämää se vaatii tulla käsitellyksi ja esimerkiksi jokin uusi järkyttävä tapahtuma voi laukaista tämän. Erilaiset muut asiat voivat myös laukaista trauman aiheuttamia oireita ihmisessä. Psykkiset traumat ovat altistavia tekijöitä monille psyykkisille ja somaattisille sairauksille. (Poijula 2002: 74-75.)

Tiedämme tarinoita, joissa ihmisen tietoisuudesta on voinut kadota järkyttävä kokemus lapsuudesta. Elämän aikana on voinut olla erilaisia vaikeuksia, kunnes jonkin tapahtuman tai terapian kautta hän on muistanut järkyttävän lapsuuden kokemuksen tai osia siitä. Ihminen on tällöin ymmärtänyt mistä oireilu ja vaikeudet ovat voineet johtua ja hän on viimein päässyt käsittelemään asiaa. Oikein ajoitettu ja kohdennettu kriisiapu voi estää trauman vaikutukset myöhempään elämään. Traumaattisen kokemuksen läpikäynti ja sen kautta eheytyminen vapauttaa energiaa muuhun elämään. Tehokas kriisiapu edistää perheiden ja yksilöiden hyvinvointia ehkäisten kriiseistä aiheutuvia mielenterveyden ongelmia ja inhimillistä kärsimystä. Näin yhteiskunnan kannalta katsoen säästetään pidemmällä aikavälillä sosiaali- ja terveydenhoitokuluissa yhteiskunnan varoja.

Opinnäytetyötä tehdessämme meille havainnollistui, että psyykkisen ensiavun tärkeä osa kriisitilanteessa on lapsen huomioiminen. Tärkeää on, että todella pysähdytään kuulemaan lasta ja pyritään selvittämään missä tilanteessa hän on ja miten hän on tapahtuman kokenut. Vaikka vanhempien auttamien auttaa aina lasta, on tärkeää huomioida lapsi myös omana itsenään ja päästä hänen kanssaan yhteyteen. Tärkeää on antaa lapselle tilaa tuoda esille omia tunteuksiaan.

Parityöskentely välillämme on ollut yhtä aikaa haasteellista ja antoisaa. Kirjasen valmistusprosessissa yksin työskentely olisi saattanut olla liiankin vaativaa, kun nyt saatoimme jakaa kokemuksiamme ja ideoida yhdessä tuotosta. Haastattelun tekeminen kaksin on helpompaa, kun toinen voi vetää haastatteluja ja toinen kirjata ylös havaintoja ja tärkeimpiä kohtia sekä tarvittaessa tuoda tarkentavia tai täydentäviä kysymyksiä tilanteeseen. Haastattelujen analysoinnin kohdalla kaksi tekijää lisää tulkinnan luotettavuutta, kun molemmat voivat tehdä aineistoin purkamisen, verrata lopputuloksia ja jalostaa niistä yhteinen tuotoksen. Haasteellisena koemme parityöskentelyssä yhteisten aikataulujen sovittamisen ja kahden eri kirjoittajan jäljen muokkaamisen yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Parityöskentely vaatii kompromisseja ja joustavuutta, jonka vuoksi pidämme sitä yksin työskentelyä haasteellisempänä.

Olisimme halunneet toteuttaa ammattilaisten haastattelut ryhmähaastatteluna, mutta tässä kohdin meidän oli otettava realiteetit huomioon. Vaikka eri ammattikunnista koostuva ryhmähaastattelu olisi voinut dialogisena keskusteluna tuottaa aineistona paremmin jotain uutta, on epärealistista ajatella, että tällaisen ryhmän kokoon kutsuminen ja aikataulujen sovittaminen olisi ollut mahdollista. Nyt toimimme joustavasti ja annoimme haastateltavien valita ajankohdan sekä paikan.

Emme ole aiemmin tehneet näin suurimuotoista haastatteluprosessia, joten kokemattomuutemme, varsinkin alkuvaiheessa, saattaa vaikuttaa luotettavuuteen. Haastattelujen edetessä varmuus lisääntyi, eikä meidän tarvinnut käyttää tarkistuslistaa, jossa oli teemojen apukysymyksiä. Kokemuksen karttuessa haastattelut sujuivat luontevasti ja oli helpompaa luotsata haastattelua siten, että olennainen tuli esille. Haastattelut myös muotoutuivat matkan verralla. Kun jossakin haastattelussa tuli esille uusi näkökanta, saatoimme tarkastella tätä puolta seuraavan haastateltavan kanssa, kysellä hänen näkemystään asiaan. Näin voidaan katsoa, että haastattelut ovat eläneet myös vuorovaikutuksessa keskenään.

Sen, että kaikkiin haastateltaviin meillä oli jokin linkki tuttavien tai oman työhistoriamme kautta, voidaan ajatella voineen vaikuttaa vastausten muotoutumiseen positiivisempaan suuntaan, kun eräänlaisesta arvioinnista on kyse. Pyrimme vaikuttamaan tähän sillä tavoin, että korostimme haastatteluiden alussa kaikenlaisen kritiikin ja parannusehdotusten olevan tervetulleita. Haastatteluista tuli toisaalta myös luontevia sen ansiosta, että haastateltaviin oli entuudestaan jonkinlainen kytkös. Alkuun saatoimme puhua keventävästi näistä yhteyksistä ja se toimi haastattelun sosiaalisena vaiheena, joka loi rentoa ilmapiiriä.

Haastateltavien nimiä emme tuo esiin, koska koemme, että haastateltavien koulutustaustan ja ammatti-alan kuvaus on riittävä osoittamaan haastateltavien asiantuntijuuden tasoa suhteessa aiheeseen eikä nimien esiintuominen tuo siihen lisäarvoa tai ole olennaista. Haastateltavien työkenttä on vaativa ja sisältää ihmisten kanssa työskentelyä arkaluonteisissa ja hienotunteisuutta vaativissa asioissa, joten pidämme valintaamme myös eettiseltä kannalta katsoen oikeana. Tässä opinnäytetyössä nimellä mainitut henkilöt ovat olleet esillä jo aiemmin kriisikirjaseen yhteydessä erilaisissa julkaisuissa ja olemme myös kysyneet luvan mainita heidän nimensä opinnäytetyössämme.

Uskomme haastateltavien otoksen varmistavan kriisikirjaseen arvioinnin vakuuttavuutta. Vastauksiin lienee vaikuttaneet niin haastateltavien koulutustausta kuin työkokemuskin. Haastatteluiden tulosten validiteettia vahvistaa se, että aineistossa on löydettävissä paljon yhteneväisyyttä kriisiteorian kanssa. Haastateltavien valinta on tärkeä tekijä aineiston keruun kannalta ja uskomme onnistuneemme tässä hyvin.

Kaiken kaikkiaan koimme opinnäytetyöprosessin mielenkiintoisena ja uusia ajatuksia synnyttävänä. Mielenkiintoista olisi saada jatkaa kriisikirjaseen kehittelyä siten, että siitä voisi tehdä erilaisia versioita parannusehdotusten mukaisesti, joita tuli haastatteluissa esille. Pohdimme myös, että Suomesta puuttuvat esimerkiksi nuorille suunnitellut kriisityökirjat, jollainen meille näytettiin ohjausryhmässä. Tässä näemme tuleville opinnäytetyöntekijöille hienon mahdollisuuden tehdä mielenkiintoisia hankkeita työelämän tarpeisiin ja uskomme, että halukkaita yhteistyökumppaneita löytyisi.

Tämän opinnäytetyömme koemme tärkeänä siksi, että saimme tehdä todelliseen työelämän tarpeeseen tulevan työvälineen Hyvinkään Kriisikeskukselle ja mahdollisesti muille sitä käyttäville tahoille. Koemme työn merkitykselliseksi, koska se toteutettiin työelämän kanssa yhteistyössä ja se nostaa esille lapsen asemaa omana yksilönään. Usein me aikuiset väheksymme, tulkitsemme väärin tai omia tarpeitamme palvelemaan vastaamaan lapsen tunteita, kokemusmaailmaa ja käsityskykyä vaikeissa tilanteissa, joita äkilliset kriisitilanteet ovat. Toivomme kriisikirjaseen tuovan itsessään hankkeena ja työvälineenä tähän asiaan huomiota, koska nämä tilanteet vaativat erityishuomiota kiinnitettävän lapseen.

LÄHTEET

- Arnkil, R (2005). Hyvien käytäntöjen leviämien Eu:n kehittämisstrategiana teoksessa Seppänen-Järveläinen, M. & ja Karjalainen, V.(toim.) 2008 Kehittämistyön risteyskiä. Jyväskylä: Gummerrus kirjapaino.
- Arvola, P & Pekkanen, T. 2009. Kuvan ja tarinan kohtaaminen lasten ryhmässä. Teoksessa Satu kantaa lasta. Arvola, P & Mäki, S. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Arvola, P & Mäki, S.2009. Satu hoitaa lapsen mieltä. Teoksessa Mäki, S. & Arvola, P. (toim.) Satu kantaa lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Ayalon, O.1995. Selviydyn. Yhteisön tuki ja selviytyminen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Ayalon, O. & Flasher, A. 1997. Ketjureaktio. Lapset ja avioero. Juva: Vastapaino.
- Bremer, L & Ruishalme, O. 2008. Noudatetaanko maahanmuuttajien mielenterveyspalveluissa perustuslakia? Teoksessa Hirvilampi, T. & Laatu (toim.), M. 2008. Toinen vääryyskirja. Lähi-kuvia sosiaalisista epäkohdista. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Broberg, A. & Almqvist, K. & Tjus, T. 2005. Personal Grata. Kliininen lapsipsykologia. Helsinki: Edita.
- Cleve, E.2005. Pidä isää kädestä. Kaksivuotias kriisiterapiassa. Helsinki: WSOY.
- Collins, B & Collins, T. 2005. Crisis and trauma. Developmental-Ecological intervention. New York: Lahaska Press.
- Dyregrov, A.1993. Lapsen suru. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Dyregrov, A.1994. Katastrofipsykologian perusteet. 3. painos. Tampere: Tammer-Paino.
- Dyregrov, A. & Raundalen, M.1997. Sureva lapsi ja koulu. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Eklund, K. & Janhunen, T. 2005. Leikin ja toiminnan lapset. Teoksessa Janhunen, T & Sura, S. (toim.) Miten käytän toiminnallisia menetelmiä? Psykodraaman ohjaajat kertovat. Pieksämäki: Print Oy.
- Erkkilä, J. & Holmberg, T. & Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Jyväskylä: Gummerrus kirjapaino Oy
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fook, J. 2005. Kriittisen reflektion käyttömahdollisuuksista. Teemajulkaisu. FinSoc. Sosiaalialan menetelmien arviointi. Stakes. Kajaani: Kainuun Sanomat Oy.
- Goldman, L. 2005. Raising our children to be resilient. A guide to helping children cope with trauma in today`s world. London: Brunner- Routledge.
- Haarakangas, K. 2008. Parantava puhe. Dialogisuus ihmissuhteissa, mielenterveystyössä ja psykiatrisessa hoidossa. Helsinki: Hakapaino Oy.

- Haavikko, A. 1999. Kuntakonsultaatio perehdyttää maahanmuuttajaa työhön. Teoksessa Salonen, K. & Dundert, M-L & Juntunen, K.(toim.) Kriisi elämän mahdollisuutena. Raportti kriisikeskuksista. Suomen Mielenterveysseuran julkaisu. Helsinki: SMS-tuotanto Oy.
- Hammarlund, C-L. 2004. Kriisikeskustelu. Kriisituki, jälkipuinti, stressin ja konfliktien käsittely. Pieksämäki: RT-Print Oy.
- Haverinen, R. 2005. Toimintaympäristöt sosiaalityön käytäntötutkimuksen haasteena. Teoksessa Satka & Karvinen-Niinikoski, S. & Nylund, M. & Hoikkala, S. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Hiitola, B. 2000. Parantava leikki. Tampere: Tammerpaino Oy.
- Hipp, T. 2009. Käytäntötutkimuksen käynnistäminen työyhteisössä. Teoksessa Heinonen, H. & Metsälä, J. Lastensuojelua kehittämässä. Kokemuksia pääkaupunkiseudulta. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen Soccan ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja nro 19.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.
- Heiskanen, T. 1994. Henkinen tuki ja onnettomuudet. Takaisin elämään. Mannerheimin lastensuojeluliiton, Suomen Mielenterveysseuran ja Suomen Punaisen ristin julkaisu. Helsinki: SMS-tuotanto.
- Heiskanen, T. & Salonen, K. & Sassi, P. 2006. Mielenterveyden ensiapukirja. Suomen Mielenterveysseuran julkaisu. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.
- Henrikson, M. 2005. Psykkiseen selviytymiseen on monta tietä. Artikkelit Suomen lääkärilehdessä. 32/2005 vsk 60.
- Holm, T. & Turunen, T. 2005. Minun suruni. Aikuisen opas & surutyökirja lapsille ja varhaisnuorille. Jyväskylä: Gummerrus Oy.
- Holmberg, T 2000. Lapset ja perheväkivalta. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti. Stakes.
- Holmberg, T. 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Helsinki: Lasten Keskus.
- Huttula, K.2005. Kuvan merkityksestä kriisityössä. Haastateltavana kriisiterapian asiantuntija Kirsti Palonen. Suomen Taideterapiayhdistys ry:n jäsenjulkaisu. Teemajulkaisu. Forssa: Forsysan kirjapaino.
- Hynninen, T. & Upanne, M. 2006. Akuutti kriisityö kunnissa. Nykytila ja kehittämishaasteet. Raportteja 2/2006. Stakes.
- Juntunen, K. 1999. Kriisi elämän mahdollisuutena. Teoksessa Salonen, K. & Dundert, M-L & Juntunen, K.(toim.) Kriisi elämän mahdollisuutena. Raportti kriisikeskuksista. Suomen Mielenterveysseuran julkaisu. Helsinki: SMS-tuotanto Oy.
- Kalland, M. 2009. Inhimillinen tekijä ohjelman jakso Lapsuuden pelot 18.10.2009. Yle areena.
- Kiiltomäki, A. & Muma, P. 2007. Tässä ja nyt. Sairaanhoidtaja tekee kriisityötä. Suomen sairaanhoitajaliiton julkaisu. Jyväskylä: Gummerrus Oy.
- Kinanen, M. 2009. Surusäkki. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

- Kempainen, P. 2000. Tarinoiden maailmat. Tallinna: Kustannusvalmennus P: & K.
- Lahti, P. 1999. Nopeaa ensiapua kriisiin joutuneelle. Teoksessa Salonen, K. & Dundert, M-L & Juntunen, K. (toim.) Kriisi elämän mahdollisuutena. Raportti kriisikeskuksista. Suomen Mielen-terveysseuran julkaisu. Helsinki: SMS-tuotanto Oy.
- Leijala-Marttila, M. 2005. "The Cry in Crisis". Muistiinpanoja Harriet Wadesonin kriisitaideterapia seminaarista. Jäsenjulkaisusta Suomen Taideterapiayhdistys ry:n Teemajulkaisu. Forssa: Forssan kirjapaino.
- Leppävuori, A & Paimio, S. & Avikainen, T. & Nordman, T. & Puustinen, K. & Riska, M. (toim.) 2009. Suuronnettomuustilanteiden kriisityö. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Kääriäinen, A. 2005. Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa Satka, M. & Karvinen-Niinikoski, S. & Nylund, M: & Hoikkala, S. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia Kustannus.
- Murtomaa, M. & Narumo, R. & Poijula, S. & Ponteva, M. & Rousu, S. & Saari, S. 22.11.1998. Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1.
- Mustonen, M. & Niemitalo, A. 2006. Kuinka koulu voi tukea läheisensä menettänyttä lasta. Opettajien kokemuksia ja koulun kriisisuunnitelmia valottava kuvaileva tutkimus. Kasvatustieteen pro gradu tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.
- Muukkonen, T. Kehittämisen tapa, aineisto ja viitekehykset. 2008 Käytäntötutkimus kehittämisen tapana. Teoksessa Muukkonen, T. (toim.) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. 2008. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen Soccan ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja nro 17. Helsinki: Yliopistopaino.
- Niemi, P. 2004. Yhtäkkiä ja odottamatta. Traumaattisen kriisin kohdanneen lapsen tukeminen kriisissä. Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Chydenius-instituutti. Kokkolan yliopistokeskus. Luokanopettajien aikuiskoulutus.
- Palosaari, E. 2008. Lupa särkyä. Kriisistä elämään. Helsinki: Edita.
- Parkkonen, E. 2005. Hiertävästä hiekanjyvistä helmi. Kokemuksitaideterapeuttisista men- telmistä Myyrmannin pommiräjähdyksen uhrien ja omaisten auttamisessa. SuomenTaidetera- piayhdistys ry:n teemajulkaisu. Forssa: Forssan kirjapaino
- Pernu, I. 2009. Henkisen ensiavun johtaminen sairaalassa. Teoksessa Leppävuori, A & Paimio, S. & Avikainen, T & Nordman, T. & Puustinen, K. & Riska, M. (toim.) Suuronnettomuustilan- teiden kriisityö. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Pettersson, P. 2002. Lapsi matkalla eheämmäksi ja elävämmäksi. Teoksessa Saarinen, P. & Lahti, H. & Parttimaa, R. (toim.) Matkalla eheäksi ja eläväksi. Traumaterapiakeskuksen loppu- raportti 1999-2002. Oulu: Kalevan Kirjapaino.
- Pohjola-Pirhonen, C. 2005. Kuolinviestin vieminen poliisin kanssa. Teoksessa Pohjola-Pirhonen, C. & Poutiainen, K. & Samulin, H. (toim.). 2007. Kriisityön käsikirja. Käytännön opastusta krii- sin kohdatessa. Helsinki: Kirjapaja.
- Pojjula, S. 1999. Lasten traumat ja niiden hoito. Teoksessa Sinkkonen, J. & Pihlaja P. (toim.) 2000. Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta. Toinen painos. Helsinki: WSOY.
- Pojjula, S. 2002. Surutyö. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Pojjula, S. 2004. Traumatisoituneen lapsen hoito. Luentomoniste.

- Poijula, S. 2005. Traumat lasten elämässä. Luentomoniste.
 Poijula, S. 2005. Kriisityöstä psyykkisen trauman hoitoon. Artikkelit Suomen Lääkärilehdessä 14/2005 vsk 60.
- Poijula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja. Poijula, S. 1999. Lasten traumat ja niiden hoito. Teoksessa Sinkkonen, J. & Pihlaja, P. Ulos umpikujasta. Kuinka auttaa tunnehäiriöistä lasta? Helsinki: WSOY.
- Poijula, S. 2009. Selviytymisen psykologiaa. Teoksessa von Hertzen, U-M. Minun tieni. Kuinka selvisin pahimmasta. Helsinki: WSOY.
- Ponteva, M. Traumaperäiset häiriöt ja reaktiot. 6.2.2009. Pääkirjoitus. Suomen lääkärilehti. 6/2009. vsk 64.
- Puranen, T. & Teräväinen, J. (toim.) 2006 Aallonmurtaja. Väkivalta, trauma ja eheytyminen. Setlementti ry:n Aallonmurtaja-projekti 2001-2006. Artikkeleita ja hankkeen ohjausryhmän haastatteluita. Suokas-Cunliffen, A, van der Hart, O, Odgen, P artikkelit ja luennot lähteinä. Tampere: PK-paino.
- Punamäki R-L. 2001. Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen välinen yhteys. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M.(toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.
- Punamäki R-L 2002. Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen välinen yhteys. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. 2.painos. Helsinki: WSOY.
- Raundalen, M. & Schulz J-H 2007. Krispedagogik - hjälp till barn och unga i kris. Poland: Pozkal.
- Rautiainen, H. 1999. Kriisikeskukset vastaavat ihmisten hätään. Teoksessa Salonen, K. & Dunder, M-L & Juntunen, K.(toim.)Kriisi elämän mahdollisuutena. Raportti kriisikeskuksista. Suomen Mielenterveysseuran julkaisu. Helsinki: SMS-tuotanto Oy.
- Ruishalme, O & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Tammi.
- Saari, S.2003. Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Kolmas uudistettu painos. Keuruu: Otava.
- Saari, S. 2.9.2005 Kriisityö perustuu todelliseen tarpeeseen. Artikkelit Suomen lääkärilehdessä 35/2005 vsk 60.
- Saari, S & Kantanen, I & Kämäräinen, L. & Parviainen, K. & Valoaho, S. Ylipirilä, P. (toim.) 2009. Hädän hetkellä - psyykkisen ensiavun opas. Eränen, L. & Hynninen, T. & Kantanen, I, & Saarinen, M. & Palonen, K. & Ylipirilä, P. kirjoittajina toimittajakunnan lisäksi. Jyväskylä: Gummerrus Oy.
- Saarinen, P. Traumaterapeuttisen hoidon ja kuntoutuksen kehittämisprojekti 1999-2002. Teoksessa Matkalla eheäksi ja eläväksi. Traumaterapiakeskuksen projektiraportti 1999-2002. Oulu: Kalevan kirjapaino.
- Salo, O & Tuunainen, K. 1996. Da Capo - alusta uudelleen. Kliininen psykologia. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S., Nylund, M. & Hoikkala, S.(toim.) 2005. Sosiaalityön Käytännötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus

Saurama, E & Julkunen, I. 2009. Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mäntysaari, M. & Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.). Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Schulman, G. 2002. Sietämättömän kestämisestä eheytymiseen. Objektin sisällyttämiskyky ja trauman integrointi. Teoksessa Trauman monet kasvot. Psykkinen trauma sisäisenä kokemukseksi. Haaramo, S. & Palonen, K. (toim.). Therapie-säätiö. Pieksämäki: RT-print.

Sinkkonen, J. 1999. Lasten psykiatrinen diagnostiikka. Teoksessa Sinkkonen, J. & Pihlaja P. (toim.). Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY

Solantaus, T. & Paavonen, J. 2007. Mielenterveysongelmien siirtyminen sukupolvien yli - epidemiologiaa ja dynamiikkaa. Mielenterveysongelmien ehkäisy sukupolvien ketjussa - teoriaa, menetelmiä, käytäntöä. Perheterapilehti. Teemajulkaisu 1/07.

Suomen Mielenterveysseuran vuosikirja. 2008. Helsinki: SMS-tuotanto Oy.

Suontausta-Kyläinpää, S. 2008. Perhesalaisuudet: vaikenemisesta vapautteen. Helsinki: Minerva-kustannus.

Tamminen, T. 2009. Inhimillinen tekijä ohjelman jakso Olipa kerran lapsuus 15.11.2009. Yle areena.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Viheriälä, L. Lasten psykososiaalinen auttaminen suuronnettomuustilanteissa. Teoksessa Lepävuori, A. Paimio, S. & Avikainen, T. & Nordman, T. & Puustinen, K. & Riska, M. (toim.) Suuronnettomuustilanteiden kriisityö. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino OY.

Vilen, M. & Leppämäki, P. & Ekström, L. 2005. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. 2. painos. Porvoo; Helsinki: WSOY.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Väisänen L. 1999. Lapsen menetys - perheen suru ja toipuminen. Helsinki: Kirjapaja.

Walls, G. 2005. Sosiaalityön käytäntötutkimus - koordinaatteja ja paikannuksia. Teoksessa Satka, M. & Karvinen-Niinikoski, & S. Nylund, M. & Hoikkala, S. 2005. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia kustannus.

<http://www.hymise.fi/fi/kriisiapu>. Viitattu 15.8.2009.

<http://www.hymise.fi/fi/kriisipäivystyspalvelut>. Viitattu 15.8.2009

<http://www.hymise.fi>. Viitattu 15.8.2009

<http://www.traumaterapiakeskus.fi>. Viitattu 15.9.2009.

<http://www.vaestoliitto.fi>. Viitattu 15.11.2009.

LIITTEET

Liite 1 Lupa vanhemmilta

30.3.2009

Hyvät vanhemmat!

Olemme Laurea-ammattikorkeakoulussa, Tikkurilan yksikössä sosionomeiksi jouluna 2009 valmistuvia aikuisopiskelijoita. Teemme opinnäytetyötä 4-8 vuotiaan lapsen tukemisesta äkillisessä kriisissä. Opinnäytetyöhömmä liittyen kehittelemme Hyvinkään kriisikeskuksen käyttöön lapsille suunnattua esitettä, jonka tarkoituksena on tukea lapsen selviytymistä vaikeassa tilanteessa. Tätä varten kysymme teiltä lupaa, voiko lapsenne osallistua päiväkodin ryhmässä esitettävään näytelmään ja sen jälkeen tapahtuvaan toimintatuokioon.

Toimintatuokiossa piirrämmä henkilökunnan johdolla lapsilla kuvia näytelmän ja lorun esiintuomista tuntemuksista, sekä keskustelemme asiasta heidän kanssa. Haluamme selvittää miten kohderyhmä eli lapset mieltävät tekstin, mitä mielikuvia se heissä synnyttää. Teksti on lorun muodossa ja tämän saatekirjelmän ohessa liitteenä. Mielellämme ottaisimme vastaan myös teidän mielipiteitäne vanhempina, miten teksti mielestänne palvelee tarkoitustaan.

Näytelmä Pupu ja salama esitys 8.4. klo. 10.

Ystävällisin terveisin Kirsi Hasan ja Jaana Myllyoja, Tikkurilan Laurea- ammattikorkeakoulu.
Yhteistyössä ovat mukana Leena Kallio ja Hyvinkään Kriisikeskus.

Dokumentoimme toimintahetken myös valokuvaamalla. Kuvia tullaan mahdollisesti käyttämään opinnäytetyössämme, joten tiedustelemme myös lupaanne tähän.

Lapseni _____ saa osallistua/ ei saa osallistua yllä mainittuun toimintahetkeen./lastani saa valokuvata ja käyttää kuvia mahdollisesti opinnäytetyössä.

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus _____

Liite 2 Loru

Pikku Pupu loikki
viljapellon poikki.
Iloitsi kauniista päivästä,
ei näkynyt merkkiä
huolen häivästä.

Kuunteli linnun laulua,
kun tunsi äkkiä pelkoa, kauhua.
Hän suuresti säikähti,
kun salama taivaalla
värähti, jyrähti.

Pikku pupu kotona,
on yhä arkana.
Mielessä salama, jyrinä,
hännässä hirveä tärinä.

Maistu ei pupulle porkkana,
jaksa ei leikkiä tarkkana.
Kurja olo masussa on,
elämä on iloton.

Tarpeeksi on pupu levännyt,
ja monena aamuna herännyt.
Iso pupu sänkyyn peitelty,
päätä silitelty,
kuunnellut.

Muiden kanssa,
kun on viettänyt aikaa,
on alkanut vihdoinkin oivaltaa:
säikähdin, kun en tiennyt mikä salama sellainen.
Vaikka jotakin muuttunut on,
uskallan olla jo peloton.

Liite 3 Näytelmän käsikirjoitus

Näytelmän käsikirjoituksen on kirjoittanut Päivi Kemp.

Pupu-tarina

Pikku Pupu oli iloinen. Sen vatsa oli täynnä porkkanaa, joita hänen äitinsä oli tarjoillut hänelle aamupalaksi. Oli kaunis, aurinkoinen kesäaamu ja ilma oli tuoksuvan raikas, koska yöllä oli satanut.

"Äiti, saanko lähteä leikkimään serkkujeni luokse, saanhan?" Pikku Pupu kysyi äidiltään.

"Saat mennä, mutta mene suorinta tietä viljapellon poikki ja jos taivas näyttää synkältä, niin lähde heti loikkimaan takaisin kotiin, ennen kuin alkaa sataa, lupaathan sen pupuseni?" Äiti kysyi ja katsoi Pikku-Pupua hellästi mutta hieman huolestuneena.

"Lupaan lupaan", Pikku-Pupu sanoi, halasi äitiä hyvästiksi ja lähti kotikolostaan loikkimaan läheiselle viljapellolle päin. Viljapellolle vievän reitin varrella oli kuitenkin kukkaniitty, joka kutsui Pikku-Pupua luokseen nuuhkimaan tuoksuvia kukkasia. Pikku-Pupu ylitti kukkaniityn, pysähtyi, työnsi nenänsä aamukasteesta märkään ruohon ja nuuhki ihanien kukkien tuoksua. Hänen teki mieli jäädä niitylle pidemmäksi aikaa, mutta sitten hän muisti äidin sanat: "Mene suorinta tietä viljapellon läpi". Niin Pikku-Pupu jatkoi matkaansa.

Hetken päästä Pikku-Pupu olikin jo serkkujen luona ja hänellä oli niin hauskaa, että hän ei ollenkaan huomannut ajan kulumista. Vasta sitten, kun serkkujen piti lähteä syömään, Pikku-Pupu muisti, että hänenkin täytyisi lähteä kotiin.

Pikku-Pupu värisi, sillä oli alkanut tuulla kummasti. Serkkujen äiti oli kysynyt, jäisikö Pikku-Pupukin syömään, mutta hän muisti luvanneensa, että lähtee kotiin ennen sadetta. Niinpä hän kiitti kauniisti ja lähti loikkimaan takaisin viljapellolle päin.

Tuuli oli yltynyt ja pupun täytyi ottaa isompia loikkia päästäkseen eteenpäin. Sitten alkoi sataa, ensin satoi miljoonia pieniä pisaroita, jotka kutittivat Pupun turkkia ja kohta satoi niin rankasti, että pupun oli vaikea nähdä eteensä.

Ja juuri kun Pikku-Pupu oli loikkinut nopeammin ja nopeammin ja oli aivan hengästynyt, jotakin kauheaa tapahtui - ukkonen jyrähti aivan hänen yläpuolelleen ja kirkas keltainen salama välähti aivan pupun edessä.

"Voi ei, miten minun nyt käy?" Pupu vikisi kauhuissaan ja pinkoi kotia kohti yhä nopeammin ja nopeammin. Pupun sydän hakkasi niin lujaa, että hän luuli sen hypähtävän ulos hänen rinnastaan. Hänestä tuntui, kuin kotimatka kestäisi loputtomiin ja hän oli aivan uupunut loikkieensa sisään kotikolon ovesta.

"Rakas lapsi, missä sinä olet ollut ja mitä on tapahtunut?" Äiti pupu huolehti. Pikku-Pupu juoksi suoraan sängyn alle, ja hän tärisi aivan häntätupsua myöten kun hän vikisi ääni väristen: "Sa-sa-salama iski ja se oli ihan kauheaa"

"Tulehan esiin sieltä, niin äiti lohduttaa!" Äiti-Pupu sanoi ja houkutteli Pikku-Pupun pois sängyn alta. Pikku-Pupu tuli esiin ja hän oli aivan surkean näköinen. "En koskaan enää tahdo mennä yksin ulos!" Pikku-Pupu sanoi itkien äidille.

"Sinä säikähdit salamaa ja ukkosta, pikkuiseni", äiti selitti ja kietoi kätensä Pikku-Pupun ympärille." Nyt sinusta voi tuntua pahalta ja pelottavalta, mutta jonkin ajan kuluttua uskallat taas mennä ulos, lupaan sen. Ja muista, että sinä voit aina kertoa äidille ja muille aikuisille jos joku asia pelottaa sinua" Äiti-pupu sanoi rauhallisesti. "

Niin Pikku-Pupu nukahti äidin olkapäätä vasten.

Kertojan ääni: Sen jälkeen kun Pikku-Pupu oli säikähtänyt salamaa hän vietti muutaman päivän kotona äidin kanssa eikä halunnut mennä ollenkaan ulos. Ensin Pikku-Pupulle ei meinannut ruokakaan maistua eikä uni tulla silmään, mutta seuraavalla viikolla hän uskalsi jo lähteä äidin kanssa käymään serkkujen luona.

Muiden pupujen seura ja äidin turvallinen syli auttoivat Pikku-Pupua unohtamaan säikähdyksensä. Vaikka Pikku-Pupu ei vielääkään halua liikkua yksin sadesäällä, hän ei enää pelkää, että jotakin paha tapahtuu. Pikku-Pupu tietää, että äiti ja muut turvalliset puput hänen ympärillään auttavat jos hänelle tulee paha mieli.

Liite 4 Apukysymykset haastateltaville:

A) Teema lapsen näkökulma

Millä tavoin lapsi on huomioitu?

Millä tavoin kirjallisesta materiaalista voi olla apua?

Mille ikäryhmälle suunnattu?

Näetkö soveltuvuudessa eroja sukupuolten välillä?

Puuttuuko jotain olennaista?

Voiko lapsi katsoa yksin?

B) Teema visuaalisuus

Mitä mieltä olet kannesta?

Mitä mieltä olet kokonaisuudesta?

Mitä mieltä olet kuvien ja tekstin yhteensopivuudesta?

Mistä kuvat ja teksti mielestäsi kertovat?

Mitä mieltä olet kirjaseen kiinnostavuudesta lapsen näkökulmasta?

Mitä kirjaseen on vaikeaselkoista?

C) Teema käyttökelpoisuus

Voisitko hyödyntää omassa työssä kirjasta?

Missä tilanteissa voit käyttää kirjasta?

Tuleeko mieleen työmenetelmiä, jonka apuna voit käyttää kirjasta?

Tuleeko mieleen muita tilanteita, joissa kirjaseen voisi olla hyötyä?

Mitä ajattelet kirjaseen käytöstä lapsiryhmässä?

Millä tavoin kirjaseen auttaa aikuisia?

Millä tavalla antaisit kirjaseen aikuiselle?

Näetkö kirjaseen suhteen rajoitteita, missä tilanteissa se ei sovellu käytettäväksi?

Mitä mieltä olet ohjeistuksista aikuisille?

Onko sinulla parannusehdotuksia?

D) Teema sisältö ja rakenne:

Mitä mieltä olet kirjaseen rakenteesta?

Mitä mieltä olet kirjaseen sisällöstä?

Mitä mieltä olet symboliikasta?

Mitä mieltä olet kirjaseen materiaalista, muodosta ja lipallisista ulokkeista?

Liite 5 Artikkelin Suomen Mielenterveysseuran lehdessä

HYVINKÄÄ LAATI KRIISIESITTEEN LEIKKI-ikäisille

Lapsille ei ole materiaalia kriisistä selviytymisen tueksi, huomattiin Hyvinkään kriisikeskuksessa. Vuosi sitten perustettiin työryhmä ja nyt on runomuotoon tehty tarina lukuisine kuvineen otettu käyttöön.

Esite on suunnattu 4–8-vuotiaille. Lukemaan oppinut lapsi voi itse tutkia tekstiä, pienemmät katsovat kuvia. Tarkoituksena on perehtyä tarinaan yhdessä aikuisen kanssa ja virittää samalla keskustelua lapsen omasta vaikeasta tilanteesta ja sen aiheuttamista tunteista.

Kuoleman, liikenneonnettomuuden tai tulipalon kokeneet lapset tar-

vitsevat sopivan kertomuksen johdattalemaan keskustelua, mutta liian dramaattista ja pelottavaa kuvitusta piti kuitenkin välttää. Aikuisien tekemien kuvien sijasta päätettiinkin käyttää hyvinkääläisten päiväkotilasten piirustuksia. Esitteen esimerkkitarina testattiin kahdessa päiväkodissa, ja lapset saivat piirtää kokemuksestaan. Näistä valittiin painotuotteen kuvat.

Kriisiesitteessä kerrotaan satu pupusta, joka säikähti salamaa. Lisäksi mukana on aikuisille tarkoitettu osuus kriisissä olevan lapsen tukemiseksi.

Esitteen sisällön laatineessa työ-

ryhmässä olivat Hyvinkään seudun mielenterveysseuran toiminnanjohtaja ja **Bodil Grön**, perheterapeutti **Marjo Ahola**, vs. kriisityön koordinaattori **Tuija Muurinen**, päiväkodin johtaja ja kriisityöntekijä **Leena Kallio** ja kriisi- ja traumaterapeutti **Merja Soljanne** sekä opiskelijat **Jaana Myllyoja** ja **Kirsi Hasan**. Oululainen kriisi- ja trauma-psykologi **Soili Poijula** toimi työryhmän tukena ja antoi omat evästyksensä.

Osa painatuskustannuksista pystyttiin hoitamaan elintarviketukulta ja asianajajaryhmältä saaduilla lahjoituksilla. ■